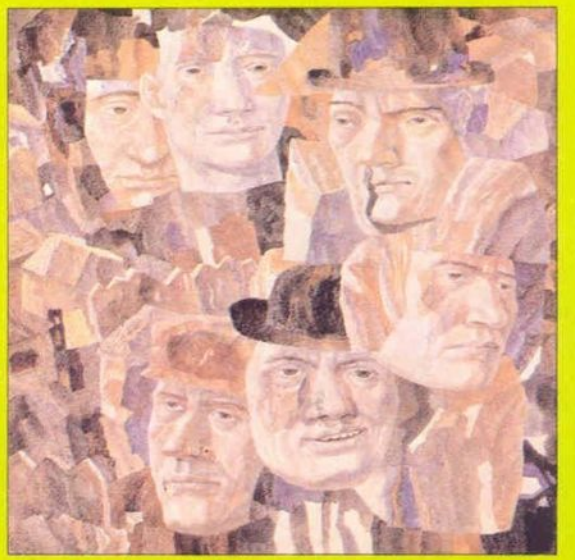
JOSEPH KESSEL

GÖLGELER ORDUSU

Her olayın doğru, her kişinin gerçek olduğu bir belgesel. Güvenlik gerekçesiyle yüzler gölgeli **yalnızca.**

Yazar'ın da içinde yaşadığı Fransız Direniş Hareketi**'nin romanı.**

YAYINLARI

GÖLGELER ORDUSU

JOSEPH KESSEL

BELGESEL ROMAN DİZİSİ

Gedikpaşa Camii Sok. No: 57 Kat: 2
34400 Çemberlitaş-İSTANBUL
Tel: 516 17 46

PK:12 Sirkeci - İSTANBUL

JOSEPH
KESSEL

GÖLGELER ORDUSU

Çeviren:
İlksen Tuncay

GÖLGELER ORDUSU
JOSEPH KESSEL

Çeviren: İlksen Tuncay

L'armée desombnes-1946

Birinci Baskı : Bilim ve Sosyalizm Yayınları - Aralık 1974
İkinci Baskı : E Yayınları - Kasım 1990

Kapak Resmi	:	Indulis Zarins
Kapak Grafik	:	Bora Çetinkaya
Kapak Filmi	:	Ebru Grafik
Kapak Baskısı	:	Çetin Ofset
Dizgi	:	Gözlem Matbaacılık
Baskı	:	Gözlem Matbaacılık
Cilt	:	Dursun Ünlü

JOSEPH KESSEL

GÖLGELER ORDUSU

JOSEPH KESSEL
(1898-1979)

Joseph Kessel, bir Rus ana-babanın çocuğu olarak babasının uzak ülkelere yaptığı geziler yüzünden Arjantin'deki Clara kentinde dünyaya geldi, çocukluğunu kimi zaman anne tarafından büyükannesiyle büyükbabasının yanında, Ural Dağları'nın eteklerinde, kimi zaman da babasının hekimlik yapmak için yerleştiği, Fransa'nın Lot-et Garonne kentinde geçirdi. Orenbourg Rus Lisesi'nde daha sonra da Nice Lisesi'nde okudu. Öğrenimini 1914'te Paris'teki Louis-le Grand Lisesi'nde sürdürdü.

Daha o zamandan, gazetecilik onu çekmeye başlamıştı ve aynı yıl, o dönemin ünlü gazetelerinden Journal des Débats'da gazeteciliğe başladı. Sonra 1915'te Sorbonne Üniversitesi'nde Klasik Edebiyat lisansı yaptı, Paris Konservatuarı'nın tiyatro bölümünde öğrenci, Odéon Tiyatrosu'nda da aktör oldu.

Fakat Birinci Dünya Savaşı, onun meslek seçme bakımından yaptığı tüm tasarıları yarıda bıraktı: 1916'da Hava Kuvvetleri'ne katıldı, teğmen rütbesiyle birçok tehlikeli savaş ve keşif hareketlerinde görev aldı. Savaş sona erince kendini gazeteciliğe ve yazın hayatına adadı. Birbiri ardınca yaptığı geziler kitaplarının konularını oluşturdu. Savaş yıllarının havacılarını (L'Epquipage, Kanatlılar-1923) romanında anlattı.

İkinci Dünya Savaşı onu, bu etkinliklerine ara vermek zorunda bıraktı. 1936'da İspanya İç Savaşı'na katıldıktan sonra, 1940'ta savaş muhabiri oldu. Fransa'nın bozguna uğrayışından sonra da, 1941'de Fransız Direniş Hareketi'nde yer aldı. Gizlice İngiltere'ye geçerek yine havacılığa başladı ve Fransa'da tehlikeli görevler üstlendi. O kahramanlık günlerini, sıcağı sıcağına (L'armée desombnes, *Gölgeler Ordusu*-1946) adlı belgesel yapıtında anlattı.

Savaş sona erince yine gezilere çıktı, röportajlar yapmaya, romanlar yazmaya başladı. Yapıtları çoğu kez başarılı oldu ve özellikle 1959'da Monaco Prensi Rainier'in adını taşıyan bir ödül aldı. 1963'te de Fransız Akademisi'ne üye seçildi.

Görüldüğü gibi Kessel ölümüne dek edebiyatla türlü etkinlikleri bir arada yürüttü. Bu niteliği de herhalde Saint-Exupéry'den Malraux'ya dek bütün bir edebiyatçılar kuşağının, romanı, "yaşanmış", serüvenlerin "ayrıcalıklı anlatım tarzı" haline sokmaları sonucu edindi. Canlandırdığı kişiler hep toplumun kıyısında, dışında kalmakta, serüven yaşamaya can atmaktaydı.

Nitekim, çok tanınmış ve sevilmiş, Luis Bunuel tarafından filmi de yapılmış romanın (**Gündüz Güzeli**-1928 - E Yayınları/1989) kahramanı Séverine de böyle idi. Bir hekim eşi olarak rahat bir kentsoylu yaşamı sürdürmek varken, Séverine kendini hayat kadını olmak gibi "dirikse!" bir arzuya

kaptırmıştı. "Hep yaşamakta olduğu düzenli çevreyle, gücünü ölçmekten çekindiği bir içgüdünün dürtüsü yüzünden önünde açılan başka bir dünya arasındabir bağ, iletişim vardı".

Halkın çok sevdiği, "Entel"lerin ise çoğu kez kıskandıkları Joseph Kessel, uzun yaşamı boyunca, tam anlamı ile evrim halindeki bir dünyada herşeyi, gördü, herşeyi tanıdı, herşeyi denedi. **"Yaşamım yapıtlarımdan daha önemlidir ama, insan hem yaşayabilir, hem yazabilir"**, diyordu.

Nitekim sayısı seksen beşi bulan kitapları da onun bu düşüncesini tıpatıp yansıtan bir ayna gibidir.

Yapıtlarından bazıları: **Les Coeurs purs** (öykü, 1927 Temiz Kalpler); **Lecoup de grâce** (roman, 1931, Son Darbe); **Au grand. La Rose de Java** (öykü, 1937, Cava Gülü); **Le Tour du Malheur** (roman, 1950, Mutsuzluk Döngüsü); **Avec les alcholiques anonymes** (roman, 1960, İsimsiz Alkolikler Arasında); **Au Grand, Socco** (roman, 1952, Büyük Socco'ya); **(Les Amant du Tajo** (roman, 1954, Tajo'nun Aşkları); **Lelion** (roman, 1958, Aslan); **Témoin parmi les hommes** (röportaj, 3 cilt, İnsanlar Arasında Tanıklıklar); **Les Mains du miracle** (roman, 1960, Mucizevi Eller); Tous n'etaient pas des anges (özyaşam öyküsü, 1963, Herkes Melek Olamaz) **Le Cavaliers** (roman, 1967, Atlılar)

ÖNSÖZ

ETKİLEME adına bir söz yok bu kitapta, düzmece olay da. Hiçbir ayrıntı zorlanmadı. Hiçbir şey uydurulmadı. Yalnızca, gerçekliği belgelenmiş, denenmiş, denetlenmiş, kısacası, gündelik olayların tasarlanmadan, genellikle rastgele toplandığı görülecektir burada. Fransız yaşamının günlük olaylarıdır bunlar.

Kaynaklar pek çok ve güvenilir. Karakterler, durumlar, en yalın acı, en basit yürekliliik konusunda yalnızca içburkucu bir seçim kaygısı vardı. Bu koşullardaki bir girişim çok kolay gibi görünüyordu.

Oysa, uzun sayılan yaşamım boyunca yazabildiğim yapıtlardan hiçbiri bunun kadar güçlük vermedi bana. Hiçbiri beni böylesine hoşnutsuz bırakmadı.

Ne denli çok şey anlatmak istiyorduysam, o denli az şey anlatabildim.

*
**

Doğal olarak güvenlik sorunu ilk engeldi. Direnişçinin büyük hakları, romansı olmayan bir anlatımla, imgeye bile kaçmadan direnişi anlatmak isteyeni kıskıvrak bağlıyordu. Romanın ya da şiirin gerçeğe bağlı bir öyküden daha az doğru olması demek değildir bu. Daha çok bunun karşıtına inanırım ben. Ama korkunç olaylar içinde sımsıcak kanın orta yerindeyiz biz. Tarih olguları notlarının yalınlığını, belgelerin alçakgönüllülüğünü aşma hakkını ya da gücünü bulamadım kendimde.

Böylece, her şeyin doğru, hem de en titiz, en sofu bir biçimde doğru olması gerekliydi. Yanlış tek bir renk bu kutsal savaş tablolarına

Saint-Sulpice Kilisesi gibi yapmacıklı bir hava verme tehlikesini taşıyordu.

Her şeyin doğru olması gerektiği gibi, hiçbir şeyin de tanınmaması gerekiyordu.

Düşmana, onun casuslarına ve uşaklarına karşı yüzleri boyamak, kişileri oldukları yerden söküp alarak başka yerlere koymak, ikinci derecedeki olguları karıştırmak, sesleri boğıklaştırmak, bağları koparmak, saldırı ve savunma sırlarını gizlemek gerekiyordu.

Ancak ölülerden (ailesi ve dostları tehdit altında olmayan ölülerden), ya da Fransa'da artık herkesin bildiği ve hiç kimsenin yeni bir şey öğrenemeyeceği olaylardan rahatlıkla sözedilebilirdi.

İzler yeterince karıştırılıp silinmiş midir? Şu ya da bu kişi tanınmayacak durumda mıdır? Sürekli elime asılan, ya da yazmamı engelleyen böylesine bir korkuydu. Tam bu korkuyu yatıştırıp istenilen bütün önlemlerin alınmış olduğunu düşündüğümde bir başka tasa doğuyordu. O zaman da, "bu durumda gerçeğe bağlı kaldım mı; kökenleri, alışkanlıkları, meslekleri, aile ya da duygu bağlarını tam eşdeğerleriyle değiştirebildim mi" diye sorıyordum kendi kendime. Çünkü bir zenginin yaptığı işle yoksulunki, bir bekârın yaptığı işle altı çocuklu bir babanınki, yaşlı bir adamın yaptığı işle bir kızınki aynı özelliği, aynı değeri, aynı anlamı taşımaz hiçbir zaman.

Bu değiştirme işinde oldukça başarılı olduğumu düşündüğüm anda acı bir üzüntüye kapılıyordum. Sevdiğim, hayran olduğum, yaşamını, ölümünü, asıl adıyla, gerçek yüzüyle anlatmak istediğim şu adamdan ya da şu kadından hiçbir iz kalmıyordu geride. O zaman az da olsa bir gülüşün çınlamasını, bir bakışın özelliğini ya da bir fısıldayışı yeniden yaratmayı deniyordum.

*
**

İlk güçlük böyleydi işte. Apaçık. Özdeksel türden bir şey de denebilir buna. Ama apaçık ve özdeksel olan sıkıntılar hiçbir zaman katlanılması en güç olanlar değildir. Bu sayfaları yazdığım sırada asıl başka bir işkence bırakmadı yakamı. Bunun güvenlik gereksinimiyle bir ilgisi yoktu. Kişisel bir şeydi bu.

Bu kitabın derin özü karşısında, eşsiz büyük giz Fransız direnişinin görüntüsü ve özereği karşısında yapmacıklı hiçbir alçakgönüllülüğe kapılmadan yazarlık gücümün küçüklüğünü, yetersizliğini duydum her zaman.

Bir görünüşü, bir ışığı, bir kişiliği ya da bir yazgıyı betimlerken umutsuzluğun saldırısına uğramayan yazar var mı? Doğanın renklerine, aydınlığın özüne bağlı kalmadığını duymayanı var mı? Kendinin insandan üstün ya da aşağı olduğunu, ya da yazgı argacının dışında kaldığını duymayanı var mı?

Dostları ve düşmanları için yeni, özellikle kendisi için yepyeni, karanlık ve gizli Fransa nasıl bir Fransa'dır?

Ekmeği, şarabı, ateşi olmayan, ama özellikle yasaları olmayan bir Fransa. Sivil boyunеğmezlik, kişisel ya da örgütlü başkaldırıma bir yurtseverlik görevi oldu. Ulusal kahraman gizli çalışandır, yasa dışı insandır.

Artık düşmanın ve Meraşal'in koyduğu yasaların hiçbiri geçerli değil. Artık hiçbiri önemsenmiyor. Hiçbiri doğru değil artık. Oturulan yerler, adlar her gün değiştiriliyor. Memurlar, polisler başkaldıranlara yardım ediyorlar. Bakanlıklarda bile suç ortakları var bunların. Hapishaneler, hapishanelerden kaçmalar, işkenceler, baskınlar, yardımlar olağan şeyler oldu. İnsan, doğal bir şeymişçesine ölüyor, öldürülüyor.

Yaşayan, yaralı Fransa tümüyle derinliklerde. Bilinmeyen, ama gerçek yüzünü karanlığa çevirmiş. Başkaldırmanın yeraltı gömütlüklerindeki halk kendi ışığını yaratıyor, kendi yasasını yapıyor.

Özgür gazetelerinin basıldığı bodrumlarda, özgür dostlarını buyur ettiği, özgür çocuklarını yolcu ettiği karanlık arsalarda, gizli küçük koylarda, kerpetenlere, kızdırılmış iğnelere, ezilmiş kemiklere karşın Fransızların özgür insanlar olarak öldüğü işkence hücrelerinde verilen bu savaş Fransa'nın şimdiye dek verdiği savaşların en yücesi, en güzelidir.

Burada okunacak her olayı yaşadı Fransa'nın insanları.

Onların betimini gereğinden çok değiştirerek yapmamış olmak tek dileğimdir.

İÇİNDEKİLER

KAÇIŞ 15
ÖLDÜRME İŞLEMİ 42
CEBELİTARIK YOLCULUĞU İÇİN
GEMİYE BİNİŞ 54
"OLAĞANÜSTÜ İNSANLAR ONLAR" 75
PHILİPPE GERBIER'İN NOTLARI 85
HİTLER DÖNEMİNDE BİR SON GECE 141
ATIŞ ALANI 149
MATHİLDE'NİN KIZI 155

KAÇIŞ

YAĞMUR YAĞIYORDU. Tepenin kıvrımlarını izleyen kaygan yolda cezaevi arabası ağır ağır çıkıp iniyordu. Gerbier arabada bir jandarmayla yalnızdı. Öteki jandarma arabayı sürüyordu. Gerbier'e gözcülük edenin köylü yanakları ve oldukça ağır bir kokusu vardı.

Araba ana yoldan bir başka yola sapınca açıklama yaptı bu jandarma:

- Ufak bir uğrak yapacağız. Ama aceleniz yok sanırım.

- Gerçekten yok, dedi Gerbier, dudaklarında yarım bir gülümsemeyle.

Cezaevi arabası, çevresinde başka yapı bulunmayan bir çiftlik evinin önünde durdu. Gerbier demir kafese geçirilmiş çatı penceresinden yalnızca göğün ve tarlaların çok az bir parçasını görebiliyordu. Sürücünün koltuğundan indiğini işitti.

- Uzun sürmez, dedi jandarma, arkadaşım biraz erzak alacak. Şu sıkıntılı günlerde elden geldiğince paçayı kurtarmak gerek.

- Öyle, dedi, Gerbier.

Jandarma kafasını sallayarak tutuklusunu dikkatle gözden geçirdi. İyi giyimli, ses tonu güven verici, hoş görünüşlü bir adamdı. Ne de kötü bir zaman... Kelepçeli görmekten canı sıkıldığı ilk adam bu değildi.

- Gideceğimiz kampta durumunuz kötü olmayacak! dedi jandarma. Yiyecekten söz etmiyorum elbette. Savaştan önce o yemekleri köpekler bile yemezdi. Yemek işi bir yana, denildiğine göre, Fransa'daki toplama kamplarının en iyisiymiş bu Almanların kampı.

- Söylediğinizi pek iyi anlamıyorum, dedi Gerbier.

- Sanırım şu tuhaf savaş sırasında pek çok tutsak alınacağı umuluyordu. Onlar için ülkede büyük bir merkez kuruldu. Oysa bir tane bile tutsak gelmedi. Ama bugün iyi iş görüyor, diye açıkladı jandarma.

- Kısacası, şansım varmış dedi Gerbier.

- Doğru dediniz bayım! diye haykırdı jandarma.

Yeniden sürücü koltuğuna geçti. Cezaevi arabası yeniden yola koyuldu. Balçıklı kırlara yağan yağmur dinmemişti.

*
**

Gerbier elleri serbest ama ayakta, kamp komutanının kendisine bir şey söylemesini bekliyordu. Kamp komutanıysa Gerbier'in dosyasını okuyordu. Arada bir, sağ elinin başparmağını yanağındaki çukura bastırıyor, sonra da yavaş yavaş geri çekiyordu. Yağlı yumuşak, sağlıksız derisinde birkaç saniyelik beyaz bir iz beliriyor, sonra esnekliğini yitirmiş bir sünger gibi güçlükle yeniden şişiyordu. Bu davranış komutanın düşündüğü anları gösteriyordu.

"- Hep aynı şey, gelen kim, onlara nasıl davranmak gerek bilinmiyor artık" diye düşünüyordu.

Cezaevi müdürü olduğu, savaş öncesi günleri anımsayarak içini çekti. Yalnızca yiyeceklerden elde edilen çıkarlar konusunda dikkatli olması gerekiyordu. Öteki işlerin hiçbir güçlüğü yoktu. Tutuklular belli takımlar halinde kendi kendilerine düzene giriyorlardı ve her takımın kendine özgü bir davranış kuralı vardı. Şimdiyse her şey tersineydi, kampın yiyeceklerinden istenildiği kadar önceden çekilip alınabiliyordu (kimse de tasa duymuyordu bu işten), ama insanları seçmekten daha kafa yorucu bir işti bu. Yargısız, hükümsüz gelenlerin ne kadar tutuklu kalacağı belli olmuyordu. Oldukça kabarık bir dosyayla gelenlerse çok çabuk çıkıyorlar, belediyede, valilikte, Vichy(*) de bile yeniden etkinlik kazanıyorlardı.

Komutan bakmıyordu Gerbier'e. Yüzlere ve giyimlere bakaraktan kişiler üzerine yargıya varma yöntemini bırakmıştı artık. Jandarmaların tutuklularıyla birlikte ona getirdikleri polis notlarındaki satırlardan bir şeyler çözmeye çalışıyordu.

(*) İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyasıyla uzlaşan Mareşal Pétain'in kurduğu hükümete başkentlik (1940-1944) yapan kentin adı. Bu nedenle Mareşal Pétain'in yönetimi "Vichy Hükümeti" diye anılır. (Yayımcının notu)

"Bağımsız kişilik, keskin zekâ; kibirli ve alaycı tavır" diye okuyordu kumandan. "Ezilmesi gerek" diye yorumluyordu. Sonra "seçkin bir köprü ve yol mühendisi" diye yazıyordu. "İyi kollamalı" diyordu kendi kendine, başparmağıyla yanağında.

"Gaulle taraftarlığından kuşku duyuluyor." - "Ezilmesi gerek, ezilmesi gerek." - Ama daha sonra: "koğuşturmazlık kararıyla serbest bırakılmış." - "etkinlik, biri etkinliğini kullanmış... iyi kollamalı."

Kumandanın başparmağı içyağımsı derisinde daha derin bir çukur yaptı. Yanak eski durumuna hiç dönmeyecekmiş gibi geldi Gerbier'e. Yine de yavaş yavaş kayboldu çukurluk. O sırada kumandan belli bir törensel havayla açıklamada bulundu:

- Sizi Alman subayları için yapılmış olan bir bölüme vereceğim.

- Bu saygınlık beni duygulandırdı, dedi Gerbier.

İlk kez kumandan çok yemek yiyen bir adamın ağır, anlamsız bakışlarını yeni tutuklusunun yüzüne yöneltti.

Beriki belli belirsiz gülümsemekle yetindi. Dudaklar ince ve sıkılmıştı.

"Kuşkusuz kollamak gerek, ama dikkatli de olmalı kollarken" diye düşündü kamp kumandanı.

*
**

Ambar memuru tahta tabanlı bir çift ayakkabı ve abadan yapılmış kırmızı, kısa bir iş gömleği verdi Gerbier'e.

- Tutuklulara bu uygun görüldü, diye söze başladı.

- Almanlara, biliyorum, dedi Gerbier.

Giysilerini çıkarıp gömleği giydi. Sonra ambarın eşiğinde gözlerini kamp alanında dolaştırdı. Otlu, düz bir yaylaydı burası, boş toprak dalgaları bir bağlanıp bir çözülüyordu çevresinde. Alçak gökyüzünden yağmur yağıyordu durmadan. Akşam oluyordu. Onları ayıran dikenli tel ağı ve nöbetçilerin devriye gezdiği yol şimdiden iyiyice aydınlatılmıştı. Ama düzlüğün içine yayılmış irili ufaklı binalar karanlıktı. Gerbier bunların en küçüklerinden birine doğru yöneldi.

Baraka beş kırmızı gömlekliyi barındırıyordu.

Albay, eczacı, bir gezginci tüccar kapının yanına bağdaş kurmuşlar, ters çevrilmiş bir karavananın üstünde karton parçalarıyla domino oynuyorlardı. Öteki iki tutuklu geride alçak sesle konuşuyorlardı.

Armel ot mindere uzanmış, içerdekilere verilen tek battaniyeye sarınmıştı. Legrain kendininkini de onun üstüne yaymıştı ama, bu da Armel'in titremesini önleyemiyordu. Öğleden sonra yine çok kan kaybetmişti. Sarı saçları ateşin teriyle yapış yapıştı. Zayıf yüzü az ama değişmeyen tatlı bir anlam taşıyordu.

- İnan, inan bana Roger, inancın olsaydı mutsuz olmayacaktın. Çünkü başkaldırma gereğini duymazdın o zaman, diye mırıldanıyordu Armel.

- Ama ben böyle olmak istiyorum, böyle, dedi Legrain.

Zayıf yumruklarını sıktı, çökük göğsünden bir tür hırıltı çıkararak öfkeyle yeniden söze başladı:

- Buraya geldiğinde sen yirmi yaşındaydın, bense onyedi. Sağlıklıydık, kimseye kötülük yapmamıştık, yalnızca yaşamak istiyorduk. Şimdi bak şu halimize. Çevremizde olup bitenlere bak! Hem böyle olsun, hem bir Tanrı olsun! Ben anlamıyorum bunu.

Gözlerini kapamıştı Armel. Yüz çizgileri iç çöküntüsü ve artan karanlık nedeniyle silinmiş gibiydi.

- Her şey yalnızca Tanrı'yla anlaşılabilir, diye yanıtladı.

Armel ve Legrain kampa ilk gelen tutuklulardandı. Legrain'in başka bir arkadaşı yoktu dünyada. Kanı tümden çekilmiş bu meleksi yüzü rahat ettirmek için her şeyi yapmak istedi. İnsanlarla tek bağını sağlayan bu yüz, sevecenlik ve acıma duygusu veriyordu ona. Ama Armel'in mırıltılarını yatıştırmaya engel olan çok güçlü ve yokedilmez bir duygu vardı içinde.

- Yok böyle bir şey, Tanrı'ya inanmam ben, dedi. Namussuzlar için, yaptıklarını öteki dünyada ödemek ucuz bir kurtuluş yolu. Ben adaleti bu dünyada görmek istiyorum. Ben...

Barakanın kapısında oluşan hareket Legrain'i durdurdu. Yeni bir kırmızı gömlekli giriyordu içeri.

- Adım Philippe Gerbier, dedi yeni gelen.

Albay Jarret du Plessis, eczacı Aubert ve gezginci tüccar Octave sırayla kendilerini tanıttılar.

- Buraya neden geldiğinizi bilmiyorum bayım, dedi albay.

- Ben de fazla bir şey bilmiyorum bu konuda, diye karşılık verdi Gerbier yarı gülümseyerek.

- Ama benim neden içeri alındığımı hemen öğrenmenize önem veririm, diye sürdürdü sözlerini albay. Bir kahvede Amiral Darlan'ın alçak olduğunu söyledim. Evet.

Oldukça tumturaklı bir ara verdi albay, sonra yüksek sesle yeniden söze başladı:

- Şimdi de denizcilerin askerlerle alay etmesine gözyuman Mareşal Petain'in bir alçak olduğunu ekliyorum sözlerime. Evet!

- Hiç değilse bir düşünce uğruna acı çekiyorsunuz siz albayım! diye bağırdı gezginci tüccar. Ama Gaulle taraftarlarının gösteri yaptığı bir alandan yalnızca işim gereği geçmekte olan zavallı ben...

- Ya ben, diye sözünü kesti eczacı Aubert, daha da kötü benim durumum.

Birden Gerbier'e sordu:

- Malher Obüsü'nün ne olduğunu biliyor musunuz?

- Hayır, dedi Gerbier.

- Bu genel bilgisizlik beni öldürdü, diye sözü yeniden aldı Aubert. Malher Obüsü basınçla kimyasal tepkiler elde etmeye yarayan sivri kubbe biçiminde bir sıvı kaptır, bayım. Ben uzman kimyacıyım bayım. Çok çaba harcamıştım bir Malher Obüsü elde edebilmek için üstelik. Obüsü bulundurduğumu ihbar ettiler. Bir türlü derdimi anlatamadım yetkililere.

- Yetkili yok artık, yalnızca alçaklar, namussuzlar var! dedi albay. Evet, benim emekliliğimi de geçersiz saydılar.

Bu öyküleri belki yüz kez dinlemek zorunda kalacağını anladı Gerbier. Aşırı bir incelikle barakada kalabileceği yeri sordu. Koğuşun başkanlık görevini yapan albay, dipte boş bir ot yatak gösterdi ona. Valizini buraya taşırken Gerbier öteki arkadaşlarına yaklaştı. Legrain'e elini uzattı. Beriki adını söyleyip:

- Komünist, diye tanıttı kendini.

- Bu yaşta mı? diye sordu Gerbier.

Legrain kıpkırmızı oldu ve çabucak yanıtladı:

- Partiye kaydolmak için çok küçüktüm, doğru, ama ne farkeder. Babam ve öteki militanlarla birlikte ben de tutuklandım. Onlar başka yere gönderildiler. Yaşam burada onlar için çok rahat olacaktı. Ben de onlarla gitmek istedim, ama göndermediler.

- Çok oldu mu? diye sordu Gerbier.

- Ateşkesten hemen sonra.

- Demek bir yıla yakın, dedi Gerbier.

- Kampın en yaşlısı benim, dedi Roger Legrain.

- En eskisi, diye düzeltti Gerbier, gülümseyerek.

- Benden sonra Armel gelir, diye sözü aldı yeniden Legrain... Şu yatan küçük öğretmen.

- Uyuyor mu? diye sordu Gerbier.

- Hayır, çok hasta, diye fısıldadı Legrain. Pis bir dizanteri.

- Revir yok mu? diye sordu Gerbier.

- Yer yok, dedi Legrain.

Ayakların uzandığı taraftan tatlı, zayıf bir ses duyuldu:

- Ölmek için her yer iyidir.

Armel'e eğilerek sordu Gerbier:

- Neden buradasınız?

- Hiçbir zaman Yahudilere ve İngilizlere kin duymayı çocuklara öğretemeyeceğimi bildirdim, diye yanıtladı gözlerini açma gücü olmayan öğretmen.

Gerbier doğruldu. Duygularını belli etmiyordu. Yalnızca dudakları daha bir koyu renk almıştı.

Gerbier kendisine ayrılan ot yatağın başucuna valizini yerleştirdi. Mobilya ve eşya bakımından baraka tümden yoksundu. Yalnızca orta yerde gece için çok pis bir su fıçısı vardı.

- Hiçbir zaman gelmeyen Alman subayları için gerekli olan her şey vardı. Ama müdür ve gardiyanlar kendilerine aldılar, geri kalan da karaborsa barakalarına gitti dedi albay.

- Domino oynar mısınız? diye sordu Gerbier'e eczacı.

- Ne yazık ki hayır, dedi beriki.

- Size öğretebiliriz, diye önerdi gezginci tüccar.

- Sağolun, ama gerçekten en ufak bir istek duymuyorum öğrenmek için, dedi Gerbier.

- Öyleyse bizi bağışlayın, gece bastırmadan yalnızca bir oyunluk zamanımız var, dedi albay.

Karanlık bastırdı. Yoklama yapıldı. Kapılar kapatıldı. Barakada hiç ışık yoktu. Legrain'in soluğu ıslık gibiydi, sıkışmıştı. Küçük öğretmen köşesinde fazla ses çıkarmadan sayıklıyordu. Gerbier şöyle düşündü: "Kamp kumandanı pek öyle beceriksiz değil. Üç geri zekâlı adamla iki tükenmiş çocuğun arasında beni boğmak istiyor."

*
**

Ertesi gün Roger Legrain barakadan çıktığında yağmur yağıyordu. Yağmura ve dört bir yandan esintiye açık düzlükte nisan sabahının keskin ayazına karşın, Gerbier ayaklarında tahta ayakkabıları,

kalçalarına bir havlu sarılı, kültürfizik yapıyordu. Donuk renkli, kuru, sağlam yapılı bir bedeni vardı. Kaslar şişkin değildi, ama uyumlu ve tıkız işleyişleri sarsılmaz bir kitle duygusu veriyordu. Legrain bu hareketleri üzüntüyle izledi. Onun ciğerleriyse derin soluk aldığında oyuk bir hava kesesi gibi ıslık çalmaktan başka bir şey yapmıyordu. İki hareket arasında Gerbier seslendi:

- Şimdiden gezmeye mi gidiyorsun?

- Kampın elektrik istasyonuna gidiyorum, orada çalışıyorum, dedi Legrain.

Gerbier bir eğilme hareketini tamamlayıp Legrain'e yaklaştı.

- İyi bir yer mi? diye sordu.

Legrain'in çökük yanaklarını birden bir kızıllık kapladı. Zaman zaman olan bu hal onun çok genç oluşunun tek belirtisiydi. Yoksunluk, tutukluluk, özellikle ağır ve yakasını bırakmayan bir iç başkaldırışı içinde sabırlı çalışması, yüzünü, tüm davranışlarını korkunç bir biçimde olgunlaştırmıştı.

- Yaptığım iş için bir lokma ekmek bile almıyorum. Ama bu mesleği seviyorum. El becerimi yitirmek istemiyorum. Bütün sorun bu, dedi Legrain.

Gerbier'in doğuştan çok ince, kartalsı bir burnu vardı. Bu yüzden gözleri birbirine çok yakınmış gibi duruyordu. Şu anda Legrain'e baktığı gibi birine dikkatle baktığında, hiç kesilmeyen gülümser havası bir derin kırışıkta toplanıyor, gözleriyle tek bir kor parçasına dönüşüyordu. Gerbier hiç konuşmadan yerinde durduğu için Legrain takunyalarının üstünde döndü.

- Güle güle arkadaş, dedi Garbier tatlı bir sesle.

- Birden ateş almışçasına ona doğru döndü Legrain:

- Siz... siz... komünistsiniz? dedi dili dolaşarak.

- Hayır, dedi Gerbier, komünist değilim.

Bir saniye durdu ve gülümseyerek ekledi:

- Ama bu, benim arkadaşlarımın komünist olmasını engellemez.

Gerbier kalçalarına sarılı havluyu sıkılayıp yeniden kültürfiziğe koyuldu. Legrain'in kırmızı gömleği yağmurlu düzlükte yavaş yavaş kayboldu.

*
**

Öğleden sonra, gökyüzü biraz açılınca Gerbier kampın çevresini

dolaştı. Bu iş birkaç saatini aldı onun. Düzlük geniş ve baştan aşağı tutuklular kentiyle kaplıydı. Vichy'nin buyrukları, tutsaklarının sayısı günbe gün artan halkı bu yüksek çıplak toprak parçasına yönelttiği ölçüde, tutuklular kentinin de düzensiz ve gelişigüzel bir biçimde büyüdüğü görülüyordu. Orta kısım Alman tutuklular için yapılmış olan ana çekirdeği oluşturuyordu. Kuralına uygun sağlam yapılardı bunlar. Hapishane yönetiminin büroları bunların en iyilerine yerleştirilmişti. Arkalarda tahtadan, dalgalı saçtan, katranlı kartondan barakalar gözalabildiğine ardarda sıralanıp gidiyordu. Büyük kentleri çevreleyen cüzzamlıların oturduğu bölgelere benziyordu bu konum. Yer, yine yer, her gün daha çok yer gerekiyordu.

Yalancılar için. Üçkâğıtçılar için. Farmasonlar için. Kabilliler için. Lagion'a karşı çıkanlar için. Yahudiler için. Boyun eğmeyen köylüler için. Çingeneler için. Sabıkalılar için. Siyasî zanlılar için. Amaçları kuşku uyandıranlar için. Hükümetin canını sıkanlar için. Halk üzerindeki etkisinden korkulanlar için. Kanıtsız koğuşturmaya uğrayanlar için. Cezalarını doldurmalarına karşın serbest kalmaları istenmeyenler için. Suçsuzlukları yüzünden yargıçların cezalandırmayı, yargılamayı kabul etmemesine karşın, cezalandırılanlar için...

Ailelerinden, işlerinden, kentlerinden, gerçeklerinden koparılıp basit bir devlet memuru kararıyla sınırsız bir süre için artık denizin erişemediği çamurlu plajlardaki dökküntüler örneği, kamplara kapatılmış yüzlerce insan.

Sayısı her gün artan bu insanları gözetmek için sayısı her gün artan başka insanlar gerekiyordu. En aşağılık işsizler, hiçbir işe yaramayanlar, alkolikler, yozlaşmışlar arasından gelişigüzel, çarçabuk alınıyordu bunlar. Giysilerinin üstünde üniforma olarak yalnızca bir bereleri, bir de kollukları vardı. Çok az para alıyorlardı. Birden yetkiye kavuşuyordu bu düşkünler. Olanca zalimliklerini ortaya koyuyorlardı. Her şeyden para sızdırıyorlardı: Yarısını alıp korkunç fiyatlarla yeniden sattıkları kıtlık tayınlarından, tütünden, sabundan, ufak-tefek temizlik eşyasından. Bu gardiyanları hareketc getiren tek dürtü çürümüşlüktü.

Gezinti sırasında Gerbier bunlardan iki erzak üstencisini tanıdı. Barakalarının önüne uzanmış tutuklularla da birkaç söz alışverişi yaptı. İnsan biçiminde kırmızımsı mantarlardan oluşan bir tür küfe yaklaştığı sanısına kapıldı. Yeterince beslenmeyen, kırmızı gömlekleri içinde titreşip dalgalanan, aylak, tıraş olmamış, kir pas içindeki bu insanların bakışları puslu, boş ağızları gevşek ve esnekliğini yitir-

mişti. Bu kendini bırakmışlığın oldukça doğal olduğunu düşündü Gerbier. Gerçek devrimciler yakalandıklarında her zaman olduğu gibi derin, dilsiz zindanlara atılıyor ya da Gestapo'ya veriliyorlardı. Bu kampta da çürümeye boyun eğmeyen kararlı birkaç adam vardı hiç kuşkusuz. Ama kara yazgının yıktığı bu büyük sürünün arasından onları bulmak için zaman gerekliydi. Legrain'i ansıdı Gerbier, onun yorgun ama bükülmeyen çizgilerini, zayıf ama dimdik omuzlarını. Yine de bu çürütücü ortamda en uzun süreyi geçiren oydu. Gerbier kampta Alman mahallesi denilen bu orta yerdeki binaların arasında bulunan elektrik istasyonuna doğru yöneldi.

Oraya vardığında önlerindeki çöp yüklü arabaları iten, iskeleti çıkmış, Kabilli bir dizi adamla karşılaştı. Çok ağır ilerliyorlardı. Nerdeyse ha koptu ha kopacaktı elleri. Kafaları kuş gibi incecik boyunlarına çok ağır geliyordu. Birinin ayağı sürçtü. Dengesi bozulan elarabasındaki çöpler yere döküldü. Kabuklar, pis artıklar toprağa yayıldı. Gerbier ne olduğunu anlayacak zaman bulamadan kudurmuş çılgın bir tür sürünün bu çerçöp dökümtüsüne atıldığını, ardından da bir başka sürünün koşuştuğunu gördü. Gardiyanlar yumrukla, tekmeyle, copla, öküz sinirleriyle vurmaya başladılar. İlkin düzeni sağlamak için görev gereği vurdular, ama çabucak haz duydular bundan ve kendilerinden geçtiler. İnsanın dayanıksız, duyarlı noktalarına nişan alıyorlardı. Karına, böğürlere, karaciğere, cinsel organlara. Cansız yere sermeden bırakmıyorlardı kurbanlarını.

Gerbier birden, boğuk ve ıslığı andırır sesini duydu Legrain'in.

- Deli ediyor beni, deli ediyor beni bu zavallıların Afrika'daki yurtlarından kandırılıp getirildiklerini düşünmek. Fransa'dan, güzel Fransa'dan, iyi yürekli büyük baba Mareşal'den sözedildi onlara. Günde 10 frank vereceklerine söz verdiler onlara. Oysa şantiyelerde bunun ancak yarısını alabildiler. Neden diye sorduklarında da buraya gönderildiler. Sinekler gibi ölüyorlar. Ölecek zaman bulamazlarsa böyle oluyor işte...

Soluğu kesilen Legrain boğuk, uzun bir öksürükle öksürmeye başladı.

- Hepsinin hesabı sorulacak, dedi Gerbier. İyice keskinleşti yarı gülümsemesi o anda. Onun yüz çizgilerini bu anlam kapladığında sıkıntı duyardı çoğu kişi. Ama Legrain'e güven aşılıyordu.

*
**

Mayısın ortalarına doğru uzun bir süre hava güzel oldu. Geci-

ken bahar birden parıldadı olanca gücüyle. Kampın otları içinden binlerce küçük çiçek fışkırdı. Tutuklular güneşlenmeye başladılar. Dışarı fırlamış belkemikleri, çıkıntılı kaburgalar, pörsümüş deriler, kemiğinin biçimini almış olan kollar taptaze çiçeklerin içinde dinleniyorlardı. Günboyu düzlüğü adımlarıyla arşınlayan Gerbier baharın yerlere serdiği bu hastane insanlığıyla yüzyüzeydi aralıksız. Bundan hoşnutsuzluk mu, acıma mı duyuyordu, yoksa bir aldırmazlık içinde miydi bilemezdi kimse. Kendisi de bilmiyordu bunu. Ama öğleyin ötekiler gibi Legrain'in de sıcağın altına serildiğini gören Gerbier, onun yanına gitti ivedilikle.

- Böyle yapmayın, bir şey örtün üstünüze, dedi.

Legrain söz dinlemeyince, Gerbier genç adamın acınacak durumdaki gövdesine bir iş gömleği attı.

- Uykunuzda soluğunuzu ve öksürüğünüzü duyuyorum. Kesinlikle bir şey var ciğerlerinizde. Güneş sizin için çok tehlikeli, dedi.

Gerbier o güne dek barakalarındaki eczacıdan ya da albaydan daha çok ilgilenir görünmemişti Legrain'le.

- Siz doktora benzemiyorsunuz, dedi Legrain şaşkın şaşkın.

- Değilim, ama Savoie'de bir enerji hattının kurulmasını yönettim. Veremliler için de kuruluşlar vardı orada. Doktorlarla konuşma olanağını buldum böylece, dedi Gerbier.

Legrain'in gözleri ışıldamaya başladı. Bağırarak:

- Yoksa sizde mi elektrikle uğraşıyorsunuz? dedi.

- Sizin gibi, dedi Gerbier, neşeyle.

- Hayır olamaz! Sizin bu işte bir patron olarak çalıştığınız anlaşılıyor. Ama yine de meslekten söz edebiliriz, dedi Legrain.

Boşboğaz görünmekten korktu ve hemen ekledi:

- Arada-sırada.

- İsterseniz hemen, dedi Gerbier.

Legrain'in yanına uzandı. Bir yandan ot ve çiçek saplarını çiğneyip bir yandan genç adamın çalıştığı elektrik grubu konusunda anlattıklarını dinledi.

- Sizi oraya götürsem hoşunuza gider mi acaba? diye sordu, Legrain sonunda.

Oldukça ilkel ama bilgi ve zevk bakımından sağlam bir istasyon gördü Gerbier. Ayrıca Legrain'in yardımcısını da gördü. Bu Yahudi kökenli, Avusturyalı yaşlı bir mühendisti. Viyana'dan Prag'a, Prag'dan da Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştı. Çok sıkılgandı. Ezilip büzülerek elden geldiğince küçülmeye çabalıyordu. Şimdi, bunca yol alış ve korkudan sonra yazgısından hoşnut görünüyordu.

*
**

Bu adamla ilgili öğrendikleri kısa süre sonra geçen bir olayın önemini anlamasını sağladı. Gerbier'e.

Toplama kampının giriş kapısının önünde bir Gestapo otomobili durdu. Engel parmaklıkları kaldırıldı. Bereli ve kolluklu birkaç gardiyan arabanın basamaklarına çıktılar. Külrengi otomobil Alman mahallesine doğru yavaş yavaş ilerledi. Elektrik istasyonunun yanında durdu. Bir SS subayı inip gardiyanlara küçük binaya doğru kendisini izlemelerini işaret etti. Güneşlenme saatiydi. Çok sayıda tutuklu otomobile yaklaştı. Üniformalı şoför sigara içiyor, dumanını geniş ve yassı burnunun deliklerinden çıkarıyordu. Sıska, yarı çıplak, sessiz insanlardan oluşan çite bakmıyordu bile. Bu sessizliğin orta yerinde bir çığlık duyuldu. Bir çığlık, bir çığlık daha. Sonra bu çığlıklar hayvan iniltisine çok benzeyen bir iniltiye dönüştü. Yarı çıplak insanlar büyük bir korkuya kapıldılar. Ama korkunç olayı gözleme çekiciliği korkudan daha ağır bastı. Beklediler. Gardiyanlar aksaçlı bir adamı küçük yapının dışına sürüklediler. Yaşlı mühendis durmadan bağırıp çağırarak debeleniyordu. Birden yarı çıplak, sessiz, soluk insanlar çitini gördü. Birbirini tutmayan sözler söylemeye başladı. Yalnızca, "Fransız toprağı... Fransız yönetimi... serbest bölge..." sözleri anlaşılabiliyordu.

İlkin seyircilerin arkasında bir kenarda duran Gerbier farkında olmadan son sırayı geçti, ondan sonrakini de geçti, ilk sıraya ulaşıp yine ilerlerken titrek ve sıcak bir el onu bileğinden yakaladı. Gerbier'in gergin bedeni bir sıçramayla gevşedi ve gözleri sayrıl durağanlığından kurtuldu.

- Sağol, dedi Legrain'e.

- Olanca gücüyle bir soluk aldı Gerbier. Neden sonra nöbetçilerin yaşlı mühendisi arabaya atışlarını, şoförün geniş burun deliklerinden yuvarlak dumanlar çıkarmasını izledi bir tür doymaz bir tiksintiyle.

- Sağol, dedi, yine Gerbier.

Gözlerin en ufak bir biçimde katılmadığı o ünlü yarı gülümsemesiyle gülümsedi Legrain'e.

Akşam barakada olaydan söz etmek istedi Legrain. Ama Gerbier her tür konuşmadan kaçındı. Bunu izleyen günlerde de durum böyle oldu. Öte yandan öğretmen Armel gitgide kötüleşiyordu. Böylece Legrain'in kafasında artık dostundan başka düşüncesi kalmadı.

*
**

Küçük öğretmen bi gece her günkünden daha fazla sayıklamadan öldü. Kabilliler sabh erkenden ölüsünü alıp götürdüler. Legrain işine gitti. Gün, bir leğişiklik olmadan, önceki günler gibi geçti. Barakaya döndüğünde albay, eczacı ve gezginci tüccar domino oyununu bırakıp onu yatıştırmak istediler.

- Üzgün değilim. Amel için böyle daha iyi, dedi Legrain.

Gerbier hiçbir şey söylemedi Legrain'e. Öğleden sonra bir gardiyandan satın aldığı sigara paketini verdi ona. Legrain, kendini bitkin düşüren öksürüğe karşın üstüste üç tane içti bundan. Gece oldu, yoklama yapıldı. Kapılar kapatıldı. Albay, gezginci tüccar, eczacı birbiri ardından uyudular. Legrain rahat görünüyordu. Gerbier de uyudu.

Alışılmış bir gürültüyle uyandı. Legrain öksürüyordu. Yine de uyku tutmadı Gerbier'i Daha bir dikkatle dinledi. Ve anladı. Legrain hıçkırıklarının sesini bastırmak için öksürmeye çabalıyordu. Gerbier el yordamıyla Legrain'in elini arayıp buldu ve çok alçak sesle:

- Ben burdayım dostum, dedi.

Birkaç saniye Legrain'in ot yatağının bulunduğu yerde en ufak bir çıt bile çıkmadı. "Özsaygısıyla savaşıyor" diye düşündü Gerbier. Tam yerinde bir yargıydı. Ama alt tarafı bir çocuktu Legrain. Birden hafif, kemikli, küçük omuzlu bir bedenin kendisini sardığını duydu. Güçlükle duyulabilen bir inilti işitti.

- Dünyada kimsem yok artık... Armel beni bıraktı. Belki de şimdi sevgili Tanrısının yanındadır. Çok inanıyordu ona. Ama ben aşağılarda göremiyorum onu... Ona inanmıyorum bay Gerbier... Özür dilerim sizden... Ama inanamıyorum artık. Dünyada kimsem yok. Arada-sırada konuşun benimle bay Gerbier, yaparsınız bunu değil mi?

O zaman Legrain'in kulağına şunu söyledi Gerbier:

- Direnişte hiçbir arkadaş yalnız bırakılmaz bizim aramızda.

Legrain sustu.

- Direniş. Duyuyor musun? diye üsteledi Gerbier. Kafanın içinde bu sözcükle uyu. Şu an Fransız dilinin en güzel sözcüğüdür bu. Sen bilemezsin bunu. Çünkü seni burada tüketirlerken oluştu o. Uyu, söz veriyorum onu öğreteceğim sana.

*
**

Gerbier işinde eşlik ediyordu Legrain'e. Yolda yavaş yavaş giderlerken şöyle anlatıyordu Gerbier:

- Anladığın gibi, onlar tankları içinde, görmeyen gözlerle geldiler. Tankların tırtıllarının halkların yeni yasasını çizmek için yapıldığını düşünüyorlardı. Çok tank yaptıklarından bu yasayı yazmak için doğmuş olduklarına inanıyorlardı. Özgürlükten, düşünceden ödleri patlıyordu. Onların gerçek savaş amacı, düşünen insanı, özgür insanı öldürmektir. Kendileri gibi kör olmayan her şeyi yok etmek istiyorlar. Fransa'da da kendileriyle aynı hazzı paylaşan insanlar buldular ve onları hizmetlerine aldılar. Bunlar seni, yaşamaya bile başlamamış olan seni, çürütmek için koydular buraya. Küçük Armel'i öldürdüler. Sığınma hakkına inanan zavallıları nasıl teslim ettiklerini gördün. Bir yandan da, ülkeyi elegeçirenin yüce gönüllü olduğunu yayıyorlardı. İğrenç bir Moruk(*) ülkeyi kandırmaya çalışıyordu. "Uslu durunuz, yumuşak olunuz" diye akıl veriyordu. "Gururlu, kıvançlı, özgür olduğunuzu unutunuz. Sizi yenene boyun eğin, gülümseyin. Rahatça sürünerek yaşamanıza izin verecektir o." Moruğun çevresini saranlar Fransa'nın safdil, yumuşak başlı olduğu varsayımındaydılar. Tam bir ılımlılık ülkesi, elverişli ortam ülkesiydi Fransa. "Fransa öylesine uygar, öylesine yumuşaktı ki, diye düşünüyorlardı, yeraltı savaşının ve gizli ölümün anlamını yitirdi. Kabul edecek, uyuyacak.. Ve uykusunda biz onun gözlerini görmez yapacağız." Şunu da düşünüyorlardı: "Başkaldıranlardan korkmuyoruz. Onların bağları yok. Silahları yok. Ve kendimizi korumak için Almanların tüm tümenleri bizim." Onlar kendilerini böyle avuturlarken doğdu direniş.

Gerbier'e doğru başını çevirme yürekliliğini bulamadan yürüyordu Roger Legrain. Bir mucizenin tamamlanmasına engel olmaktan korkar gibiydi. Gururlu ve konuşma yönünden öylesine ölçülü, öylesine cimri olan bu adam birden delicesine sözler patlatıyor ve evren birden bir başka evren oluyordu. Kampın otlarını ve barakalarını, kırmızı gömleklileri, angaryalar altında sürüklenen Kabillilerin açlıktan kadidi çıkmış silüetlerini görüyordu Legrain. Ama bütün bunlar biçim ve anlam değiştiriyorlardı. Kampın yaşamı artık dikenli tellerde durmuyor, tüm ülkeye yayılıyordu boydan boya; aydınlanıyor, bir anlam kazanıyordu. Kabilliler, Armel ve kendisi de büyük bir insanlık safına giriyorlardı. Kör, azgın, zincire vurulmuş, karmakarışık, küt, çözümsüz, tüm varlığını parçalayarak, kırıp geçirerek

(*) Mareşal Pétain

içinde debelenen bu başkaldırıştan yavaş yavaş kurtulduğunu anlıyordu Legrain. Hem de büyük bir gize yaklaştığını anlıyordu. Bu gizi görmesi için örtülerini kaldıran arkadaşına bakamayacak denli bilgisiz ve zayıftı.

- Bu nasıl oldu, hiç bilmiyorum, diyordu Gerbier. Sanırım bunu hiç kimse de bilemeyecek kolay kolay. Ama bir köylü kırsal alandaki bir telefon telini kesti. Yaşlı bir kadın bastonunu bir Alman askerinin bacaklarına indirdi. Bildiriler elden ele dolaştı. La Villete'de bir kasap zorbalıkla et almak isteyen bir yüzbaşıyı buzhaneye kapattı. Bir kasabalı yolunu soran işgalcilere yanlış yol gösterdi. Demiryolu memurları, papazlar, kaçak avcılar, bankacılar, tutukluların yüzlercesinin kaçmasına yardımcı oldular. Çiftlik sahipleri İngiliz askerlerini sakladılar. Bir fahişe işgalcilerle yatmayı kabul etmedi. Subaylar, Fransız askerleri, duvarcılar, ressamlar silahları sakladılar. Sen buradaydın. Hiçbirini bilemezsin bunların. Bu uyanışı, bu kımıldamayı anlayan için bu, dünyanın en çoşkulu olayıydı. Tüm Fransız toprağına yayılmaya başlayan özgürlüğün özsuyuydu bu. Böylece Almanlar, onların uşakları ve Moruk kendiliğinden fışkıran bu bitkiyi yok etmek istediler. Ama onlar budadıkça daha iyi boy atıyor. Hapishaneleri doldurdular. Kampları çoğalttılar. Çılgına döndüler. Albayı, gezginci tüccarı, eczacıyı hapsettiler. Daha da çok düşman kazandılar. Kurşuna dizdiler. Oysa, bitkinin büyük ve yayılmak için özellike gereksinim duyduğu şey kandı. Çok kan aktı. Akıyor. Oluk oluk akacak da. Ve bu bitki orman olacak.

Gerbier ve Legrain elektrik santralının çevresini dolaştılar. Gerbier şöyle sürdürdü sözlerini:

- Direnişe katılan her kişi Alman'a nişan alıyor. Ama aynı anda Vichy'ye, onun Moruğuna, Moruğun kör araçlarına, kampın müdürüne, her gün işyerinde gördüğün gardiyanlara da vuruyor. Fransa'nın ölü gözlü olmasını, körleştirilmesini istemeyen Fransızların tümü direnişin ta kendisidir.

*
**

Legrain ve Gerbier otların üstüne oturmuşlardı. Yamaçlardan gelen rüzgâr ılık ılık esiyordu. Akşam oluyordu. Direnişin gazetelerinden sözediyordu Gerbier genç adama.

- Bunları yayımlayanlar düşündüklerini yazma yürekliliğini gösteriyorlar mı? diye sordu Legrain, yanakları al al olmuş bir halde.

- Onlar her şey için yüreklidirler, kendi düşüncelerinden başka yasaları, başka efendileri yok onların. Bu düşünce yaşam isteğinden daha güçlüdür onlarda. Bu sayfaları yazanların kim olduğu bilinmiyor, ama bir gün yaptıkları bu iş için onlara anıtlar dikilecek. Kâğıdı bulan ölümü göze alıyor. Sayfaları birleştirenler ölümü göze alıyorlar. Yazıları yazanlar ölümü göze alıyorlar. Gazeteleri dağıtanlar ölümü göze alıyorlar. Hiçbir şey bu işi engelleyemez. Yoksul odalarda saklanmış Roneo'lardan, bodrumların dibine gizlenmiş baskı makinelerinden çıkan haykırışı hiçbir şey boğamaz. Bu gazetelerin görünüşü her zaman satılan gazeteler gibidir sanma. Bunlar küçük, dört köşe, yoksul kâğıtçıklardır. Başarısızca kötü basılmış ya da daktilo edilmiş kâğıtlardır bunlar. Harfler soluktur. Başlıklar pek seçilmez. Mürekkep dağılır genellikle. Tüm olanaklar kullanılarak çıkarılır. Bir hafta bir kentte, öbür hafta başka bir kentte. Hazır elde ne varsa o kullanılır. Ama gazete çıkar. Yazılar yeraltı yollarını izler. Biri onları toplar, biri gizlice düzene kor. Gizli ekipler sayfaları bir araya getirirler. Polisler, sivil polisler, casuslar, muhbirler harekete geçerler, arama-tarama yaparlar, ortalığı altüst ederler, koku almaya çalışırlar. Gazete Fransa'nın yollarında dolaşır durur. Büyük değildir. Görünüşü güzel değildir. Eski-püskü, parçaları kopmuş bavulların içine doldurulur. Ama onun satırlarından herbiri bir altın parıltısı gibidir. Özgür düşüncenin parıltısı.

- Babam basımcıydı... Şimdi anlıyorum, dedi Legrain, bu gazetelerden çok olmasa gerek.

-Yığınla var onlardan. Direnişteki her önemli hareketin onbinlerce basılan kendi gazetesi var. Ayrı grupların gazeteleri var. Taşranın gazeteleri var. Doktorların, müzisyenlerin, öğretmenlerin, üniversitelilerin, ressamların, yazarların ve mühendislerin de kendi gazeteleri var.

- Ya komünistlerin? diye sordu Legrain, alçak sesle.

- Elbette, L'Humanité onların. Önceden olduğu gibi.

- L'Huma, L'Huma, diye tekrarladı Legrain.

Çukur gözleri bir esrime içindeydi. Daha konuşmak istedi, ama bir dizi öksürük nöbeti bundan alıkoydu onu.

*
* *

Öğlendi. Tutuklular yemek yerine kirli sudan oluşan karavanayı gövdeye indirmişler, güneşin altında kımıltısız yatıyorlardı. Barakanın gölgesinde Gerbier'le oturuyordu Legrain.

- Direnişte çok ölen oluyor, diyordu Gerbier. Bir sanayicinin kızı bağlı olduğu örgütün hiçbir şeyini ele vermek istemediği için Gestapo tarafından asılacaktı. Babası onu görme olanağını buldu. Bildiklerini konuşması için kızına yalvardı. Kızsa ona hakaret edip, görüşme sırasında yanlarında bulunan Alman subayına babasını götürmesini söyledi... Hıristiyan sendikalarından bir militan, zayıflığı yüzünden, ya da çıkarı gereği Almanlarla dostluk kurmuştu. Karısı onu kovdu. Ve gencecik oğlu bir direniş grubuna girdi. Bir baltalama hareketine katıldı, nöbetçileri öldürdü. Yakalandığı zaman annesine şöyle yazdı: "Her şey aklandı... İyi bir Fransız ve iyi bir Hıristiyan olarak ölüyorum." Mektubu okudum... Ünlü bir profesör tutuklanıp, Fresnes'deki Gestapo hücrelerinden birine atılır. Ad elde etmek için ona işkence yaparlar. Direnir... Direnir... Ama gücü tükenir sonunda. Kendisinden korkar. Gömleğini yırtıp asar kendini... Paris'te Alman kanının aktığı büyük bir gösteri sonunda düzinelerle insan ölüm cezasına çarptırılmıştı. Ertesi gün şafakta kurşuna dizileceklerdi. Bunu biliyorlardı. Bunlardan biri, bir işçi, tuhaf öyküler anlatmaya başlar. Bütün bir gece arkadaşlarını güldürür. Bu olayı işçinin ailesine anlatan hapishanedeki bir Alman papazıdır.

Legrain gözlerini çevirip duraksayaraktan sordu:

- Bu göstericiler arasında komünistler yok muydu acaba, bay Gerbier?

- Onların hepsi komünistti, diye yanıtladı Gerbier. Ölmeden önce, belki de direnişin en güzel sözcüklerini söylemiş olan Gabriel Peri de bir komünistti. "Hoşnutum, türkü söyleyen yarınları hazırlıyoruz biz" diye yazmıştı.

Gerbier elini Legrain'in cılız bileğine koydu ve tatlı bir sesle ona şöyle dedi:

- Bir kezcik de olsa beni anlamanı istiyorum. Komünistlerle ötekiler arasında artık hiçbir biçimde ne kin, ne kuşku, ne de engel var. Bugün tüm Fransızlar, aynı savaş safındayız ve düşmanın ilk elde saldırdıkları kişiler komünistlerdir. Bunu biliyoruz. Komünistlerin en yiğit kişiler kadar yiğit ve iyi örgütlenmiş olduklarını da biliyoruz. Onlar bize yardım ediyorlar, biz de onlara. Onlar bizi seviyorlar, biz de onları. Her şey çok yalın bir durum kazandı.

- Anlatın bay Gerbier, daha anlatın, diye mırıldandı Legrain.

*
* *

Daha çok gece konuşacak zaman bulabiliyordu Gerbier. Her yanı sıkı sıkıya kapalı küçük barakalar sıcağı günboyu içeriye yığıp duruyordu. Ot yataklar kalçaları yakıyordu. Geceler boğucuydu. Tutsaklık arkadaşları uykularında bir o yana bir bu yana dönüp duruyorlardı. Ama hiçbir şey ilgilendirmiyordu Legrain'i, farkında olmadan iki elini göğsüne bastırmaya zorlayan ciğerlerinin sıklaşan ıslıkları bile. Kentlerdeki ya da küçük köylerdeki gizli radyo istasyonlarının özgür dünya dostlarıyla konuşmayı nasıl başardıklarını anlatıyordu Gerbier. Bilinmeyen operatörlerin çalışmalarını, kurnazlıklarını, sabırlarını, içinde bulundukları tehlikeleri, şifreli mesajların yarattığı olağanüstü müziği anlatıyordu. Düşmanı saran geniş dinleme ve gözetleme ağına değiniyor, düşman alaylarını, savunma hatlarını sayıyor, bunun belgelerini açıklıyordu. Her mevsimde, her saatte, bağlantı görevlilerinin koştuklarını, yolları aştıklarını ve tüm Fransa'ya yayıldıklarını anlatıyordu Gerbier. Bu yeraltı Fransa'sını, bu gönüllü silah deposunu, durmadan sığınak değiştiren komuta yerlerinin, bilinmeyen yöneticilerin, durmadan yer, ad, kılık, yüz değiştiren erkek ve kadınların Fransa'sını betimliyordu.

- Bu insanlar, diyordu Gerbier, isteseler kendi köşelerinde rahat rahat oturabilirlerdi. Hiçbir şey onları eyleme zorlamıyordu. Usluluk, sağduyu onlara Alman süngülerini gölgesinde yiyip içip uyumayı, işlerinde yarar sağlamayı sürdürmelerini, karılarına gülümsemeyi, çocuklarını büyütmeyi öğütlüyordu. Maddi yararlar ve kısır sevecenliğin olanakları böylece sağlanmış oluyordu onlara. Vicdanlarını susturup uyutmak için Vichy Moruğunun hayır dualarına da sahiptiler. Gerçekten, özgür ruhlardan başka hiçbir şey onları savaşa zorlamıyordu.

- Yasa dışı insanın, direniş insanının yaşamı hangi koşullardan oluşur bilir misin? diyordu Gerbier. Onun kimliği yok artık, ya da varsa bile gerçek kimliğini unutmuştur. Yiyecek karnesi yoktur. Yarım-yamalak da olsa beslenemez artık. Ya bir merdiven altında, ya bir sokak kızının yanında, ya bir dükkânın döşeme taşlarının üstünde, ya terkedilmiş bir samanlıkta, ya da bir gar sırasının üstünde uyur. Polisin gözetlediği yakınlarını göremez bir daha. Karısı da direnişe katılmışsa -bu yaygın bir durumdur- çocukları rastlantılara bırakılır. Yakalanma korkusu bir kat daha artar. Her gün arkadaşlar kaybolur, ya işkence görürler, ya da kurşuna dizilirler. Peşinde

biri, gölgesinden bile korkarak, ne ateşi, ne yatağı olan, karanlık derme-çatma bir barınaktan bir başka derme-çatma barınağa gider durur.

Sözlerini şöyle sürdürüyordu Gerbier:

- Ama o hiçbir zaman yalnız değildir. Zincire vurulmuş tüm bir halkın inancını, sevecenliğini duyar kendi çevresinde. Yardımcılar bulur tarlalarda, fabrikalarda, işçi mahallelerinde, şatolarda. Dostlar bulur jandarmalar, demiryolu işçileri, kaçakçılar, satıcılar, papazlar, yaşlı noterler, genç kızlar arasında. En yoksulu, bile azıcık ekmek payını onunla bölüşür. Fransa'nın tüm ekinleri için savaştığından bir fırına gitme hakkı bile yoktur onun.

Böyle anlatıyordu Gerbier.

Cayır cayır yanan, yatağın üstünde, boğucu karanlıkta, sayısız ve silahsız savaşçılardan oluşan yepyeni ve mutlu bir ülke, yeryüzünde benzeri görülmemiş kutsal dostluklardan oluşan güzel bir yurt keşfediyordu Legrain. Direnişin yurdunu.

*
* *

Bir sabah işine giderken, birden sordu Legrain:

- Bay Gerbier, direnişte siz bir başkan mısınız?

Legrain'in yanan, yıpranmış genç yüzünü delercesine dikkatli bir bakışla inceledi Gerbier. Sınırsız bir doğruluk ve bağlılık gördü bu yüzde.

- Bir hareketin kurmayındaydım ben, dedi. Burada kimse bunu bilmiyor. Paris'ten geliyordum. Sanırım bir ihbar yüzünden Toulous'da tutuklandım. Ama ellerinde hiçbir kanıt yok. Beni yargılama cesaretini bile bulamadılar. Böylece buraya gönderdiler.

- Ne kadar zaman için? diye sordu Legrain.

Gerbier omuzlarını kaldırdı ve gülümsedi:

- Canları ne kadar isterse, dedi. Bunu herkesten iyi biliyorsun sen.

Legrain durdu ve gözlerini dikip yere baktı. Sonra boğuk ama kesin bir sesle şöyle dedi:

- Bay Gerbier, buradan gitmeniz gerek.

Legrain bir an durakladı, başını kaldırdı ve sözlerini şöyle sürdürdü:

- İnsanlara gereklisiniz dışarıda.

Gerbier karşılık vermediği için yeniden sözü aldı Legrain:

- Bir düşüncem var benim... Uzun bir süreden beri de düşünüyordum bunu... Bu akşam bunu söyleyeceğim size.

Ayrıldılar. Gerbier erzak üstenciliği yapan gardiyandan sigara satın aldı. Düzlüğün çevresini dolaştı. Her zamanki gülümseyişi vardı yüzünde. Sabırlı bir biçimde Legrain'i coşturmak için anlattığı öyküler ve betimlemeler arasında izlediği amaca adım adım yaklaşıyordu.

*
* *

Albayın, gezginci tüccarın, eczacının derin derin uyuduklarından iyice emin olduktan sonra Legrain:

- Size düşündüğüm şeyi söyleyeceğim, diye fısıldadı.

Legrain bir düşündü, sözcükler aradı. Sonra şöyle söze başladı:

- Kaçmayı engelleyen nelerdir? İki şey var: Dikenli tel ve nöbetçiler. Dikenli tellerin durumu şu: Toprak her yerde aynı düzeyde değil, sizin gibi ince yapılı bir insanın ötesini-berisini biraz yırtarak altından geçebileceği yerler var, Bay Gerbier.

- Bu yerlerin hepsini biliyorum, dedi Gerbier.

- Dikenli teller için durum bu işte, dedi Legrain. Geriye nöbetçiler kalıyor. Nöbetçilerin bulunduğu yola dek koşmak, orayı geçmek ve gözden kaybolmak için kaç dakika gerekli size?

- Oniki... en çok on beş, dedi Gerbier.

- İyi, nöbetçilerin bu süreden daha çok bir zaman göremeyeceği şeyi yapabilirim, dedi Legrain.

- Ben de böyle düşünüyorum, dedi Gerbier rahatça. Becerikli bir elektrikçi için önceden elektriğin kesilmesini sağlamak güç bir iş değildir.

- Demek siz de bunu düşündünüz, diye mırıldandı Legrain. Ama ufacık bir söz bile çıtlatmadınız bana bu konuda.

- Ben buyruk vermeyi ve almayı severim. İstemeyi bilmem, konunun senden gelmesini bekliyordum, dedi Gerbier.

Karanlıkta arkadaşının yüzünü görebilme çabasıyla dirseğine dayandı Gerbier ve şöyle dedi:

- Bu durumdan neden kendin için yararlanmadığını sık sık sordum kendi kendime.

Yanıtlayamadan bir öksürük nöbetine tutuldu Legrain.

- Başlangıçta, dedi, bunu Armel'le konuştum. Uygun bulmadı. Belki de çok kolay bir biçimde olacağa boyun eğiyordu. Ama söylediği şey bir bakıma doğruydu da. Kırmızı gömleklerimizle kimliksiz, erzak karnesiz pek uzağa gidemezdik. Sonra da Armel hastalanmıştı. Onu bırakamazdım. Hem benim sağlığım da pek iyi değildi. Ama sizin açınızdan durum çok başka. Direnişteki dostlarınızla...

- Bana sigara satan gardiyan aracılığıyla şimdiden bir bağlantı kurdum, dedi Gerbier.

Damdan düşercesine ekledi:

- Bir hafta, en geç iki hafta sonra buradan gidebiliriz.

Bir sessizlik oldu. Yıpranmış böğründe Legrain'in yüreği öylesine hızlı çarpıyordu ki, Gerbier bile duyuyordu onun vuruşlarını, Genç adam şöyle mırıldandı:

- Biz dediniz değil mi bay Gerbier?

- Elbette öyle, dedi Gerbier. Sen başka türlü mü düşünüyordun yoksa?

- Arada bir beni de götüreceğinizi düşünüyordum ama, buna güven duymaya cesaret edemiyordum, dedi Legrain.

Her sözcüğün üstünde durarak ağır ağır sordu Gerbier:

- Demek kendin burada kalarak benim kaçışımı hazırlama düşüncesine vardın, öyle mi?

- Kendi kendime böyle karar vermiştim, dedi Legrain.

- Bunu yapacak mıydın?

- Direnişin size gereksinimi var, bay Gerbier.

Birkaç dakikadan beri bir sigara içmeyi çok canı çekiyordu Gerbier'in. Yine de sigara yakmadan bekledi, yüzünde en ufak bir heyecan izi görülmesinden nefret ediyordu.

*
* *

Domino oyununa başlarken Albay Jarret du Plessis şu uyarıda bulundu arkadaşlarına:

- Küçük komünistin çok canlanmış bir hali var. İşe her gidişinde türkü mırıldanıyor artık.

- Bahardandır, diye doğruladı gezginci tüccar.

- Daha çok her şeye alışmasındandır, diye iç geçirdi eczacı. Oda ötekiler gibi, zavallı çocuk.

Üç adamın hiçbir düşmanlığı yoktu Legrain'e karşı. Tersine, onun yaşı, mutsuzluğu, fizik yapısı, onların doğal temiz yürekliliğini

depreştiriyordu. Armel'e sırayla bakmayı önermişlerdi Legrain'e. Ama dostunu başkalarından kıskanan Legrain onların yardımını kabul etmemişti. Dışarıdan bir yiyecek paketi aldıklarında bunun birazını Legrain'e vermek istemişlerdi. Ama, bu iyi davranışların karşılığını onlara geri verme olanağına hiç sahip olmadığını bilen Legrain bunları kesinlikle kabul etmemekte direnmişti. Bu yabansı tavrı nedeniyle domino oyuncuları genç adamın varlığını unutmaya başlamışlardı yavaş yavaş. Ama tavrındaki değişiklik dikkati üstüne çekmişti yeniden. Bir akşam, eczacı, ailesinden gelen bir paketin içinde bulduğu çikolatalardan arkadaşlarına verirken Legrain de elini uzattı.

- Aferin! diye haykırdı Albay Jarret du Plessis. Küçük komünist insanlara alışıyor.

Albay, Gerbier'den yana döndü ve ona şöyle dedi:

- Bu sizin etkiniz bayım, kutlarım sizi.

- Sanırım bu daha çok çikolataların etkisi, karşılığını verdi Gerbier.

Birkaç saat sonra, kendilerinden başka uyumamış kimse kalmayınca Gerbier şöyle söyledi Legrain'e:

- Oburluğunu açıklayacak zamanı tam da buldun.

- Şey, yakında ona bir şey gönderebileceğimi düşünmüştüm, diye mırıldandı genç adam.

- Onlar da aynı şeyi düşünmüş olabilirler. İnsan başkalarını kendinden daha aptal sanmamalı hiçbir zaman, dedi Gerbier.

Sustular. Biraz sonra Legrain utanarak sordu:

- Bana kızdınız mı bay Gerbier?

- Yok canım, geçti gitti.

- Öyleyse akım kesildikten sonra ne yapacağınızı bana anlatır mısınız? diye istekte bulundu Legrain.

- Ayrıntıları sana daha dün, önceki gün anlattım.

- Yeniden anlatmaz mısınız? dedi Legrain, buna inanamıyorum... hem uyku tutmuyor... Sahi gerçekten bir araba olacak mı?

- Evet bir gazojen, dedi Gerbier, sanırım Guillaume kullanacak.

- Yabancı askerler birliğinin "sert" denen eski çavuşu mu? Hani şu adına Bison da denen mi? diye fısıldadı Legrain.

- Arabada sivil giysiler olacak, diye sürdürdü konuşmasını Gerbier. Bir papaz evine götürüleceğiz. Daha sonra ne olacağını da göreceğiz.

- Direnişteki dostlar bize sahte kimlik verecekler değil mi? diye sordu Legrain.

- Evet, yemek karneleri de.

- Beni komünistlerle tanıştıracak mısınız bay Gerbier? Ben de direnişte onlarla çalışacak mıyım?

- Söz veriyorum.

- Yine birbirimizi göreceğiz değil mi bay Gerbier?

- Bağlantı görevlisi olursan.

- Benim de olmak istediğim bu, dedi Legrain.

Birbirini izleyen geceler boyu aynı şeyleri sordu durdu Legrain:

- Lütfen, bana Bison denilen Guillaume'yi ve her şeyi anlatın, bay Gerbeir.

*
* *

Gerbier satın aldığı sigara paketi içinde ince bir kâğıt buldu. Ayakyoluna gitti, mesajı dikkatle okuyup yaktı. Sonra her zaman yaptığı gibi dikenli telörgünün çevresinde dolaştı. Akşam üzeri Legrain'e şöyle dedi:

- Her şey yolunda, cumartesi günü gidiyoruz.

- Dört gün sonra, dedi dili dolaşarak Legrain.

Zayıf yanaklarındaki kan tümden çekildi, sonra birden geri geldi, yeniden çekildi.

Gerbier'in göğsüne yaslanarak:

- Affedersiniz... dedi. Başım dönüyor. Mutluluktan.

Legrain yavaşça yere bıraktı kendini. Son haftanın genç adamı korkunç bir biçimde yorduğunu anladı Gerbier. Yüzü küçülmüş, gözleri daha bir büyümüştü. Burnu bir balıksırtı gibi inceydi. Gırtlak kemiği iyice ortaya çıkmıştı.

- Dingin olman ve duygularına egemen olman gerek, dedi Gerbier sertlikle. Cumartesiden önce gücünü yeniden toplamalısın. Hem yürünecek beş kilometre yol var. Öğle çorbamı sen içeceksin, unutma.

- İçeceğim bay Gerbier.

- Yeterince uyumuyorsun. Yarın revire ilaç almaya gideceksin.

- Gideceğim bay Gerbier.

Her zamankinden daha erken ayrıldı barakadan Legrain ve eşiğe dek Gerbier ona eşlik etti.

- Burada topu topu üç gecemiz var ve sonra.

Bison'un arabası... dedi Legrain.

Koşarak gitti. Gerbier onun ardından bakıp şöyle düşünüyordu: "Çok genç, dayanır."

Öğle yemeğinde, Gerbier kendi karavanasını Legrain'e verdi. Ama beriki başıyla hayır dedi.

- Bunun gerekli olduğunu biliyorum ama dedi, yiyemem, midemi bulandırıyor.

- Öyleyse ekmeğimi al, çalışırken yersin, dedi Gerbier.

Legrain karamsı dilimi önlüğünün cebine tıkıştırdı. Davranışı cansız ve bitkin, yüzü şaşkındı.

- Üzgün bir görünüşün var, diye uyardı Gerbier.

Legrain karşılık vermedi ve elektrik istasyonuna doğru yöneldi. Akşam Bison'dan ve öteki şaşılası işlerden anlatmasını istemedi Gerbier'den.

- İlacını aldın mı? diye sordu Gerbier.

- Aldım. Sanırım hemen uyuyacağım.

Perşembe günü davranışı daha bir başkalaştı. Öğle yemeği yemedi ve barakada gece olmasını beklerken Gerbier'le konuşacak yerde domino oyununu izledi. Hemen uykuya dalmış göründü.

- Cuma günü, eczacıyla saçma bir ağız dalaşı yaptı ve ona "pis burjuva" dedi. Gerbier o anda bir şey söylemedi, ama ortalık kararıp sessizleşince, hemen uyumuş görünen Legrain'in kolunu sertçe yakaladı ve sordu:

- Yolunda gitmeyen bir şey mi var?

- Şey... yok bir şey, dedi Legrain.

- Lütfen söyle, dedi Gerbier. Güven mi duymuyorsun? Sinirlerin mi bozuldu? Payıma düşen işi noktası noktasına yapacağım, sana söz veriyorum.

- Biliyorum bay Gerbier.

- Öyleyse senin açından mı bir şey var?

- İş temiz olacak. Bunu size kanıtlayabilirim.

- Öyleyse ne var?

- Bilmiyorum bay Gerbier, gerçekten... baş ağrısı, mide bulantısı.

Gerbier'in gözleri, bir yüzün gizini çözmek istediği zaman olduğu gibi birbirine yaklaştı, ama karanlıkta bir şey seçemedi.

- Çok ilaç aldığın içindir, dedi sonunda Gerbier.

- Öyledir kuşkusuz bay Gerbier.

- Yarın daha iyi olacaksın, dedi Gerbier. Bison'la arabayı görünce.

- Bison, diye tekrarladı Legrain.

Ama daha ileri gidemedi.

Geceki bu konuşmanın düşüncesizliği ve acımasız kıyıcılığını sonradan sık sık anımsadı Gerbier.

*
* *

Cumartesi sabahı, alışılmış gezintisi sırasında, Avusturyalı yaşlı mühendisin götürüldüğünden beri Legrain'in yalnız çalıştığı elektrik istasyonundan geçti. Legrain'in sakin olduğunu gördü ve sevinçle.

- Her şey hazır, dedi genç adam.

Legrain'in işini gözden geçirdi Gerbier. Kısa devreyi yapacak olan saat mekanizması akıllıca ve kusursuz bir ustalıkla tasarlanmıştı. Akım istenilen saatte kesilecekti.

- Rahat olunuz, diye güvence verdi Legrain. Onarım için en azından kırk dakika gerekli gece işindeki bilgisizlere.

- Kimse bunu senden daha iyi yapamazdı. Artık dışarda sayılırız, dedi Gerbier.

- Sağol bay Gerbier, diye mırıldandı genç adam. Pırıl pırıldı gözleri.

*
* *

Günün son ışıklarında domino oyunlarını tamamlıyorlardı eczacı, albay, gezginci tüccar. Düzlüğü akşamın külrengi sisleri kaplıyordu. Ama gür ve durağan bir ışık çemberi alacakaranlığı kampın içinde hapsediyordu. Dikenli tel ağı arasındaki devriye yolu keskin bir biçimde aydınlatılmıştı. Bu ışık çemberinin arkasını ona karşıt düşen gece bastırmıştı bile. Barakalarının önünde Gerbier'le Legrain dikenli tellerin üstündeki ışıklara bakıyorlardı sessizce. Kilitleri açmak için Legrain'in işlikten getirdiği cebindeki alete dokunuyordu Gerbier. O sırada bereli bir gardiyan bağırdı:

- Yoklama.

Legrain ve Gerbier içeri girdiler. Nöbetçi barakadakileri sayıp kapıları kapadı. Daha bir karanlık oldu ortalık. Elyordamıyla buldu herbiri ot yatağını. Albay, gezginci tüccar ve eczacı gitgide azalan birkaç söz alışverişi yaptılar aralarında bir süre. Gerbier ve Legrain

susuyorlardı. Onların alışık olduğu soluklarla uykuya daldı komşuları. Gerbier ve Legrain suskunluklarını sürdürüyorlardı.

Legrain'in sessizliğinden hoşnuttu Gerbier. Bu bekleyiş sırasında bir duygu taşkınlığı göstermesinden korkuyordu. Legrain'in hazırladığı mekanizmanın gece yarısı görevini yapması gerekiyordu. Aşağı-yukarı daha bir saat vardı. Gerbier birkaç sigara içti, sonra kapıya dek gitti ve gürültü yapmadan kilidi maymuncukla açtı. Kapı kanadını itti. Düzlüğü kuşatan hoyrat ışığı gördü. Ot yatağa dönüp haber verdi:

- Hazır ol Roger, az bir zaman kaldı.

O sırada bir kez daha Legrain'in yürek çarpıntılarını duydu Gerbier.

- Bay Gerbier, size bir şey söylemem gerek, diye mırıldandı genç adam güçlükle.

Zar zor bir soluk alarak:

- Ben gitmiyorum, dedi.

Her ne denli kendi kendini denetleyebilse de sakıntısızca sesini yükseltme noktasına geldi Gerbier birden. Ama kendini tuttu ve her zaman karanlıkta konuştukları gibi bir ses tonuyla:

- Korkuyor musun, diye sordu tatlılıkla.

- Oh! Bay Gerbier, diye inledi Legrain.

Legrain'in korkudan uzak olduğundan kuşku duymadı Gerbier. Onun yüzünü görmüşcesine:

- Yol yürümek için oldukça yorgunsun sanırım, dedi. Gerekirse ben seni taşırım.

- Yürüyebilirim, yürüyebilirim, çok uzun olsa bile, dedi Legrain.

Bunun doğru olduğunu anladı Gerbier.

- Açıklayacağım size, bay Gerbier, sözümü kesmeyin yalnızca, Çabuk bitirmem gerek. Hem de çok güç bir şey, dedi Legrain.

Legrain'in ciğerleri hırıldadı. Öksürdü ve yeniden söze başladı:

- Uyumak için bana salık verdiğiniz ilaçları almaya gittiğimde doktoru gördüm. İnce adam doktor. Halden anlayan bir yaşlı. Armel'le birlikte beni o yerleştirdi buraya. Tavandan yağmur sızmıyor hiç değilse, döşeme kuru duruyor. Elinden daha fazla bir şey de gelmezdi. Onunla konuşulabileceğini söylemek istiyorum size. Görünüşümü iyi bulmadı. Sırtımı dinledi. Bana söylediklerinden pek bir

şey anlamadım... Ama bir ciğerimin eridiğini, ötekinin de erimeye başladığını anlamama yetti. Beni çıkma umudu olmadan, hep tutuklu görmek onu çok fazla üzdü. O zaman, dışarda olsam ne yapılabileceğini sordum ona. İki yıl sanatoryumda kalırsam iyileşebileceğimi söyledi. Bu olmadan, hiçbir şeye yaramazmışım. Allak-bullak çıktım onun yanından. Beni gördünüz... Direnişin yaşamıyla ilgili bana anlattıklarınızı düşündüm her an. Bu sabah gidemeyeceğimi anladım kesinlikle.

Kendini çok katı sanırdı Gerbier. Öyleydi de gerçekten. Hiçbir zaman düşüncesizce davranmayacağını sanırdı. Böyle de yapardı. Yalnızca güvenilir bir suç ortağı elde etmek için coşturmuştu Legrain'i öyküleriyle. Yine de düşüncesizce ve ölçüsüzce olmuştu bu iş. Bilinmez bir kıskaca kapılmıştı.

- Seni bırakmayacağım, dedi. Para olanaklarım var, gerektiğinde daha da bulurum. Sen güven altında olacak ve bakılacaksın. Gerekli süre içinde sağlığını kazanacaksın.

- Bunun için gitmiyordum ben, bay Gerbier. Bağlantı görevlisi olmak istiyordum. Önemi olmayan sağlığım için arkadaşların yiyecek karnesini almak istemiyorum. Direnişi tıkamak istemiyorum. Onun ne olduğunu bana iyice anlattınız, dedi karanlıkta görünmeyen genç adam, rahat bir sesle.

Gerbier bir şey söyleyecek durumda olmadığını anladı. Legrain sürdürdü sözlerini:

- Ama yine de çok sevinçliyim direnişi öğrendiğim için. Artık eskisi gibi mutsuz olmayacağım. Yaşamı anlıyor ve seviyorum. Armel gibiyim, şimdi benim de inancım var.

Biraz canlandı ve daha güçlü bir sesle:

- Ama adaleti öteki dünyada umuyorum demek değildir bu. Bay Gerbier, söyleyiniz buradaki ve suyun öte yakasındaki dostlara, söyleyiniz onlara çabuk olsunlar. Görmeyen gözlü insanların sonunu görecek zamanım olsun istiyorum, dedi.

Sustu ve ardından gelen sessizliğin süresini ne o ne de öteki ölçtü. Düşünmeden her ikisi de devriye yolundaki ışıkların parıltısını gösteren kapının yarığına dikmişlerdi gözlerini. İkisi birden ayağa fırladı aynı anda: Bu ışıklı tel kopmuştu birden. Özgürlüğün karanlıkları tutsaklığın karanlıklarına kavuşmuştu. Gerbier ve Legrain kapıdaydılar.

Tüm sıkıntısına, tüm sağduyusuna karşın yine de konuştu Gerbier:

- Baltalamayı anlayacaklar, kaçtığımı öğrenecekler. Araştırma yapacaklar ve akıllarına sen geleceksin.

- Yaptıklarından daha fazla ne yapabilirler ki bana? diye mırıldandı Legrain.

Gerbier gidemiyordu.

- Tersine size yararlı olacağım. Onarım için beni çağırmaya gelecekler. Öyle çabuk dışarı çıkarım ki sizin boş yatağınızı görmezler ve böylece bir yarım saat daha oyalayabilirim onları. Siz de Bison'la uzaklarda olursunuz.

Gerbier eşiği atladı.

- Son bir kez daha düşün, dedi yalvarırcasına.

- Ben kimseye yük olacak nitelikte bir kişi değilim. Yük olmaya direnişle mi başlayacağım? karşılığını verdi Legrain.

Gerbier arkasına bakmadan kapı kanatlarının arasından sözüldü ve dikenli tellerin kusurlu yanına yöneldi. Burayı yüz kez incelemişti ve bu yere dek yüz kez saymıştı adımlarını.

Legrain kapıyı özenle kapadı, eski-püskü yatağına yöneldi, ot yatağın astarını ısırdı. Sonra uslu uslu uzanıp bekledi.

ÖLDÜRME İŞLEMİ

BAĞLI bulunduğu örgütten aldığı bir notta Paul Dounat'a (şimdiki adı Vincent Henry) ikindiye doğru Marseille'de bulunması ve Réformes Kilisesi önünde çok iyi tanıdığı bir arkadaşı beklemesi buyrulmuştu. Gazojenli bir araba onu geçip otuz metre kadar aşağısında durduğunda Dounat birkaç dakikadan beri istenilen yerdeydi. Kısa boylu bir adam indi arabadan. Melon bir şapkası, koyukahve bir pardesüsü vardı. Yürürken omuzlarını sertçe öne sallıyordu. Dounat'ın hiç tanımadığı bu adam ona doğru geldi ve bir güvenlik kartı göstererek şöyle dedi:

- Polis. Kâğıtlarınız?

Dounat isteneni yaptı. Sahte kimlik belgeleri kusursuzdu. Melon şapkalı adam daha bir tatlılıkla:

- Durumunuzun istenilene uygun olduğunu görüyorum bayım. Yine de benimle büroya kadar gelmenizi isteyeceğim sizden. Yalnızca basit bir doğrulama gerekli, dedi.

Dounat boyun eğdi. Doğrulama işleminden pek korkmuyordu.

Arabanın yanında, arabanın basamağında duruyordu şoför. İri kıyımdı, boksör gibi yatık bir burnu vardı. Kapıyı açıp tek bir hareketle Dounat'ı içeri itti. Melon şapkalı adam da Dounat'ın arkasından bindi arabaya. İvedilikle yokuş aşağı hareket etti araba. Dışarıdan görülmemesi için bir köşeye büzülüp başını geriye atmış Philippe Gerbier adını taşıyan ve bıyık bırakmış olan André Roussel'i gördü Dounat. Tüm kanı yüreğine üşüştü birden ve dizlerinin bağı çözülmüşçesine arabanın koltuğuna çöktü.

Sahte polis, Katolik papazları gibi tepesi tıraşlı başının terini sildi, hoşnutsuzca şapkasına dikti gözlerini ve şöyle homurdandı:

- Pis iş.

- Félix, melon şapkalardan boşuna nefret ediyorsunuz. Onu hemen yeniden giymeniz gerek, dedi Gerbier dalgın dalgın.

- Biliyorum, ama arabadan indiğimiz zaman, diye homurdandı Félix.

Paul Dounat, "öyleyse bunlar beni öldürecekler" diye düşündü. İlgisizlikle geçirdi kafasından bu düşünceyi. Korkmuyordu artık. İlk sarsıntı ondaki tüm canlı duyguları yoketmişti. Her zamanki gibi seçme olanağı bulunmadığından alışılmamış bir rahatlık ve kolaylıkla boyuneğiyordu en kötü duruma. Yalnızca, sert bir içki içmeyi çok canı çekiyordu. Tüm damarları boşanmış gibi geliyordu ona.

Félix, Gerbier'e:

- Şuna bakın, sizi satanın, Zephyr'i ve radyoyu eleverenin ta kendisi, dedi.

Bunu göz kapaklarının hafif bir hareketiyle onadı Gerbier. Konuşma isteği yoktu. Düşünme isteği de. Dounat'ın davranışı bile her şeyi apaçık ortaya koymuştu; ihaneti ve ihanetin iç işleyişini. Dounat metresi tarafından sürüklenmişti direnişe. Metresi onu canlandırabildiği ölçüde Dounat yararlı, akıllı, yürekli olmuştu. Françoise tutuklanınca isteksizce sürdürmüştü eylemini. Kendisi tutuklanınca da çabucak çözülmüş, polisin aleti olmuştu.

"Françoise ortadan kaybolduğunda onu kullanmamalıydık artık. Bu bir hatadır. Ama öylesine az adam, yapılacak öylesine çok iş var ki..." diye geçiriyordu içinden Gerbier.

Bir sigara yaktı. Dumanın arasından Dounat, her zamankinden daha bir ikircikli, daha bir kararsız göründü ona. İyi bir aile, ince tavırlar... hoş yüz çizgileri... Üst dudağın ortasına yerleşmiş küçük bir ben güzel ve körpe ağzına çekiyordu dikkati. Parlak, pürüzsüz yüzü belirsiz ve biraz da tombul bir çeneyle tamamlanıyordu.

"Belirgin irade tembelliği. Kendi yerine karar verecek biri gerek ona. Françoise, polis ve şimdi biz. Eylem için, casusluk için ve ölüm için..." diye düşünüyordu dalgın dalgın Gerbier.

Yüksek sesle şöyle dedi:

- Sanırım, size belgelerimizi göstermek, sorular sormak yararsız!

Dounat başını bile kaldırmadı. Gerbier sigara içmesini sürdürdü. Tatsız ama gerekli bir formalitenin yarattığı böylesi bir sıkıntı duyuyordu. Yapmak zorunda olduğu işleri düşünmeye koyuldu. Rapor... İki öğretici göndermek... Londra için şifreli mesajlar yaz-

mak... Paris'ten gelecek büyük başkanla buluşmak... ertesi gün için PC (*) belirlemek.

- Daha çabuk olamaz mıyız? diye sordu Gerbier, Félix'e.

- Sanmam, Bison görevini herkesten iyi bilir. Arabayı dikkati üstüne çekmeden olabildiğince hızlı kullanıyor.

Dounat çenesini bir eline dayamış, denizden yana bakıyordu. Félix sözlerini sürdürdü:

- Benim de acelem var. Şu eski taşıtı göreceğim. Küçük bağlantı görevlisinin bisikletinin dümenini değiştirmem gerek. Sonra bu gece paraşütçüleri karşılama işi de var.

- Ya yeni sahte kimlikler? diye sordu Gerbier.

- Üzerimde, dedi Félix, hemen vereyim mi onları size?

Başıyla, olur, dedi Gerbier.

Sessizliğinin, sonsuz sessizliğinin kesinleşmiş olduğunu bildiklerinden ötürü bu iki adamın onun yanında böylesine serbest konuşabildiklerini çok iyi anlıyordu Paul Dounat. Kendisinin insan toplumundan silineceği anla -bu an çok yakındı- birleşmiş görüyordu zihinlerini şimdiden. Ama bu yargı ne tasalandırıyor, ne de telaşlandırıyordu Dounat'ı. Öldürülmesi kendisi için bile çoktan yerine getirilmiş bir işten farksızdı. Bu sanki geçmişle ilgili bir şeydi. Yalnızca içinde bulunulan an bir değer, bir anlam taşıyordu. Şimdi araba Vieux Port burnunu geride bırakıyordu ve içinde bulunulan an, bütünüyle akıl almaz bir genişlikle, bu mavi su alanından eski zaman kadırgaları gibi mazgal mazgal oyulmuş bu küçük odacıklardan, körfezin öteki yanında gökyüzünü sırtında taşıyormuş gibi görünen saydam kum rengindeki çorak ve temiz tepeciklerden oluşuyordu.

Araba Dounat'ın da bildiği Corniche'deki bir otelin önünden geçerken birden Françoise'nin görüntüsü belirdi. Denize bakan terasın kıyısında ayakta duruyordu Françoise, bu parlak görünümün tüm dağınık çizgilerini kendinde toplamış olarak.

Çıplak boynunu, kollarını açıkta bırakan yazlık bir elbise vardı üzerinde. Yüzünün cömert maddesinde günün ışığını ve ısısını taşıyordu. Hafif ve alışılmış bir hareketle Françoise'nin güzel ensesini okşuyordu Dounat; o başını biraz geriye attıkça birden olgunlaşan bitkiler örneği boynunun, omuzlarının, göğsünün kabarıp açıldığını görüyordu. Ve üst dudağının ortasındaki benden öpüyordu Françoise kendisini.

(*) Gizli merkez (çev.).

Dounat bilinçsizce bu küçük kahverengi lekeye eliyle dokundu. Gerbier de L... kampından kaçışından beri bıraktığı sert bıyığına götürdü elini. Félix sıkıntıyla melon şapkasını inceliyordu.

Yolun bir dönemeci oteli Dounat'ın görüşünden sakladı. Françoise'nin geriye atılı başının görüntüsü kayboldu. Hiç şaşırmadı buna Dounat. Dünyanın bir başka çağındaydı bu oyunlar. O zamanlar yeraltı yaşamı başlamamıştı daha.

Félix melon şapkasının kenarıyla şoförü ayıran cam bölmeye vurdu. Sonra melon şapkayı tıraşlı başına geçirdi. Araba durdu. Paul Dounat denizin derinliklerine bakmayı bırakıp bulvardan yana döndü. Orada, yamacında küçük kulübelerden ve sessiz görünüşlü, gösterişsiz, yoksul villalardan oluşmuş bir mahalle bulunan çok dik eğimli bir tepecik vardı. Alçak evlerin ve bu üzgün bahçeciklerin arasından bir keçiyolu gibi çıkan asfaltsız, parkesiz, daracık bir yolun aşağısındaydı araba.

Şoför arkasındaki cama eğildi ve Gerbier'e şöyle söyle dedi:

- Bu dik patikadan gazo kolayca çıkamaz.

- Üstelik gürültü de olacak... Herkes pencereye üşüşecek, dedi Félix.

Gerbier gözlerini yaklaştırıp dikkatle Dounat'ın yüzünün yandan görünüşünü izledi. Beriki anlamsız bir yüzle yeniden deniz yönüne dönmüştü.

- Yürüyerek gideceğiz, dedi Gerbier.

- Öyleyse ben de sizinle geleyim, dedi şoför.

Çok sigara içen, çok içki içen, uzun süre bağırarak buyruklar vermek zorunda kalan adamlarınki gibi kısık bir sesi vardı. İri ve güneş yanığı bedeni camın yüzeyini tümden kaplıyordu.

Bir kez daha Dounat'a bakıp şöyle dedi Gerbier:

- Buna gerek yok Guillaume.

- Gerçekten gerek yok, diye doğruladı Félix.

Şoför de dikkatlice baktı Paul Dounat'a ve homurdandı:

- Ben de sizin gibi düşünüyorum.

İnildeyen, basamağına dek yolcu dolu bir tramvayın geçmesini bekledi Gerbier. Sonra arabanın kapısını açtı. Dounat'ın bir kolundan Félix, öteki kolundan Gerbier tuttu.

- Sandık bulacağım, ceset için, gece dönerim, diyerek şoför motoru çalıştırdı.

İki arkadaş arasındaymış gibi, Félix'le Gerbier'in arasma sıkışan

Dounat dik, dar yolu tırmanıyor ve komünistlerin satılmışları nasıl ortadan kaldırdıklarını düşünüyordu. Gece deniz kıyısına götürüyorlar, döve döve öldürüyorlar soyuyorlar, demir telden bir kafese koyuyorlar ve suya atıyorlardı. Kafes delikleri arasından yengeçler cesedin tümünü parçalayıp yiyorlardı. Bu öyküyü dinlediği akşam Dounat'ın yanında Françoise vardı. Her zaman öylesine tatlı, öylesine neşeli olan Françoise'nin yüzünde acıma nedir bilmez bir duygu anlamı yanmıştı alev alev. "Böylesine bir işleme ben de katılmak isterdim. Arkadaşlarını satan insanlar için yeterince pis bir ölüm yok" demişti Françoise. Paul Dounat bu haykırışı ve metresinin pespembe olan boynunu anımsıyor, bir yandan da Gerbier'le Félix'in arasında dik, tozlu, dar yolu çıkıyordu uysalca.

Arada bir, kapıların basamağında siyah etekli, saçıbaşı dağınık bir kadının bir kilimi tembelce silkelediği görülüyordu. Çocuklar oynuyordu pis küçük bahçelerde. Çite dayanmış bir adam geçen üç kişiye bakaraktan terliklerin içindeki çıplak ayak bileklerini kaşıyordu. Bu karşılaşmaların herbirinde Félix cebinin içinde elinden bırakmadığı tabancayı sıkıyor ve Paul Dounat'ın kulağına,

- Ağzını açarsan, seni hemen yere sererim, diye fısıldıyordu.

Ama Gerbier tuttuğu kolda hep aynı cansızlığı, hep aynı uysallığı duyuyordu. Ve, yeniden derin bir sıkıntıya kapılıyordu.

Sonunda kör duvarlarla çevrelenmiş, geride bir birine dayanmış iki küçük evle biten, dar bir çıkmaz sokağa girdiler. Soldaki evin pancurları açıktı.

- Allah kahretsin, dedi Félix birdenbire durarak.

Rahat ve yuvarlak yüzü birden değişivermişti.

- Sağda pancurları kapalı olan ev bizimki, dedi Gerbier'e.

Félix yine küfretti.

- Önceki gün kiraladığımızda yandaki kulübe boştu, dedi.

- Aslında cansıkıcı bir durum bu, ama dikkati üzerimize çekmemek için de iyi bir nedendir. Haydi gidelim, dedi Gerbier.

Üç adam çabucak çıkmaz sokağın sonuna vardılar. O sırada sağdaki kulübenin kapısı kendiliğinden açıldı ve içeri girdiler. Kapının arkasındaki çocuk kapıyı hemen örttü. Gözetleme deliğinin mandalını indirdi ve anahtarı çevirdi. Bütün bu işler gürültüsüzce olmuştu. Ama çabukluluklarında ve düzenliliklerinde sırıtan sinirli bir gerilim vardı. Kesik kesik bir fısıltı işittiğinde Gerbier de anladı bunu.

- Dipteki oda... haydi dipteki odaya...

Dounat'ı ensesinden itip arkasından yürüdü Félix.

- Sözü edilen satılmış mu bu?.. diye sordu adamları karşılayan çocuk, zor anlaşılabilir bir sesle.

- Evet o, dedi Gerbier.

- Siz de şefsiniz.

- İşlemle görevliyim, ben dedi Gerbier.

Sırayla dipteki odaya girdiler. Pancurlar kapatılmıştı. Gün ışığının ardından karanlık çok yoğun görünüyordu ilk anda. Ama çok geçmeden, birbirine iyi iliştirilmiş ince uzun tahtaların arasından içerisinin rahatça görülebilmesini sağlayan yeterince, ışık giriyordu. Böylece tavanda titreyen alçı kabuklarını, duvarlardaki nem lekelerini, değişik biçimdeki iki sandalyeyi, öylece yere konmuş bir döşeği ve bir pikeyi seçebildi Gerbier. Dounat'ın öldürülmesi işleminde yardımcı olması için Felix tarafından seçilen arkadaşı da inceleyebildi. Uzun boylu, dik, zayıf, gösterişsiz giyimli, keskin ve duygulu yüz çizgileri olan genç bir adamdı bu. Biraz patlak, coşkun gözleri vardı.

Félix melon şapkasını genç adamdan yana uzattı ve Gerbier'e:

- İşte Claude Lemasque, dedi.

Gerbier hafifçe gülümsedi. Kişiler takma adlarını kendileri seçtiklerinden bu adların genellikle onların kişiliklerinin bir parçasını yansıttığını biliyordu. Lemasque de gizli toplulukları tanıma tutkusuyla katılmıştı direnişe.

- Uzun süredir güç bir iş yapmak için sızlanıyor, diye tamamladı sözlerini Félix.

Lemasque telaşla Gerbier'e şöyle dedi:

- Her şeyi düzene koymak için buraya gelcli bir saatten fazla oldu. Yandaki kötü durumu o zaman gördüm. Ya bu sabah ya da en erken gece gelmişlerdir. Dün akşam buradan geçtiğimde kimse yoktu. Pencereleri açık görünce Félix 'e telefon etmeye koştum, ama o çoktan yola çıkmış. Yapılacak başka hiçbir şey olamazdı değil mi?

- Elbette olamazdı, haklısınız, elbette olamazdı, dedi Gerbier bu birkaç sözcüğe elden geldiğince ses tonunun tüm ağırlığını ve düzgünlüğünü vererek.

Çok konuşuyor, çok alçak sesle konuşuyor, çok çabuk konuşuyordu bu çocuk.

- Yer iyi, her şeyi yoluna koruz, dedi Gerbier.

- İsterseniz hemen sorguya geçebiliriz. Yukarda tavan arasında her şey hazır. Biraz mahkemeye benziyor. Koltuk, bir masa ve kâğıt koydum, dedi Lemasque.

Gerbier yarı gülümsemesiyle şöyle dedi:

- Bir yargılama sözkonusu değil.

- Sözkonusu, dedi sabırsızlıkla Félix.

Elinden bırakmadığı tabancasının kabzasını cebinden çıkardı. Alacakaranlıkta maden parıldadı. Lemasque ilk kez bakışlarını yöneltti Dounat'a. Beriki duvara dayanmış kimseye bakmıyordu.

Çevresindeki insanlar ona varlık ve gerçek dışı insanlarmış gibi görünüyordu. Ama eşyalar şimdiye dek onun görmediği bir güçle silahlanmışlardı. Pul pul kalkmış tavan, küflü bölmeler, mobilyalar bekliyor, gözlüyor, anlıyor gibiydiler. Nesneler Dounat'ın artık sahip olamadığı saygınlığa, var oluşa ve yaşamın yoğunluğuna sahiptiler. Bu sırada soluk, koyu kırmızı renkli bir örtüye takıldı gözleri. Tanıyordu Dounat onu. İki iş arasında Françoise'ye rastlama olanağını bulduğu loş otellerde, yoksul yolcu evlerinde hep bu yatak örtüsünü görmüştü Dounat. Bu da evrenin başka bir çağındaydı. Aşırı titizliklerin burada yeri olamazdı. Rastlantılar ve gizli eylemin tehlikeleri sevgiye kendi biçimini, kendi rengini veriyordu. Françoise kırmızı yatak örtüsünün üstünde oturuyor, saçını düzeltiyor, boğuk ve mutlu bir sesle günlerinin ve gecelerinin nasıl geçtiğini anlatıyordu. O bu işi seviyordu,başkanlarını seviyordu, arkadaşlarını seviyordu, Fransa'yı seviyordu. Ve onun bu tutkuyu kendi bedenine de aktardığını duyuyordu Dounat. O zaman kendisi de seviyordu direnişi. Artık yorgun değildi. Evsiz ve adsız yaşamaktan da tasa duymuyordu artık. Yasa dışı, izlenen, yitik adam değildi artık. Kırmızı yatak örtüsünün altında Françoise'nin omuzlarını, göğüslerini sıkıyordu. Bu sıcak, coşkun, yürekli beden bir tür şaşılacak bir in, bir sığınak yeri oluveriyordu. Olağanüstü yıldızlı bir güvenlik duygusu sarıyordu isteği.

- Tamam mı, diye sordu Félix tabancasını bütünüyle çıkararak.

- Olmaz... olmaz... dedi Lemasque. Burayı sizden iyi biliyorum. Her şey duyulur... Bakın...

Yandaki evde küçük bir kız ince, uzun, tekdüze bir şarkı söylemeye başladı. Şarkı odanın içinde söyleniyormuş gibiydi.

- Bunlar duvar değil, sigara kâğıdı, dedi öfkeyle Lemasque.

Félix tabancasını yeniden cebine koyup sövdü.

- Şu kutsal İngilizler de istediğimiz susturucuları göndermeyecekler bize galiba.

- Benimle gelin. Daha uygun bir köşe olup olmadığını araştıralım, dedi Gerbier.

Gerbier ve Félix odadan çıktılar. Dounat sanki kaçmak istiyormuş gibi, Lemasque ivedilikle gitti, sert bir hareketle kapının önüne dikildi. Ama hiç kımıldamadı Dounat.

Hiçbir şey Lemasque'nin umduğu gibi olmuyordu. Derin bir coşkunlukla korkunç ama tantanalı bir işleme hazırlamıştı kendini. Üç kişi biraraya gelecekti: örgüt başkanı, Félix ve kendisi. Hain önlerinde yalanlarla, umutsuz çığlıklarla yaşamını savunacaktı. Onu kanıtlarla susturacaklardı. Lemasque bir suçlu göğsünü delmekten gurur duyarak onu öldürecekti. Bu sert adalet yerine... küçük bir kızın şarkısı, üst katta yankılanan arkadaşlarının adım sesleri ve karşısında açıkkahverengi saçlı, üzgün ve uysal yüzlü, inatla kırmızı yatak örtüsüne bakan bu genç adam.

Gerçekte, Dounat artık yatak örtüsünü görmüyordu. Şimdi gördüğü şey polislerin ortasında işkence yapılan Françoise'ydi. Gitgide daha bir dayanıyordu Dounat duvara. Kendini baygınlığın eşiğinde duyuyordu. Ama bu zayıflığın gerisinde yatan yalnızca korku değildi.

Küçük kız şarkısını sürdürüyordu. Değişken ve zayıf sesi Lemasque'nin sinirlerine dayanılmaz bir tasa yayıyordu.

- Bunu nasıl yapabildiniz? diye sordu birden Dounat'a.

Beriki kendiliğinden kaldırdı başını. Dounat'daki bu saygılı, utangaç, karmakarışık bakışları oluşturan görüntülerin ne olduğunu çözümleyemiyordu Lemasque. Ama bu bakışlarda öylesine bir insan zavallılığı gördü ki, bağırmak geldi içinden.

Gerbier ve Félix odaya girdiler.

Zayıf ellerini sabırsızlık belirten bir hareketle sallamaya başlayan Lemasque:

- Yine de bir şey yapmak zorundayız, diye mırıldandı.

Félix yumruklarını sıktı:

- Sağlam bir bıçak gerekliydi, Bison hep taşırdı üstünde.

- Bıçak mı? diye mırıldandı Lemasque. Bir bıçak... Bunu ciddi olarak düşünmüyorsunuz sanırım.

Félix'in yuvarlak ve açık yüzü birden kıpkırmızı kesildi.

- Bunun şaka mı olduğunu sanıyorsun, aptal? dedi korkutucu bir sesle Félix.

- Denemeye kalkarsan sana engel olurum, diye fısıldadı Lemasque.

- Ben de senin dişlerini kırarım, dedi Félix.

O ünlü yarı gülümseyişiyle gülümsedi Gerbier.

- Bakın bakalım yemek odasında ve mutfakta işe yarayan bir şey var mı, dedi Félix'e.

Lemasque heyecanla Gerbier'e yaklaştı ve kulağına fısıldadı:

- Olamaz bu, düşününüz, yalvarırım size, bu bir cinayet olur.

- Ne olursa olsun, biz öldürmek için buradayız, anlaşıldı mı? dedi Gerbier.

- A... anlaşıldı, diye kekeledi Lemasque. Ama böyle değil.. Şey...

- Biçim, biliyorum, biliyorum, dedi Gerbier.

Lemasque alışkın değildi bu yarı gülümseyişe:

- Korkmuyorum, yemin ederim, dedi.

- Biliyorum, iyi biliyorum... Bu bambaşka bir şey, dedi Gerbier.

- Bu işi ilk kez yapıyorum, anlarsınız, diye üstelcdi Lemasque.

- Biz de öyle, ilk kez, bu da anlaşılıyor sanırım, dedi Gerbier.

Biraz doğrulmuş olan Paul Dounat'a baktı. Zayıflığı kaybolmuştu, Françoise'nin görüntüsü de. Evrenin son çağı gelmişti.

Kapı açıldı.

- Pis ev, dedi Félix elleri boş halde.

Çok yorgun görünüyordu, gözlerini odanın dört bir yanında dolaştırıyordu, ama Dounat'ın bulunduğu yerden sakınarak.

Ağır ağır konuştu Félix:

- Düşündüm, düşündüm ki onu gece yarısına dek, Bison dönene dek burada bıraksak belki daha iyi olur.

- Hayır, dedi Gerbier, üçümüzün de çok işi var. Hem sonra işin bittiğini büyük başkana bildirmek istiyorum.

- Allah kahretsin, Allah kahretsin, dipçikle beynini dağıtamayız ya, dedi Félix.

O anda Paul Dounat kendiliğinden ilk davranışını yaptı. Güçsüzce kollarını oynattı ve ellerini yüzüne kapadı. Dounat 'm hangi noktada bedensel acıdan çok korktuğunu anladı Gerbier.

"Ölümden de çok" diye düşündü Gerbier. "Polisler onu bu yanıyla satınalabildiler."

- Ağzına tıkaç koyun, dedi Félix'e.

Félix kocaman kareli mendilini Dounat'ın ağzına tıkıp da Dounat döşeğe düşünce, Gerbier:

- Onu boğacağız, dedi kesin bir tavırla.
- Eller... le mi? diye sordu Félix.
- Hayır, dedi Gerbier, mutfakta iyi iş görecek bir bez var.

Lemasque odanın içinde dolaşmaya başladı. Parmaklarının ucuna fazla bastığından döşeme tahtalarının gıcırdadığının farkında değildi. Birden kulaklarını tıkadı. Yandaki evde küçük kız şarkı söylemeye başlamıştı yine. Yüzünde öyle bir anlam belirdi ki Gerbier onun bir sinir nöbetine yakalanmasından korktu. Lemasque'nin yanına geldi ve hızla ellerini çekip aşağı indirdi.

- Olay yaratmayalım rica ederim, Dounat'ın ölmesi gerek. Buraya bunun için geldiniz ve bize yardım edeceksiniz. Onun hatası yüzünden radyolarımızdan biri havaya uçuruldu. Bir arkadaşımız da acı çekiyor. Almanya'da. Bu size yetmez mi?

Genç adam konuşmak istedi. Gerbier ona bu olanağı vermedi:

- Belediye'de memursunuz biliyorum, hem de yedek subaysınız. İşiniz savunmasız bir insanı boğmak değil. Ama Félix garajcı, bense mühendisim. Gerçekte biz yalnızca direnişin adamlarından başka bir şey değiliz artık, siz, Félix ve ben. Bu her şeyi değiştirir. Önceleri hoşnutlukla sahte mühür, sahte kaşe, sahte belgeler yapacağınızı ve bir sahtekâr olmaktan gurur duyacağınızı düşünür müydünüz? Daha güç bir işi yapmayı kendiniz istediniz. Görevlisiniz. Yakınmak yok.

Félix gürültüsüzce gelmiş, söyleneni dinliyordu.

- Öldürme işlemleri için bir uzmanımız var bizim, diye sürdürdü Gerbier. Ama bugün boş değil. Hem böylesi daha iyi. Herkesin güç bir işte payı olmalı. Öğrenmek gerek. Öç alma değil bu iş. Adalet de değil. Bir gereklilik. Tehlikeli kişileri barındırmak için hapishanemiz yok.

- Doğru, sizi dinlediğime sevindim, dedi Félix.

Açık ve yuvarlak yüzü bir tür kesin bir kararlılığa büründü. Mutfaktan getirdiği uzun, sağlam bezi dikkatle gerdi. Lemasque'nin titremesi dinmemiş, bir ateş nöbetinin sonundaki gibi yavaş yavaş azalıyordu.

- Dounat'ı şu sandalyeye taşıyın. Félix önünde duracak, bende kollarını tutacağım, Lesmaque de dizlerini, dedi Gerbier.

Dounat hiç direnmedi.

Her şeyin bu denli kolay olup bitmesini gören Gerbier -özellikle içinden- belirsiz bir şaşkınlığa kapıldı. Paul Dounat'ın başının sarktığı sandalyenin arkasına geçip yerini aldı. Ama tam Dounat'ı omuz-

larından tutacağı sırada duraksadı. Dounat'm boynunda, kulağının biraz aşağısında üst dudağındaki gibi bir ben görmüştü. Bu küçük leke nedeniyle, onu kuşatan deri daha bir canlı, daha bir taze ve bir çocuk teni gibi daha bir ezilgen görünüyordu. Böylesine bir bedene sahip olan kişinin işkenceye dayanabilecek güçte olmadığını anladı Gerbier. Bu yüzden suçsuz bir hal alıyordu Dounat'ın satılmışlığı. Bison sorguyu göğüsleyebilirdi. Félix de. Gerbier'in kendisi de. Ama Dounat ve kuşkusuz hükümlünün dizlerine dayanmış hırıldar gibi soluk alan genç adam da pek göğüsleyemezdi.

Gerbier'in karşısında Félix başkanın bir işaret vermesini bekliyordu. Ama Gerbier'in kolları öylesine ağırlaşmıştı ki, kaldırıp Dounat'ın omuzlarına koyma gücünü kendinde bulamadı.

"Hiç kuşkusuz, şu anda, Félix'in yüzü şu zavallınınkinden daha korkunç" diye düşündü Gerbier.

Sonra Félix'in temizyürekliliğini, bağlılığını, gözüpekliğini, onun karısını ve besin yetersizliğinden hastalıklı küçük oğlunu, Félix'in direniş uğruna tüm yaptıklarını düşündü. Dounat'ı öldürmemek Félix'i öldürmekti. Yaşayan Dounat, Félix'i eleverirdi. Küçük esmer lekede ve boynun taptaze derisinde de yazılıydı bu. Gerbier birden kollarını kaldıracak gücü buldu. Ölüyorsa, bu, Paul Dounat'ın kendi hatası yüzünden değildi, onu öldürenlerin de hatası yüzünden değildi. Tek sonsuz suçlu, Fransızları iğrençlikler ağına zorla iten düşmandı.

Gerbier'in elleri Dounat'ın omuzlarına düştü yeniden. Ama aynı anda Gerbier onun kulağına fısıldadı:

- Sana söz veriyorum zavallı dostum, acı çekmeyeceksin.

Halka haline getirilmiş bez zayıf enseye geçti. Félix iki uçtan olanca gücüyle çekti. Tuttuğu kollarda yaşamın hemencecik yok olduğunu anladı Gerbier. Onun çırpınışları kendi bedenine geçmiş gibi geldi. Bu çırpınışların herbiri Almanlara ve onun uşaklarına karşı güçlü yeni bir kin birikimi yaratıyordu Gerbier'de.

Dounat'ın ölüsünü döşeğe taşıdı Gerbier ve onu kırmızı yatak örtüsüyle örttü.

Pencereye gitti. Pancurların çatlakları arasından dalgalı bir toprak parçası görünüyordu. Yer iyi seçilmişti.

Félix melon şapkasını giydi. Kısa, güçlü bacakları pek güvenli değildi.

- Gidiyor muyuz? diye sordu kısık bir sesle.

- Bir dakika, dedi Gerbier.

Lemasque, Gerbier'e yaklaştı. Gergin ve sinirli yüzü terle kaplıydı.

- Direniş için bu kadarının yapılabileceğini sanmıyordum, dedi.

Sessizce ağlamaya koyuldu.

- Ben de öyle dedi Gerbier.

Kırmızı yatak örtüsüne ivedilikle bir göz attı. İyilik dolu bir tavırla Lemasque'ye şöyle dedi:

- İnsanın üstünde her zaman siyanür hapları olmalı. Tutuklanırsanız bunlardan kullanmanız gerekir dostum.

CEBELİTARIK YOLCULUĞU İÇİN GEMİYE BİNİŞ

KENDİSİ gibi Paris'ten kaçmış, işsiz-güçsüz birkaç arkadaşıyla her gün toplandıkları, o günlerde pek tutulan bara yetişmek için, daha çok erken olmasına karşın La Promenades des Anglais(*) boyunca hızla yürüyordu Jean-François. Güneşten, çakıllara çarpıp kırılan denizden, biraz da gençliğinden ötürü çok hızlı yürüyordu Jean-François. Massena meydanına varmadan önce çok şık bir gömlekçi dükkânının önünde durdu. Çok güzel ipekliden, karnesiz satın alınabilecek pijamalar vardı vitrinde. Hiç de gereksinimi yoktu Jean-François'in pijamaya. O anda dükkâna girdi. Bir şey yapmak gerekiyordu. Satıcı ona gülümsedi; herkes gülümserdi, yakışıklı, güçlü, yalın, art düşüncesiz mavi gözleri olan Jean-François'e. Satıcı ona gülümsediğinden Jean-François iki pijama satın aldı. Çıktı, kendini çok aptal buldu ve güldü kendi kendine. Bu sırada, deri paltolu, kısa boylu ama güçlü gövdesi ve boynu olan, yürümekten çok omuzlarını korkunç bir biçimde yuvarlayarak sallayan bir adam gördü.

- Félix, Tıraşlı Félix, diye bağırdı Jean-François olanca gücüyle.

Adam sert ve hızlı bir dönüşle döndü, Jean-François'i tanıdı, ama yalnızca gülümsedi. Savaş sırasında aynı serbest birlikte görev yapmışlardı.

- Sen hiç değişmedin bebek, hep genç ve yakışıklısın, dedi Félix.
- Ya sen, sen de öyle... dedi Jean-François.

(*) İngilizlerin gezinti yeri.

Takma adına neden olan dazlaklığına gülmek için Tıraşlı Félix'in biçimsiz şapkasını çıkarmak istedi, beriki buna engel oldu.

- Hava akımından korkuyorum, dedi kısaca.

- Seni hangi rüzgâr Nice'ye attı? Levallois'deki garajın ne oldu? diye sordu Jean-François.

- Fritz'ler(*) kendi onarım işlerinde çalışmamı istediler. O zaman ben de pılıyı pırtıyı onlara bıraktım anlayacağın, dedi Félix.

Pusudayken ya da kolgezerken Jean-François'in onda gördüğü, o kapalı anlama bürünmüştü yuvarlak, neşeli yüzü. Yürekli, bodur, içi dışında bir adamdı. Jean-François severdi bu nitelikleri.

- Bir şey içelim, dedi.

Ama Félix istemedi. Sonra içerledi. Önce Jean-François'le konuşmak istiyordu.

Oldukça sessiz bir sokağa girdiler.

- Sivillikte ne yapıyorsun şu sıralar, diye sordu Félix.

- Hiçbir şey, dedi Jean-François.

- Ya Almanlara karşı?

- Şey... Onlara da hiçbir şey, dedi Jean-François ağırdan ağıra.

- Neden?

- Pek bilmiyorum... Bu nasıl yapılır? Tek başına, bir şey yapılamaz... Ve çevremde kimse...

- Öyleyse bende iş var senin için, tembel, dedi Félix. Bir çiçekten daha çok yakışır bu sana. Belli etmeden taşınacak gizli belgeler, saklanacak silahlar, yaman küçük çocuklara bir şeyler öğretmek, polislerle Gestapo'yu aldatmak. Gerçek bir serbest birlik işi. Güzel yaşam.

- Güzel yaşam, diye yineledi Jean-François.

Sürdürdüğü yaşam birden dayanılmaz oluverdi onun için.

- Erken kalkman ve neden olduğunu bilmeye anlamaya çalışmadan, geceleri yollarda geçirmen gerekecek, dedi Félix.

- Hareketi severim, meraklı da değilimdir, bilirsin, dedi Jean-François.

Tıraşlı Félix bir an gözlerini arkadaşının yapılı omuzlarında, kararlı ve aydınlık yakışıklı yüzünde gezdirdi.

- Senin gibi baskın birliğinden delikanlılara gereksinim var.Günümü boşa harcamadım.

(*) Almanlar

Birbirlerinden hoşnut, birkaç adım yürüdüler sessizce. Sonra yeniden söze başladı Félix:

- Yarın, Marseille'ye beni görmeye geleceksin. Orada küçük bir bisiklet işliği aldım. Böylece çoluğu-çocuğu besliyorum ve kendimi gizliyorum. Adresi sana vereceğim.

Ceplerinde bir not defteri aradı Jean-François.

- Yok, yazmak yok, hiçbir zaman, hiçbir şey yazmak yok. Her şey ezberlenecek, her şey kafada olacak, diye bağırdı Félix.

Félix dikkatle baktı Jean-François'e ve sözlerini sürdürdü:

- Ve dilinde olmayacak. Kimseye bir söz söylemek yok. Anlaşıldı mı?

- Deli değilim ben, dedi Jean-François.

- Herkes aynı şeyi söyler, diye uyardı Félix. Sonra araya bir kadın girer...

Jean-François omuzlarını kaldırdı.

- Ya da hiçbir şeyin kendilerinden saklanmadığı ana-babalar, diye sözlerini tamamladı Félix.

- Annem, babam öldü, yalnızca Paris'ten ayrılmak istemeyen bir ağabeyim var, dedi Jean-François.

Birden gülmeye başladı ve ekledi:

- Bayılırım ona. Ama ona herhangi bir şey için güvenmem tehlikesi yok. Bir bebektir o.

Jean-François'in körpecik yüzüne baktı Félix ve o da güldü.

- Deneyimli bir kişisin, dedi Félix.

Jean-François'e adresini verdi ve buldukları ilk kahveye girdiler. Rastlantı olarak alkollü içkinin bulunduğu bir gündü.

II.

Bu yaşam gerçekten tam Jean-François için biçilmiş kaftandı. Onun hoşlanabileceği her şey burada toplanmıştı: Beden için sert çalışma, tehlike, güçlükler içinden geçme, dostluk, sevdiği bir ekip başına uyma. Ötekiler düşünmeye, buyruk vermeye çaba harcıyorlardı. O eğleniyordu yalnızca. Kırların, bayırların güzel kırmızı yollarında bisikletle koşturuyor, trenle Toulouse, Lyon ya da Savoie'ye doğru uçuyordu. Alman gümrükçülere ve köpeklerine karşın yasak bölgelerden geçiyordu. Şifreli mektuplar, patlayıcı maddeler, silahlar, verici radyolar taşıyordu. Ambarlarda, bodrumlarda, küçük koylarda, koruluklarda İngiliz makineli tüfeklerinin kullanılışını öğretiyordu basit, ciddi, inançlı insanlara. Takma bir adla tanıtıyordu

kendini onlara ve onların da kim olduklarını bilmiyordu. Yine de eşsiz bir sevgi ve güvenle seviyorlardı birbirlerini. Bir sabah, gizemli bir geminin denize attığı bir paketi elegeçirmek için denizaltı gözlükleriyle kilometrelerce yüzdü. Ayışıklı bir gece, dipsiz gökyüzünden düşen paraşütle atılanları topladı.

Tıraşlı Félix (tek onu tamyordu Jean-François örgüttekilerden) ne yorgunluktan, ne de tehlikeden koruyordu bu serbest birlikten arkadaşını.

- Senin sahip olduğun bebek yüzle insan her şeyin üstesinden gelir, diyordu ona.

Doğruydu bu. Jean-François de biliyordu bunu. Bu suç ortaklığı, bu yazgı dostluğu onun gücünü, gözüpekliğini, işine olan sevgisini dahabir çoğaltıyordu.

Gizli eylem bir tür ziftti. Hep daha çok emiyordu. Ne denli çok iş yapılırsa, o denli çok iş kalıyordu geriye. Gereksinimler çok büyüktü. Kararlı, zamanın ve paranın boyunduruğundan kurtulmuş çok az kişi vardı. Jean-François aynı çatı altında iki gece bile uyuyamıyordu artık. Üstelik tehlikenin göbeğinde yaşıyordu. Sezinlemeden en tehlikeli olayların adamı oluvermişti. Bu nedenle bağlı bulunduğu örgütün sırlarının içine pek fazla girmemişti.

Beraberindeki bir avuç gözüpek delikanlıyla birlikte o yalnızca Tıraşlı Félix'e bağlıydı. Félix de buyruklarını bir üst basamaktan alıyordu. Buradan ötesi tam bir bilinmezlikti. Ama bilinmezlik Jean-François'i ne kurcalıyor, ne düşündürüyor, ne de ilgilendiriyordu. Bundan ne ağırlık ne de yücelik duyuyordu. Hareketlilik için, oyun için doğmuştu o. Onu tanımadan, onun varlığından yararlanan bilinmez kişiler istediği şeyi ona durmadan, eşsiz bir bollukta veriyorlardı. Yaşamı dopdoluydu.

III.

Gizli ve yasa dışı yaşamın kendini ne denli biçimlendirip sardığını gördü Jean-François, Paris'e gitmek zorunda kaldığı bir görev nedeniyle.

Jean-François Lyon garına indiğinde birkaç gün önce orta illerden birine paraşütle indirilen bir İngiliz radyo vericisinin bulunduğu bir valiz taşıyordu. Böyle bir yükle yakalanan bir adam işkenceyle öldürülmüştü.

O sabah da, Gestapo'nun ve Feldjandarma'nın adamları gar çıkışında bütün yükleri gözden geçiriyorlardı.

Jean-François'in düşünecek zamanı yoktu. Yanında iri dizkapaklı ve uzun baldırlı bir erkek çocuk yaşlı bir kadının ardında güçlükle yürüyordu. Jean-François çocuğu kucağına aldı ve aynı anda valizini kollarını iki yana sallayıp giden bir Alman askerine uzattı:

- Şunu taşı, dostum, tekbaşıma bunu yapamayacağım, dedi, gülümseyerek Jean-François.

Alman asker Jean-François'e baktı. O da gülümsedi. Valizi aldı. İçine bakmadı. Çok geçmeden, valizi bacaklarının arasında, metroda, bir kompartımandaydı Jean-François.

Ama sabah iyi geçmedi. Jean-François indiği istasyonda bu kez de Fransız polisinin koyduğu yeni bir engelle karşılaştı. Valizini açmak zorunda kaldı.

- İçinde ne var? diye sordu görevli.

- Görüyorsun işte onbaşı, bir radyo vericisi, dedi Jean-François yalın bir biçimde.

- İyi öyleyse, haydi geçin, dedi görevli.

Bu iki başarıya gülerekten, radyo vericisini sol kıyıdaki bir eski eşya satıcısına verdi. Beriki birlikte öğle yemeği yemek isteğinde bulundu. Tam da bir gün önce bir gece masasını isli domuz sucuğu ve tereyağıyla değiştirmişti. Ne pahasına olursa olsun bu şöleni arkadaşıyla paylaşmak istiyordu.

- Gelin bir koklayın hele şunu, dedi satıcı.

Jean-François'i dükkânın arka tarafına götürdü. Dökme demirden bir sobanın üstünde domuz sucuğu tatlı tatlı kızarıyordu. Burun deliklerinin kımıldadığını duydu Jean-François. Ama kabul etmedi. Yapılacak bir süprizi vardı.

Valizi kuş gibi hafifti; çok yorucu bir gece yolculuğuna karşın kendini de son derece dinç hissediyordu Jean-François. Paris'in yarısını yürüyerek aşmıştı. Düşman üniformalarının çokluğu, sokakların katı ve üzgün sessizliği bile onun neşesini zedeleyememişti. Bu sabah bir utku kazanmış olan kendisiydi.

Valizini sallayarak, eski alayının marşını ıslıkla çalarak Jean - François, Muette caddesinde, geçen yüzyılın sonunda yapılmış olan, ağabeyisinin tuhaf ve sevimli otelinin önüne vardı. Bu otelde güzel tablolar, sayısız kitaplar, birkaç değerli müzik aleti vardı. Düşman akınından önce, sessiz, ince bir kadınla gözleri Jean-François'inkini andıran kavgacı bir oğlan da vardı burada. Alınanlar gelince ana-oğul köye gitmişler, bir daha da dönmemişlerdi. Ama Je-

an-François'in ağabeysi tablolardan, müzik aletlerinden, kitaplardan dolayı ayrılmamıştı evinden.

Jean-François yaşlı hizmetçinin haber vermesini engelleyip gürültüsüzce kitaplığın kapısını açtı. Ağabeysini bir koltuğa gömülmüş, kalın bir cildi okurken gördü orada. Yakası kaldırılmış kocaman bir palto, gözlerine dek iyice çekilmiş yün bir takke giydiğinden yüzünü pek seçemedi. Bu görünüm gülünç geldi JeanFrançois'e. Hızlı yürüdüğünden çok terlemişti, evin buz gibi soğuk olduğunu duymuyordu.

- Selam, Saint-Luc, diye bağırdı Jean-François.

Ağabeysinin adı yalnızca Luc'du. Ama aklıbaşında bir kişiliği olması, düşünsel yaşamı sevmesi ve tüm insanlara karşı iyi davranmasından ötürü birkaç okul arkadaşı ona Saint-Luc adını takmışlardı. Bu ad aile içinde de yerleşmişti.

- Küçük Jean, Küçük Jean! dedi Luc, başı tam Jean-François'in omuzlarına geliyordu.

İki kardeş kucaklaştılar... İkisi arasında oldukça büyük bir yaş farkı vardı, ama bu Jean'ı hiç de etkilemiyordu. Ağabeysinden çok daha güçlü, çok daha pratik, çok daha becerikli buluyordu kendini.

- Tüm kitaplar klavsen ve obualar burdalar.

Demek yaşam her zaman güzel, dedi Jean-François.

- Her zaman, her zaman, dedi Luc sevecenlikle.

Sonra sordu:

- Ama nasıl geldin, küçük Jean? Bir gezi izin belgesine(*) sahip olduğunu sanıyorum?

- Oh! Oh! Saint-Luc artık bulutlarda gezmiyor. Saint-Luc de bir gezi izin belgesinin gerekli olduğunu biliyor, diye haykırdı, Jean-François.

Luc de gülmeye başladı. Jean-François çok yüksek sesle, Luc de hemen hemen sessiz denecek bir biçimde gülüyordu. Ama ses tonları farklı da olsa aynı türden bir gülmeydi bu.

- Evet, bir gezi izin belgem var Saint-Luc, üstelik... diye karşılık verdi Jean-François.

Jean-François bir an durdu, çünkü gezi izin belgesinin sahte ve kusursuz bir biçimde taklit edilmiş olduğunu söylemek üzereydi. Sözünü şöyle tamamladı:

(*) Bu öykünün geçtiği dönemde Fransa bir tür iç sınırla ikiye bölünmüştü ve bir bölgeden öktekine geçmek için, Almanlardan bir gezi izin belgesi almak gerekiyordu.

- Üstelik açlıktan ölüyorum ben.

- Yemek yiyeceğiz, hemen dedi Luc.

Yaşlı hizmetçiyi çağırdı ve ona sordu:

- İyi yiyecek olarak neyimiz var bugün?

- Dünkü gibi, yine şalgam var bay Luc, dedi hizmetçi.

- Ah! Ah! Peki başka?

- İmansız peynir,(*) dedi hizmetçi.

- Ah! Ah! dedi Luc.

Suçlu bir tavırla Jean-François'e baktı.

- Geçen hafta hanımın köyden gönderdiği birazcık tereyağı var, ama üstüne sürmek için ekmek yok, dedi hizmetçi.

Jean-François:

- Bende yığınla ekmek karnesi var, dedi. Üstelik...

Yine durdu. Bu karneler örgüt için bir belediye memuru tarafından çalınmıştı. Jean-François az daha ağzından kaçıracaktı bunu.

- Üstelik onları size bırakabilirim, diye ekledi.

Hizmetçi bir açgözlülükle sertçe çekip aldı ekmek karnesini ve bir fırına koştu.

- Kendine çok kötü bakıyorsun, oysa eskiden oburdun, dedi omuzlarını kaldırarak Jean-François ağabeysine.

- Yine de öyleyim, ama ne olsun istiyorsun... dedi içini çekerek.

- Karaborsa, beceriklilik yok mu? diye sordu Jean-François.

- Yaşlı Marion jandarmalardan korkuyor. Ben de... dedi Luc.

Sen de öyle Saint-Luc, dedi Jean-François dostluk dolu, biraz da küçümseyici bir sesle.

Ateşin bulunduğu tek yer mutfaktı, orada yediler yemeklerini. Luc paltosunu ve beresini çıkarmadı.

- Sıcağı ambarlıyorum, dedi.

- Bense iki kez ölecek kadar terledim bu sabah, diye bağırdı Jean-François.

Bir kez daha durdu ve açıkladı:

- Ağzına dek dolu şu trenlerde ve metrolarda boğuluyor insan.

(*) Hiçbir besin değeri olmayan peynir.

O anda zeki eşya satıcısını anımsadı Jean-François ve çağrısını kabul etmediğine üzüldü. Sonra utandı. Bir domuz sucuğuna iki yıldan beri görmediği kardeşinin dostluğunu yeğ tutardı. Ama yolculuğunun ayrıntısı üstüne Luc ona soru sorduğunda, satıcının dükkânının arkasında olma isteği duyduğunu anladı Jean-François. Orada sahte gezi izin belgesinden söz edebilecek, aldatma oyununun ustalığına hayranlık uyandırabilecek, ekmek karnesinin nereden alındığını söyleyebilecek, özellikle iki günün coşkulu olaylarını ve bütün öteki şeyleri uzun uzadıya anlatabilecek, Alman ve Fransız polislerine gülebilecekti. Mağazası ambar, konak yeri, mektup kutusu olarak kullanılan satıcı da kendisiyle ilgili yüzlerce hoş öykü anlatabilecekti.

Çok yeni ve pek az tanıdığı küçük eskicinin, her zaman sevdiği, seveceği, ama anılarından başka ortak yanları olmayan kardeşinden kendisine daha yakın olduğunu anladı Jean-François. Yaşamı, tüm sıcaklığı, tüm derinliği içinde güçlü, zengin gerçek yaşamı Félix gibi, Bison gibi, kendisini iki gün saklayan şu veremli işçi gibi, ya da silahların geçirilmesinde kendisine yardımcı olan işçi tulumu içinde pırıl pırıl gözlü lokomotif sürücüsü gibi adamlarla paylaşabilirdi ancak.

Jean-François bu duyguyu önce savaş sırasındaki serbest birlikteki arkadaşları arasında duymuştu. Yalnız o zaman, onların arasında, onlardan ve kendisinden sözedebilirdi tüm Fransa'ya. Şimdiyse gizli savaş arkadaşlarının dışındakilerden her şeyin saklanması gerekti Jean-François için, şimdi onlar kendi gerçek halkını oluşturuyorlardı.

Paris'te kalması için üç gün vermişti Félix Jean-François'e. Ama beriki daha o gece Güney'e gitmek için trene bindi.

Bunun sonucunda da, bir önsezisi olduğuna inandı.

IV.

Jean-François, Muette caddesinde ağabeysiyle öğle yemeği yerken, Gerbier, Lyon'da Félix'le buluşuyordu. Görüşmeleri bir tiyatro bürosunda oldu. Müdür, yazıhanelerden birini Gerbier'e vermişti. Burada, dikkati üzerine çekmeden çok tuhaf bir sürü kişiyle lişiki kurabilecekti.

Gerbier'le Félix'i çok iyi tanıyanlar bile onların ilişkisinde en ufak bir değişiklik sezemezlerdi. Ama onlar Paul Dounat'ın öldürül-

mesinden beri bir arada yalnız olduklarında hiç doğal bulmuyorlardı kendilerini. Bu yüzden oldukça çabuk ve önceleri yapmadıkları bir biçimde zorlukla konuşuyorlardı.

- İvedi bir iş olduğu için sizi getirtmek zorunda kaldım. Güney batı bölgesinde bir doktor dostumuzun evi arandı. Dinlenme evinin altı-üstüne getirilmiş, şans eseri o gün orada barındırılacak kimsemiz yoktu. Çekip gittiler, ama evi de yaktılar, dedi Gerbier.

- Anlıyorum, anlıyorum, dedi Félix.

- Cebelitarık yolculuğu için gemiye bindireceğimiz kaç kişi var? diye sordu Gerbier.

- Dieppe komandolarından iki Kanadalı subay, bunu siz de biliyorsunuz, sonra, paraşütle inmiş R.A.F.'den(*) üç yeni delikanlı ve üstelik Almanların ölüme mahkûm ettiği iki Belçikalı.

- Bir de İngiltere'de staj yapacak olan radyocumuz var, bir genç kız, dedi Gerbier. Hepsi sekiz ediyor. Denizaltıyı nerede bekleyecekler?

- Hay Allah, doktorun evi ne de rahattı. S.O.L.'den birinin cususluğu ya da Doriot'da eli olan birinin işi bu. Ben onlara...

Yumruklarını sıktı, ama sözünü tamamlamadı Félix. Bakışı Gerbier'inkiyle karşılaştı. Dounat'ı ansıdılar.

- Konumuz bu değil şimdi. Onları nerede barındıracağız? dedi çabuk çabuk Gerbier.

- Orada-burada dolaşmalarına izin verecek miyiz? diye sordu Félix.

- Hayır, aptallık yapabilirler. Kanadalı albay kahveye gidiyor. Çok iyi Fransızca konuştuğunu sanıyor. Herkes neyle yetineceğini biliyor. Köylüler güvenilir kişiler, jandarmalar da öyle. Ama bir geveze her şeyi bozmaya yeter.

- Ya da bir ayyaş, dedi Félix.

Gerbier konuşmasını sürdürdü:

- Sonra denizaltı harekâttan dönüyor. Bize geçişini gitmeden ancak bir gün önce bildirecek. Herkesin yakın yerlerde toplanmış olması gerek.

Dazlağı kızarıncaya dek kafasını yavaş yavaş ovuşturdu Félix.

- Boşuna aradım, ama doktor bir yana, bu taraflarda tanıdığımız kimse yok, dedi.

(*) İngilizlerin Kraliyet Hava Kuvvetleri.

- Öyleyse kırksekiz saatten önce, bölgede bir araştırma yapıp adamlarımızı kabul edecek bir ev, bir han ya da bir fabrika bulmak gerek, dedi Gerbier.

- Şansa bağlı, karşılığını verdi Félix.

- Ben de biliyorum bunu, dedi Gerbier.

Aradabir Londra'dan aldığı telgrafları düşünüyordu. Bunlarda örgütün yaptığı gecikme ve sakıntısızlıklardan duyduğu şaşkınlığı belirtiyordu genel kurmay. Belli bir sertlikle ekledi:

- Her tehlikeye karşı bir sigorta şirketi değiliz biz.

- Bizim çalıştığımız koşullarda, olsa olsa tersi olabilir bunun, dedi Félix.

- Her şey bu görev için seçeceğiniz adama bağlı. Bir örgütleyici ya da çok zeki bir adam olması gerekmez. Kararlı, özellikle güvenilebilecek insanları bilebilen doğru ve sağlam görüşlü biri olmalı. Bir içgüdü sorunu bu, dedi Gerbier.

- Anlıyorum, anlıyorum... dedi Félix, bu ölçülere uygun bir delikanlı var elimde. Serbest birlikten arkadaşım. Onu hiç görmediniz, ama kimden sözettiğimi biliyorsunuz. Bir av köpeği gibi koku alır. Yalnız şimdi Paris'te. Bu sabah Dubois'e yeni bir posta bırakmak zorundaydı.

- Ne zaman döner? diye sordu Gerbier.

- Üç gün sonra.

- Neden?

- Savaştan bu yana görmediği bir kardeşi var... Ona böylesine çabuk gereksinim duyulacağını bilmiyordum, dedi Félix.

- Ah şu aile öyküleri... dedi Gerbier dişlerinin arasından.

- Bu uyarı bana mı? diye sordu Félix.

Sesi kendini zor tuttuğunu gösteriyordu, ama öylesine saldırgandı ki, Gerbier yanıtlamaktan alıkoydu kendini. Félix'in gözleri uykusuzluktan çakmak çakmaktı. Gözkapaklarının çevresi kızarmıştı. Yuvarlak yüzü toprak rengindeydi.

"Yeterince uyumuyor, sinirleri zayıflamış. Ama bizden hiç kimse yeterince uyumuyor ki..." diye düşündü Gerbier.

Gerbier'in sustuğunu gören Félix aynı iç öfkesiyle yeniden sözü aldı.

- Aile konusundaki sitem banaysa, biraz fazla oluyor.

İlk anda anlamadı Gerbier. Sonra anımsadı ve sordu:

- Küçük oğlan nasıl?

- İyi değil, karşılığını verdi Félix, doktor ciğerlerinde gölgeler buldu.

- Onu köye göndermek gerek, dedi Gerbier.

- Neyle? diye sordu Félix. Bütün zamanını yollarda harcayan ya da bin türlü işle uğraşan benim gibi birinin metelik kazanacak zamanı olmayacağını düşünmeniz gerek. Karım ev işleri yaptığı için karnımız doyabiliyor. Oldum olası gururludur karım. Böyle olunca, bana yeteneksiz, tembel gözüyle bakıyor. Ne söyleyebilirim ona? Çocuk da tek başına nemli atölyede iş görmeye çalışıyor?

- Şimdiye dek bundan bana söz etmemiştiniz, ödeneğimiz var... dedi Gerbier.

- Oh, rica ederim, bay Gerbier, önünc gelene avuç açacak bir yüzüm mü var benim? dedi Félix.

Gerbier gerisinde oturduğu masanın tahta üstlüğüne tırnağının ucuyla çizgiler çiziyordu dalgın dalgın. O anda garajcı Félix ona Roger Legrain'i anımsatıyordu. L... kampının veremli küçük elektrikçisini... Aynı yüksek onur. Aynı erdem duygusu... Gerbier'in sessizliği çok sıkıyordu Félix'i şimdi.

- Bütün bunları yakınmak için söylemedim size, diye mırıldandı Felix. Niye yakalandım bilmiyorum... Demin bana aileden söz ettiğinizde tekbaşınıza olduğunuzu, böylece kimseye yükümlü olmadığınızı düşündüm. Yapılan iş açısından bu bir şanstır...

Gerbier tırnağının ucuyla tahtayı çizmeyi sürdürüyordu. Kimseye yükümlü değildi... doğru. Az kaldı Legrain'e takılıyordu. Ama Legrain kabul etmemişti kaçmayı... Bu da bir şanstı.

- Bu durumda şu araştırma görevi için ne yapalım? diye sordu birdenbire Gerbier.

- Ben kendim gideceğim, karşılığını verdi Félix.

Gerbier, Félix'in kızarmış gözkapaklarına, yanaklarının kötüleşen tenine baktı inceden inceye.

- İyice uyumanız gerek, dedi Gerbier.

- Bu sorun değil, dedi Félix, ama yarın sinemaya götürmek için karıma ve oğluma söz vermiştim.

Bu kez sözünü tutabildi Félix, Paris-Nice expresinde Jean-François'i buldu.

V.

Çiftlik, yol yarısında, denizle büyük ana yol arasına kurulmuştu. Eski biçimde sağlamca yapılmış geniş kilerler, kara tarafındaki ko-

nutun ön yüzünü nal biçiminde örtüyordu. Deniz ufkuna doğru sürülü tarlalar, bağlar, ağaç toplulukları uzanıyordu denizin kıyısına dek. Bu mülkler duvarlarla çevriliydi. Jean-François bir keçiyolunun kıyısına oturmuş, bisikletini de yanına yatırmış, çiftliği inceliyordu inceden inceye. Günboyu not aldığı elverişli sığınakların en uygunu bu görünüyordu kesinlikle. Jean-François bisikletine atladı.

Avluda tavuklar dolaşıyordu. Sekinin basamaklarında yaşlı bir çiftlik uşağı odun kırıyordu.

- Patron nerede? diye sordu Jean-François ona.

Yaşlı adam çabalayaraktan güçlükle doğruldu, yarık yarık olmuş elinin tersiyle anlamsız, terli yüzünü kuruladı, daha iyi işitmek için elini kulağına koydu.

- Sizi işitmiyorum, dedi.

- Patron, diye bağırdı Jean-François.

Kapı açıldı, siyah elbiseli ve atkılı bir kadın göründü. Orta yaşlı, kısa boyluydu. Başını dimdik tutuyordu.

- Patron burada yok, kentte, dedi bölgeye özgü bir deyişle.

Bu donuk, düzgün, sert yüze gülümsedi Jean-François.

- Önemi yok bayan, hiç kuşkum yok gerçek patron sizsiniz, dedi.

Jean-François yuvarlak yakalı bol bir kazak, eski dar paçalı bir pantolon, bisiklet çorabı, eski spor ayakkabılar giymişti. Sarı, karmakarışık saçları alnına dökülüyordu. Ama çiftlik sahibi kadın ellerinden, davranışlarından, sesinden onun refahlı bir sınıftan olduğunu anladı.

- Karaborsa için önemli değil. Satacak hiçbir şeyimiz yok, dedi.

- Bana içecek bir şey verebilirsiniz herhalde, boğazım ateş gibi yanıyor, dedi Jean-François.

Toz genç adamın kirpiklerini ve şakaklarını aklaştırmıştı. Bölgede kış çok tatlı geçerdi. Yollar çok kuruydu.

- İçeri giriniz, dedi kadın.

Büyük salonda kocaman ocağın oyuğunda ateş vardı. Batmakta olan güneş eski mobilyaların cilâlı tahtasında parıldıyordu. Kırılan odunun kuru gürültüsü ve tavukların gıdaklama sesleri geliyordu dışardan. Çiftlik sahibi kadın masaya bir şişeyle bir bardak koydu.

- Su yeterdi, dedi Jean-François.

Kadın yüksekten:

- Augustine Viellat'ın evinde hiçbir zaman bir yolcudan şarap esirgenmez, hele şu kıtlık günlerinde dedi.

Jean-François ağır ağır içti. Her yudumun ona verdiği haz okunuyordu aydınlık yüzünde.

- Bir bardak daha ister misiniz? diye sordu Augustine Viellat.

- Seve seve, iyi bir şarap, karşılığını verdi Jean-François.

- Bizim toprağımızın ürünü, dedi çiftlik sahibi kadın.

Jean-François'in içki içişine baktı, gülümsemekle yetindi. Oğlu yoktu, böyle sağlam, yakışıklı, yalın bir oğlu olsaydı sevinirdi.

- Savaştınız mı? diye sordu.

- Başından sonuna dek, serbest birliklerde, dedi Jean-François.

- Serbest birliklerde iyi askerlerin olduğu söyleniyor dedi Augustine Viellat.

- Öyle söyleniyor, dedi Jean-François gülerek.

Birden kalktı, bir sandığın üstüne konmuş olan radyonun düğmesini açtı, ibreyi Londra yayınının yapıldığı yerin üstüne getirdi.

- Saati gelmedi, dedi çiftlik sahibi kadın.

Masanın yanında, ayakta duruyordu. Jean-François onun yanına, masanın bir köşesine gelip oturdu.

- Gece olmadan birkaç arkadaşı saklayacak bir yer bulmam gerek, dedi.

Kadının yüzü değişmedi ama, soru sormak için sesini alçalttı:

- Bunlar kaçak tutsaklar mı?

- İngilizler, karşılığını verdi Jean-François.

- Nasıl İngilizler? diye haykırdı Augustine Viellat.

Şaşkınlık sesini yükseltmesine yol açmıştı. İçgüdüsel bir kaygıyla pencereye baktı. Yalnızca yaşlı sağır uşağı gördü.

- Dieppe çarpışmasından gelenler var, düşmüş havacılar var, dedi Jean-François.

- Aman Allahım... diye mırıldandı Augustine Viellat. Aman Allahım, evimize dek İngiliz askerleri. Onların yalnızca ülkemizin kuzeyinde bulunduğunu sanıyordum.

- Önceleri saklanmaya oradan başladılar, dedi Jean-François, eşsiz bir biçimde karşılandılar.

- Umarım İngiliz askerleri bütün iyi Fransız evlerinde kendi evlerinde gibidirler, karşılığını verdi çiftlik sahibi kadın.

Augustine Viellat siyah atkısını göğsünde çaprazladı. Biraz titriyordu atkı.

- Öyleyse onları size getirebilirim? diye sordu Jean-François.

- Teşekkür edeceğim size, karşılığını verdi kadın.

- Tehlikesiz değil bu iş, dedi Jean-François, önceden söyleyeyim size. Onlarla ayrıca...

- Evimde bana öğüt vermek için sizi gerçekten biraz genç buluyorum yavrum, diye sözünü kesti Augustine Viellat.

Jean-François sordu:

- Ya güvenlik?

- Kocam ve kızım benim gibi düşünürler, uşaksa kayınbabamın zamanından beri burdadır, dedi sabırsızca Augustine Viellat.

- Yedi ya da sekiz kişiyiz biz.

- Ev büyük.

- Ya yiyecek işi? diye sordu Jean-François.

- Çok şükür açlıktan ölünmedi Augustine Viellat'nın evinde, şu kıtlık günlerinde bile, karşılığını verdi çiftlik sahibi kadın.

VI

İki gece içinde birer ikişer geldiler. Kanadalı Dieppe komandoları on yerde konaklamışlardı; balıkçı kulübelerinde, önemsiz soyluların şatolarında, dağ köylerinde, yol üstündeki hanlarda. Kraliyet Hava Kuvvetleri pilotu yaralı iki İngiliz haftalarca bir köy doktorunun evinde bakılmışlardı. Belçikalı gönüllü yardımcı erler bir orman kesimi işinde oduncu gibi çalışmışlardı. En son, kaçmadan önce Almanların sağ elinin bütün parmaklarını kırdığı asık suratlı bir Polonyalı getirdi Félix.

Bu adamları tavan arasına yatırmak için, Augustine Viellat bütün karyolalardan yatakları indirmiş, dolaplardan evin en güzel çarşaflarını çıkarmıştı. Onları doyurmak içinse, otlarla ütülenmiş çiğ jambon, kaz kavurması, kümes hayvanları yumurtası, dağ balı, saf şekerle çiftlikte yapılmış reçeller buldu. Böylece onun bir kıtlık kışı için biriktirilmiş tüm yedek erzakı esirgemediğini, ailesinin tüm ekmek payını kendilerine sunduğunu hiçbir zaman bilmediler konukları. Bu kibirli ve zorba patron sıkılganlık dolu bir özenle ağırlıyordu onları. İngilizler ve Kanadalılar onun özellikle ağırladığı konukları oluyordu. Onlar biraz masalımsı yaratıklar gibi geliyordu ona. Öylesine uzaktan geliyorlardı. Onların ülkelerinde de savaşılıyordu.

Böylesi bir özen gösterdiği için kendisine teşekkür etmek istediklerinde:

- Susunuz lütfen, siz olmasanız biz ne olurduk? diyordu onlara Augustine Viellat.

Konukları, tüm Fransa'da hep böyle ağırlandıklarından sıkılmış bir tavırla gülümsüyorlardı.

Sakat ayağından dolayı 1914'te ve 1939'da açığa çıkartılan Jules Viellat "Şimdi ben de biraz olsun savaşıyorum" diye tekrarlayıp duruyordu kendi kendine. Arada bir bunu söylüyordu, ama yalnızca kızı Madeleine'ye. Karısınaysa hiç cesaret edemiyordu. Kara gözlü, Augustine gibi İspanyol tenli Madeleine, iri-yarı, tatlı sözlü, Kanadalı albaya mı yoksa çocuk yüzlü küçük havacıya mı daha tutkun olduğunu bilemiyordu. Belçikalılarsa konuşma biçimleriyle, biraz neşeli öyküleriyle güldürüyorlardı onu. Yaşlı uşak bir sınır köyünden olduğu için patronlarının haydutları konuk ettiğini sanıyordu. Onun bu sanısına kimse karışmıyordu.

Gece olunca, İngiliz yayınlarını dinlemek için kapıları ve pencereleri sıkı sıkıya kapatılmış çiftliğin büyük salonunda toplanıyordu herkes. Kendi halinde, köylülerden oluşan bu aileden başka kişi tanımayan eski mobilyalar arasında, eski duvarlarda bu yabancı ve alışılmamış yüzlerin gölgelerini hayran hayran gözlüyor ve inanmazcasına küçük kibirli başını sallıyordu Augustine Viellat. Bu adamların bir denizaltıyla gideceklerini düşündükçe (çiftlikteki konuklar söylemişlerdi bunu ona, bunu söylecek denli bir güvenlik içinde buluyorlardı kendilerini) bu öyküyü Madeleine'nin doğacak çocuklarına anlatışını ve küçüklerin de bunu bir masal gibi dinleyişlerini canlandırıyordu gözünde.

Bu durum aşağı-yukarı bir hafta sürdü. Sonra, bir akşam, Jean-François dönüp geldi. Ertesi gece yola çıkılacağını bildirdi. Ellerinin titremesini gizlemek için Augustine Viellat atkısını göğsünde çaprazladı. Uyumak için birbirlerinden ayrılacaklarında Augustine, Jean-François'i alıkoydu.

- Fırsat olduğunda, başkalarını da ağırlamaktan sevinç duyacağım, dedi ona utangaç bir tavırla.

Bu isteği Jean-François'i hiç şaşırtmadı. Rastlantı sonucu direnişe katkıda bulunan insanları her kezinde mutlu olduklarını ve bu işi sürdürmek istediklerini görmüştü.

Ya düşmana karşı duyulan kin, ya bir dayanışma duygusu, ya da böylece doyurulma olanağı bulan bir serüven isteği olabilirdi bu; Jean-François bunun ne olduğuyla uğraşacak bir yaratılışta değildi. Ama bu alıştırmayla tüm ülke değerli konaklama yerleri ve sayısız suç ortaklarıyla donanıyordu.

- Müşteriler eksik olmazlar, dedi Augustine'e Jean-François gülümseyerek.

Mavi gözleri bir an Jules Viellat'ın dinlediği radyoya takıldı kaldı.

- Hem sonra evinizden yayın da yapılabilir, dedi Jean-François.

- İyi anlamadım, dedi çiftlik sahibi kadın.

- Londra'yla konuşabiliriz, dedi Jean-François.

- Aman allahım! diye haykırdı kadın. Londra'yla konuşmak! Bizim evimizden ! Benim evimden! Duyuyor musun Jules? Duyuyor musun Madeleine?

- Dikkat, bu ölüm cezasıdır, dedi Jean-François. Kirişleri işlenmiş büyük salonda Viellat ailesinin soluklarını duydu.

- Bu konuda sen ne düşünüyorsun Jules? diye sordu kadın.

- Senin istediğini istiyorum, dedi Jules Viellat.

Augustine, Kanadalıların, Belçikalıların, İngilizlerin, Polonyalıların yatarken tavan arasında çıkardıkları ağır ayak seslerini dinledi ve:

- Öyleyse istiyorum, dedi.

- Bunu yarın başkana söyleceğim, dedi Jean-François.

Gerbier gün doğmadan geldi. Yaşlı, sakallı bir radyo operatörü ve görünüşü anlamsız genç bir kadın vardı yanında.

Gerbier'i bir yana çekip ona şöyle söyledi Jean-François:

- Balıkçı bu gece saat on sularında bizi bekliyor. Onun kocaman bir kayığı var. Herkesi taşıyabilir. Böylece birkaç kez yolculuk durumu ortadan kalkacak. Nöbetçilerden sakınmak için evin kızı bu yere sizi tarlaların içinden götürür.

- Çok iyi düşünülmüş, dedi Gerbier.

- Dönebilir miyim? diye sordu Jean-François.

- Hayır, dedi Gerbier.

Bir sigara yakıp sözü aldı yeniden:

- Size verilecek bir görevim var. Önemli bir görev yavrum (sesi özel bir biçimde tatlı ve etkileyiciydi) büyük başkanı denizaltıya götüreceksiniz. Duyuyorsunuz değil mi? Büyük başkanı. O da gidiyor. Onun herkesle birlikte gemiye binmesini istemiyorum. Tehlikeli olur bu. Çok kalabalığız biz. Siz onunla yola çıkacaksınız - başka bir yerden- küçük bir sandalla. Bison getirecek onu size. Ben gemiye varınca size işaret vereceğim. Üç mavi nokta ve bir çizgi.

- Anladım. Her şeyi yaparım, dedi Jean-François.

Çok sevinmişti. Kürek çekmeye bayılırdı.

Augustine Viellat yeni konuklarına kahvaltı vermek için indi.

- Bu akşam çok işimiz olacağı için size ne kadar borcumuz olduğunu hemen öğrenmek istiyorum bayan, dedi Gerbier.

- Oh! diye mırıldandı Augustine... Oh! nasıl söylersiniz...

- Ama... bir hafta boyunca sekiz kişi... hele şu güç günlerde, diye diretti Gerbier.

- Ya siz, size de gündelik mi ödeniyor yaptığınız şeyler için? diye sordu sertçe Augustine. Hayır! Öyleyse, her ne kadar köylüyseler de Viellat'ların da sizin kadar gururlu olduklarını öğreteceğim size.

Legrain'i düşündü Gerbier, Felix'i düşündü ve kahvaltı etmek için mutfağa gitti. Kahvaltısını bitirince kendisine artık bir kez bile bakmamış olan Augustine'ye:

- Londra'dan dönerken size bir şeyler getirmeme izin vermenizi isteyecektim, dedi.

- Siz... geri döneceksiniz, dedi dili dolaşarak biraz başı dönen Augustine. Bu da olabiliyor demek?

- Arada-sırada, dedi Gerbier.

- Ama özgür bir ülkede olduktan sonra bu işlere yeniden başlamak çok daha korkunç bir şey.

- Bilmiyorum... Benim ilk yolculuğum bu, size bir anı getirmek beni çok sevindirir, dedi Gerbier.

Augustine derin bir soluk aldı ve mırıldandı:

- Silah, bana silah getiriniz. Gün gelecek tüm bölgenin işine yarayacak bu.

VII.

Ortalık zifiri karanlıktı. Yine de küçük koyu mazgal mazgal çeviren sarp kayaların sırtları gece göğünün gerisinde görülebiliyordu. Deniz bu koya girebilmek için bir tepenin altını oymuş, bir mağara haline getirmiş, kertikli bir ok biçiminde kendine dar ve sarp bir yol açmıştı.

Koyun gerisinde Jean-François kumların üstüne uzanmıştı. Denize öylesine yakındı ki büyük dalgalar çıplak ayaklarını ıslatıyordu. Dizlerine dek sıvanmış keten bir pantolonla eski yün bir kazak gi-

yinmişti. Bu hafif ve gevşek giysilerin içinde kendini son derece rahat duyuyordu. Gecenin derinliklerinde olup bitenleri daha iyi duymak ve daha iyi görmek için gözlerini kapıyordu düzenli aralıklarla. Jean-François bunu serbest birlikteyken gece nöbetleri sırasında öğrenmişti. Boş yere düşman ve korku yaratan karanlıkların aldatıcı görünüşlerini yoketmeyi de öğrenmişti böylece.

Hızlı bir esinti kumları kamçıladı. Bunun hemen yatıştığını duyunca sevindi. Denizin dalgalanmasından korkmuyordu. Başarıyla yaptığı tüm alıştırmalar içinde en iyisi denizcilik oyunlarıydı. Kendi gücünün, ustalığının bilincindeydi. Kötü havada bile, dizinin erişebileceği bir sığlıkta karaya oturan kayığı İngiliz gemisine dek götürebileceğinden güvenliydi. Ama yolcusu için durgun bir suyu yeğ tutuyordu Jean-François. Denize alışkın olmayabilirdi o.

Jean-François gözlerini kapadı ve bir dinleme aygıtı kesildi. Dalgadan başka hiçbir şey kımıldamıyordu çevresinde. Çok uzaktan, yüksekten, kıyının girinti ve çıkıntılarına bakan zikzaklı yoldan hafif bir motor sesi geliyordu. Bu Bison'un arabası olabilirdi. Jean-François gözkapaklarını araladı. Büyük başkanın az sonra kayıkta olacağını, herkes gibi onun da boyutları ve ağırlığı olacağını düşünmek yadırgatıyordu onu. Ne Félix'in ekibi ne de Félix'in kendisi hiç yaklaşmamışlardı ona. Adsız, tanımsızdı o. Şu sırada onun buyruklarıyla hapse, işkenceye ölüme gidiyorlardı insanlar. Gökten silahlar yağdırıyor, dalgalardan cephane çıkartıyordu. Varlığı bir tür kutsal bir buluta bürünmüştü. Gidişi olağanüstü bir tiyatro oyununun tüm hazırlıklarını kapsıyordu. Bilinmeyen bir yerden gelip denizin derinliklerinde kaybolmaya gidiyordu.

Ve işte hiçbir zaman ciddi şeyler düşünmeyen Jean-François her şeyi önceden bilen, düzenleyen, buyuran büyük başkana kürekçilik yapacaktı. Jean-François bundan büyüklenme değil, ama bir tür kıvanç duyuyordu. "Piramidin tepesi ve tabanı birleşiyor, ilginç bir matematik. Savaştan sonra bunu Saint-Luc'e anlatmalıyım" diye düşündü Jean-François. Kendi kendine gülümsediğinin farkına vardı gecenin içinde. Yün takkesi, şalgamları, jandarmalara karşı duyduğu korkuyla zavallı Saint-Luc'ü ansıdı. Oysa yaşam ne de güzel ve genişti...

Hafifçe dirseklerinde doğruldu Jean-François. Her türlü düşünce kafasından uçup gitti. Koyun sağ yanında uzanan kayaların ucunda birinin kımıldadığını duyduğundan kuşkusu yoktu. Adam bu yere çok alışkın olmalıydı. Bir çakıl taşını alıp götüren su çalkantısın-

dan daha fazla bir gürültü yapmamıştı. Şimdi sessizlik yeniden her yanı kaplamıştı. Büyük başkan her an gelebilirdi. Her an gecenin içinde işaret yanabilirdi. Kim olduğu bilinmeyen bu nöbetçi onları görmemeliydi. Kıyı boyunca sürünerek ilerlemeye başladı Jean-François... Elinde kauçuk bir cop vardı. Islak kumlara bulanmış Jean-François bir yılan gibi hafif ve kayaraktan koyun çevresini çabucak dolaştı. Böylece iki kaya yığını arasında bir üçüncü, hareketsiz bir yığın, daha koyu renkte bir karaltı gördü. Buydu adam.

Jean-François copun sapını elinin ayasına iyice yerleştirdi. Nöbetçinin kafasına inecek vuruş öldürücü olmamalıydı, ama gündoğana dek onu sersemletmeliydi.

Jean-François birkaç santim daha ilerledi. Şimdi tam yeriydi. Kaslarını sıktı. Ama adam birden bir kayanın ardında kayboldu ve Jean-François boğuk bir ses işitti:

- Aptallığı bırak, silâhlıyım.

İki ufak dalga biribiri ardından sivri buruna çarpıp kırıldı. Bu kez aynı ses sordu (onun kendini savunmaya alışkın olduğunu anladı Jean-François):

- Bu saatte burada ne yapıyorsunuz?

- Ya siz? karşılığını verdi Jean-François kayanın üstünden atlamaya hazır bir durumda.

- Ben Augustine Viellat'ın kayınbiraderiyim, dedi görünmeyen adam.

Jean-François'in tüm bedeni gevşedi ve mırıldandı:

- Bizim çiftlik sahibimizin mi?

Adam saklandığı yerden çıktı:

- Gemiye biniş için her şeyin yolunda olup olmadığını görmek için dolaşıyorum.

- Peki nasıl? diye sordu Jean-François.

- Yolunda, her şey yolunda. Jandarma devriyesi çok yukarıdan geçti. Almanlar çok değiller. Üstelik ülkeyi tanımıyorlar. Gümrüğe güveniyorlar, dedi adam.

- Gümrüğe mi! diye sordu Jean-François.

- Gümrüğe mi ne demek? Çok iyidir o! Gümrük... benim o! Tüm bölgenin çavuşuyum.

- Gerçekten iyiymiş, dedi Jean-François.

Copunu cebine koydu.

VIII.

Mavimsi bir ateşin parıltıları suyun üstünde yükseldi, titredi ve kayboldu. Jean-François işareti görüp o anda ayağa kalktı. Hemen hemen aynı anda koyun gerisindeki ana yoldan başlayan keçiyolunda ağır ve beceriksiz adım sesleri duydu. Sessizlik öylesine derindi ki, bu adımların herbirinin sesi tüm Fransa'da duyuluyormuş gibi geldi Jean-François'e. Copunun sapını avucunda sıkıp cebindeki tabancanın emniyetini açtı. Ona verilen buyruk her ne pahasına olursa olsun gidişi sağlamaktı.

Birkaç saniye sonra iki karaltı kumda kaymaya başladı. Bunlardan biri:

- Bindiriniz, diye mırıldandı.

Bison'un sesini tanıdı Jean-François.

Sandalı kıyıdaymışcasına yakınına ittirdi ve hareketsiz durması için tüm gücünü kullandı.

Yine de yolcu öylesine beceriksizce bindi ki, az kalsın deviriyordu sandalı.

"Bu serbest birlikte eğitim görmemiş, anlaşılan" diye düşündü aceleyle Jean-François. Kayığı yakaladı ve kendini küreklerin arasında buldu.

- Şansınız açık olsun büyük başkan, diye fısıldadı Bison.

Böylesine beceriksiz bir adamın kim olabileceği ancak o zaman aklına geldi Jean-François'in. Nesneler karşısında gösterdiği beceriksizliği ona son derece etkili ve saygıdeğer göründü.

"Benim gibi olsaydı, büyük başkan olmazdı" dedi kendi kendine Jean-François.

Artık kayığı olabildiğince çabuk, olabildiğince hızlı yönetmekten başka bir şey düşünmedi. Yolcu kayığın gerisine oturmuştu.

İşaret bir kez daha yandı. Bu ışığa dek gidilecek uzaklık oldukça önemliydi. Ama Jean-François yumuşakça bir kürek daha çekti. Sandal yarı batmış bir denizaltının kıç tarafına varıp yanaştı.

Gemiden biri eğildi. Güçlü bir meşaleden çıkan bir ışık demeti kayığı tümden aydınlattı bir an. Kayıktaki iki adam ilk kez karanlıktan kurtulan yüzlerini gördüler birbirlerinin. Arkalıksız kanepeden güçlükle kalkan adam, boğuklaşmış bir sesle şöyle dedi:

- Tanrım... küçük Jean... olabilir mi bu?

Jean-François de tanımıştı ağabeysini.

- Büyük başkan, dinle... nasıl... diye kekeledi.

Meşale söndü. Gece öncekinden daha bir karanlık ve içine girilmez oldu. Kör bir adım attı Jean-François, kardeşine değer değmez görünmeyen kollar onu yukarı çekip aldı. Denizaltı uzaklaştı ve daldı.

Şartlanmayla, Jean-François kardeşini götüren iz üstüne sürdü kayığını. Birden gücü kesilmiş, bırakıverdi kürekleri. Kayık yavaş yavaş kendiliğinden gitmeye başladı... Olup biteni anlamak ve kavramak için ne kadar zaman geçtiğini bilemedi Jean-François.

Sonra şöyle mırıldandı:

- Kutsal Saint-Luc... Ne aile...

Sonra da gülmeye koyuldu ve karanlık denizde kıyıya doğru yol aldı türkü söyleyerekten.

"OLAĞANÜSTÜ İNSANLAR ONLAR"

MUMLARIN IŞIĞINDA akşam yemeği yeniyordu. Uzun, ince ve pembe çay rengindeydi mumlar. Yaşlı bayan, konukları olduğunda, başka bir aydınlanma biçimini uygun görmüyordu. Dost çehresiyle, Kral VII. Edouard zamanında yapılmış olan ve hâlâ salonların duvarlarında asılı duran akrabalarının başresimlerine benzemekteydi biraz. Belgrave Square caddesine bakıyordu ev. Bombalar çevredeki birçok binayı yıkıntıya çevirmişti ama, yaşlı bayan hiçbir zaman düşünmemişti evinden ayrılmayı. Hizmetçiler askerlik yapamayacak bir yaşta olduklarından evinin düzenini ve alışkanlıklarını eskisi gibi korumuştu. Bu hizmetçilerden biri Dostluk Bağlarını Güçlendirme günlerinde işe alındığından, Londra'daki seçkin Fransızları sık sık evinde ağırlamak zorunda kalıyordu. Haber vermeden, son anda yanlarında konuk getirebiliyorlardı bu Fransızlar. Komşum da bunlardan biriydi.

Fransa'dan geliyordu. Kendisini bu topluluğa sunan ve kendinden uzağa oturmuş olan dostunun dışında kimseyi tanımıyordu bu masada. Konuşma doyurucu ve parlaktı ama onun hiç bilmediği olaylar ya da kişilerle ilgiliydi. Konuşulanı değil, sözcükleri anlayabiliyordu. Gerçekliği olmayan bir kıyıya çıkmış yolcu gibi gözle görülebilir bir biçimde yabancıydı ve bu yaşamın ne yasalarını ne de kurallarını biliyordu.

Beni şaşırtmadı bu durum. Ben de komşumla aynı durumdaydım. Ortak durumumuz ve ortak yalnızlığımız ona çekiyordu beni doğal olarak. Ayrıca kıvırcık, aklaşmış saçlar, geniş ve sağlam bir alın, yüz çizgilerindeki yalınlık ve tatlılık onun yüzüne daha bir sevimlilik kazandırıyordu. Çok parlak ve biraz yorgun gözleri vardı. Bu gözler hem bir şeyler öğrenmek isteyen hem de sevinçli bir

özenle tek tek geziyordu çiçekler, duvardaki süslemeler, yaşlı hizmetçiler, şamdanlar üzerinde. Ondaki güçlü derin düşüncenin sağlamlığıyla birlikte hayalciliğe eğilimini ve temizyürekliliğini de duyuyordu insan. Kişisel yapısı ve ilgileri günlük yaşam tasalarının dışında tutmuştu onu hiç kuşkusuz. Bir profesör... Bir laboratuvar bilgini... Bir botanikçi olabilir.

- Çevremizdeki her şey şaşırtıcı değil mi? diye sordum komşuma.

- Şaşırtıcı olmaktan da öte bir şey, bir mucize içine düşmüş gibiyiz, dedi çoşkuyla.

Biraz zayıf ama inandırıcılığı güçlü bir sesi vardı komşumun.

- Bir çırpıda yaşam öylesine kolaylaşıveriyor ki... dedi.

Bu sözcükler Londra'da sık sık ağırlığını duyduğum bir kaygıyı uyandırdı bende.

- Çok kolaylaşıyor, dedim.

Komşum sevgiyle baktı bana (onun başka türlü bakmayı bilmediğini anladım sonradan) ve biriyle konuşurken taşıdığı yumuşaklığın hiç de zayıflıktan değil iyilikten olduğunu anladım hemen.

- Bizim içinde yaşadığımız koşulları düşünüyorsunuz ve burada ak ekmek yığınları, bedende köpüren sabunla her sabah yapılan sıcak banyo sıkıntı veriyor size, dedi.

Düşünceli ve duru gözlerini kapadı yarı yarıya:

- Kuşkusuz terbiyesizlik ediyorum ama, doğrusu, pişman değilim bundan. Bir şey nasılsa öyle kabul ederim onu.

Varlığıyla, kişiyi düşündüğünü olduğu gibi söylemeye iten çok az insandan biriydi komşum.

- Fildişi kulenizden pek dışarı çıkmak zorunda kalmıyorsunuz sanırım, diye bir noktaya dokundum.

- Benim bir kitaplık faresi olduğumu söylemek istiyorsunuz değil mi? diye sordu komşum gülerek.

Gülüşünü unutmayacağım. Güçlükle duyulabiliyordu ama öylesine yumuşak, öylesine temiz, öylesine inanmış bir sesi vardı ki, olgun bir insanın yüzünü çocuksu bir ışıkla aydınlatıyor, bu yaşta böylesine gülebilmesi insanda hayranlık ve imrenme duygusu uyandırıyordu. Birden evrenin ne gibi eğlenceli şeyler sunduğunu sanki öğreniyor ve kendi gülüşünü duymak için gülüyor denebilirdi. Çok hoş bir şeydi bu.

- Nereden anladınız bunu? Omuzlarımın biçiminden mi? Saçlarımdan mı? diye sordu komşum.

Şakaklarını bukle bukle örten gür, ak saçlarını çekiştirdi sıkıntılı bir tavırla ve şöyle söyledi:

- Çok uzadılar, biliyorum. Ama bir İngiliz berbere gitmeye karar veremiyorum bir türlü. Bizimkilere öylesine alıştım ki. Eşsiz insanlardır onlar.

Kendisiyle ilgili böyle bir konuda birden gösterdiği çoşkunluk, bana biraz saçma göründü. Duygularımı belli etmiş olmalıyım. Çünkü komşum yeniden gülmeye başladı. Aklaşan saçlarını karıştırmayı bırakmadığından, onun bu denli genç gülüşü daha da çok çekicilik taşıyordu.

- El becerikliliği değil düşündüğüm, gerçekten değil, dedi.

Başıyla da hayır dedi ve şöyle sürdürdü sözlerini:

- Paris'te, sol kıyıdaki bir berber salonuna alışkınım. Gösterişsiz bir işyeri burası. İki kalfayla birlikte patronun kendisi de çalışır. Karısı kasada oturur. Okul çıkışı ödevlerini dükkânın arka kısmında yapmaya gelen bir erkek, bir de kız çocukları var. Kendi halinde bir aile. Oysa bir sabah dükkâna girdiğimde berberim, tıraş etmekte olduğu müşterisini birden bırakıp sırasını bekleyen bir başka müşteriye doğru hızla yürüdü ve onun elindeki basılı bir kâğıdı çekip aldı ve bağırarak bana koştu: "Bakınız bana gelen şeye bakınız, bayım. Posta kutumda buldum onu." Gizli bir gazete kopyası tutuyordu elinde. "İçindeki yazılar çok yaman. Almanlara karşı, onların ortaklarına karşı adlar açıklanarak, her şey ayrıntılarıyla yazılmış. Böyle şeyleri basmak için yürek ister. Doğru değil mi baylar" dedi berberim.

"Ve herkes, yüzü sabunlu olanlar, makasın ya da kırkma makinesinin altındaki herkes alkışladı onu. Gizli gazete dükkânda elden ele dolaştı. 'Düşününüz o bana gönderildi. Bana!' diyordu patron. Gururla parıldıyordu yüzü. 'Bize gerçekten büyük bir saygınlık gösteriyorlar' dedi yavaşça kasada oturan karısı. 'Çabuk okuyunuz, çok kişi bekliyorum, bu sabah her birinin okuması gerek' diye fısıldadı bana patron. Az daha vitrine asacaktı gazeteyi.

- Direniş gazetelerinin yayınına ölüm cezası konmasından önce mi yoksa sonra mı bu olay? diye sordum.

- Sonra, çok sonra, karşılığını verdi komşum.

Güldü. Çok çarpılmış, çok sevecen bir hayranlık taşıyordu yüzü. Bu öykü onun için yepyeni bir şey gibiydi. Bunu ona ben anlatmış gibiydim.

- Berberler olağanüstü insanlardır, diye güvence verdi.

Bu sırada yemek bitmek üzereydi, garson çikolatalı krema sunuyordu. Krema bol ve hafifti. Hem tadı hem de görünüşü çok güzeldi. Bu inanılmaz nesnenin tüm değerini anlayabilmek için Fransa'dan gelmiş olmak gerekliydi.

- Ah... dedi komşum. Tam bir saflıkla kendini güzel yemeğine vermek için konuşmasını kesti. Sonra mırıldandı.

- Bu akşam yemeği bir peri oyunu.

Ciddi ve hülyalı bakışı bir ucunda oturduğumuz yemek masası boyunca gezindi yavaş yavaş. Bu bakışı izleyerek, çiçeklerin, yemek takımlarının, kristallerin güzelliğinin ve uşakların sevimliliğinin bilincine vardım ben de. Bu adamın öyküsü bütün bunları unutturmuştu bana. Ama o, casuslar, gardiyanlar, cellâtlar birliğinin eline bırakılmış bir halkın anıları ve gizli çabaları kafasının içindeyken bile, mutlu bir konutun sevimliliklerinin kusursuzca tadına varabilme üstünlüğüne de sahip görünüyordu.

- Gerçek bir peri oyunu. Üstelik bizi tanımayan bu yaşlı bayana çok şey borçluyuz, dedi.

Konut sahibi bayan masanın ortasında dimdik oturuyordu. Küçük ve ince başı siyah ince müslinden işlemeli bir yakanın ortasında yükseliyordu. Bu renk ve bu kumaş saçlarının parlak aklığına daha bir parlaklık kazandırıyordu. Gözleri de son derece canlıydı. Sözlerini duyamayacak kadar uzakta oturuyorduk ama, dudaklarının bükümleri zekâ, irade ve alay doluydu.

- Kadınlar olağanüstü yaratıklardır, dedi komşum.

Bu kez de coşkunluğunun anlamını önemsemediğimden yarı şaka, yarı suçlu ekledi:

- Bilirsiniz, her tür çikolatalı kremanın dışında bir konu bu. Mathilde adında, kocası noter yazmanı olan birini anımsıyorum. Onu görmedim ama, dostlarımdan bir kız öğrencinin ondan sık sık sözettiğini duydum.

("Hiç kuşku yok bu bir profesör" diye düşündüm.)

"Metroda yolculuk yaparken, Alman subay ve erlerinin cebine Almanya'ya karşı yazılmış bildiriler koymak bu kız öğrencinin çok hoşlandığı bir eğlenceydi. Tüm küçük-burjuvalar için Paris belediyesince yaptırılmış, kirası pek pahalı olmayan büyük bir evin aynı katında oturuyordu Mathilde'yle. Kız öğrenci tasasızca oğlanları eve alıp çok serbest bir cinsel yaşam sürdürürken, noter yazmanının karısı ve yedi çocuğu üç odalı bir konutta boğuluyorlardı. Mathilde sarı, kuru, ev işlerinden ötürü çökmüş, belki de aynı nedenden ötürü

çok aşırı bir biçimde namusluydu. Üstelik dostum anarşisttir. Kocasına uyan Mathilde'yse Fransız Hareketi'nin bağnazlarındandı. Kısacası ancak iki kadının becerebileceği gibi diş biliyorlardı birbirlerine."

"Bir gün kız öğrenci salt alay olsun diye, Mathilde'nin mantosunun içine bir bildiri kaydırır yavaşça. Ama noter yazmanının karısı işgal askerlerinden daha keskin gözlere sahipti. Anlarsınız nedenini, çocukları gözetmek, fazla gaz yakmamak, bir şey çaldırmamaya özen göstermekle geçiriyordu günlerini. Kız öğrencinin bileğini yakalayıp kâğıdı okur."

"Çok şükür tanrım, sonunda bunlardan birini ele geçirdim!" der Mathilde.

"Olay merdivenlerde geçer. 'Size girelim' diye buyruk verir Mathilde. Ne pahasına olursa olsun herkesin duyacağı bir olaydan sakınmak isteyen arkadaşım onun sözünü dinler.

"Bekâr evinde yatak karmakarışıktır. Makyaj kutuları, çok özel tuvalet eşyası, boş şişeler ortalığa atılmıştır. Mathilde geri çekilir gibi olur. 'Hiç aklıma gelmezdi..' diye mırıldanır. Ama uzun yüzünü saran tiksinti birden bir yakarış ve alçak gönüllülük anlatımına dönüşür. Genç kızın ellerini kendi ev işinde yıpranmış ellerinin içine alır sıkıca ve şöyle der: 'Matmazel bana yardım etmelisiniz.' 'Size yardım etmek mi? der bir şey anlamayan öğrenci kız. 'Almanlara karşı' diye yanıtlar Mathilde. Bu asık suratlı ve son derece sert kadın, bu yüzü ve bedeni gibi duyguları da kurumuş gibi görünen kadın, gerçek bir coşku nöbetine tutulur birden. Çocuklarının açlığını, işe yaramayan kuyrukları, kömürsüz geçen kışların acısını, kocasının ciğerlerindeki iltihabı, hiç elegeçmeyen elbise ve ayakkabı avını anlatır. Sözlerinin hiçbirinde yakınma havası yoktur. Almanlara karşı çılgın bir başkaldırışı dile getirir. Hareketsiz kalmış olmak tek üzüntüsüdür Mathilde'nin. Ama ne yapabilirdi ki? Direniş çevrelerinden kimseyi tanımamaktadır. Kocası (zavallı bir adam olduğunu anlamıştır onun) Mareşal'e inanıyordu hâlâ. 'Almanların yok edilmesinde görev almak istiyorum. Hiçbir şey güç, çetin ya da tehlikeli olmayacak benim için. Almanların kafalarının koparılmasına yardımcı olmak istiyorum' diye bitirir sözlerini Mathilde. Bu nöbet boyunca bir kez olsun sesini yükseltmemiştir. Ama sözcüklerin sertliği, ince dudakların, solgun yanakların titremesi, her zaman dikkatli ve sönük olan bir bakışın dayanılmaz pırıltısı, bağırıp çağırmaların yapamadığı etkiyi yapmıştır dostuma. 'Basılmış kâğıtlarımızı dağıt-

ma işinde benimle çalışacaksınız. Başka hiçbir şey bilmeyecek ve buyrukları yalnız benden alacaksınız' der ona. Sanırım gazetenin adını işiten ve odanın akıl almaz düzensizliğine son bir kez daha bakan Mathilde, bilincine karşı güç bir savaş vermek zorunda kalır. Ama kabul eder. Ona ilkin sokağın bir kısmı, sonra tümü, daha sonra da tüm ilçe verilir. Onun kusursuz bir yöntem ve özenle yerine getirdiği çok geniş bir iştir bu. Tartışma yapmıyordu. Her zaman her şey için zaman buluyordu. Hiç usanmıyordu. Kuyruklara çok erken gidiyor, giysileri ve çamaşırı daha geç onarıyordu. Bu hiç kimseyi ilgilendirmiyordu. Kocası hiçbir şey bilmiyordu.

"Arada-bir bilgi almak için kat komşusunun evine erkenden girdiğinde, kızın yatağında bir yolcu bulunuyordu, 'bir savaş arkadaşı' diyordu kız, ne olduğu belirsiz bir gülümseme beliriyordu Mathilde'nin dudaklarında, buyrukları dinleyip çekip gidiyordu. Daha da zayıflamıştı ama, artık yüzünde yaşama karşı bir kin yoktu. Basılı kâğıtların kalın tomarına patlayıcı madde eklenmesi gerektiğinde daha bir mutlu oluyordu. Onları Paris'ten geçirmek için ne yaptığını biliyor musunuz? 18 aylık bir bebek olan son çocuğu için kullandığı küçük arabanın altına koyuyordu gazetelerini ve gerektiğinde dinamit lokumlarını. Biraz daha büyük olan kızların ikisi ona eşlik ediyorlardı Pelerinlerinin altına tıkabasa gizli gazete nüshaları koyuyorlardı. İyi beslenmemiş çocuklarına hava aldırmaya çıkan bu çökük yüzlü ciddi kadından kim kuşkulanırdı?"

Herkes yemek masasından kalkıp büyük salona geçmişti. Biz de öyle yaptık. Ama komşum beni, sabahtan akşama dek, altında yasak gazete ve patlayıcı maddeler bulunan bir arabayla kansız bebeğini aç ve acıklı Paris sokaklarında dolaştıran, soluk ve özenle yamalı elbisesi içindeki bu zayıf gölgenin arkasına takmayı az önce öylesine becermişti ki, salona geçtiğimizin farkında değildim. Komşum konuşmasını sürdürdü:

- Şimdi Mathilde bir başkasının boşboğazlığı yüzünden yakalanmış bulunuyor. Hiçbir şey onu konuşturamadı. Fransa'dan ayrıldığımda, polis onun geleceği konusunda henüz karar vermemişti.

Beyaz favorili uşaklar kahve, içki, sigara, tütün sunuyorlardı.

- Sigara içmiyorum, dedi komşum. Ama çevremde Virginia tütünü ya da Havana tütünü içilmesinden hoşlanırım. Özellikle burada. Bu kokunun bu yere ne denli yakıştığını görüyorsunuz değil mi?

Komşum durmaksızın beni bir evrenden ötekine geçirtebilecek güçteydi. Ama onun zekâsı kolayca acıklı ve hemen hemen korkunç

denecek bir biçimde birbirine karşık görüntüleri dengeleyip uyumlulaştırdıkça, bir tür metafizik bir ürküntüyle bakıyordum bu zengin ve sıcak odaya, bu bolluğa, bu güvenliğe.

Üstelik Fransızların acısına ve savaşına öylesine yakın, onun havasına öylesine kapılmıştım ki, açlık, baskı korku altındaki yeraltı yaşamı bu anda insan için en doğal yaşam gibi görünüyordu bana. Hiç kuşkusuz yaratıkların çoğunun içinde yatan kolaya kaçma dürtüsüyle ev sahibimizin çevresinde oluşan gruba karışarak bütün bunları unutup rahatça şaka yapabilir, sigaramı tüttürebilir, viskimi yudumlayabilirdim. Bu iş daha önce Londra'da başıma gelmişti. Öyle yapmadıysam bu komşumdan dolayıdır. Bütün bunlara karşın ondan ayrılmayı düşünmüyordum.

- Lille sokağında bu ev sahibinin çok benzeri bir Fransız var, dedi. Onun salonları biraz daha soğuk, yemekleri daha azdır, her yerde olduğu gibi orada da sigaralar dörde bölünür. Ama dinçlikte, törelere bağlılıkta, zekâ ve egemen tavırlarda benim dul kontesim bu sevimli yaşlı leydiden hiç de geri kalmaz.

- Saint-Germain mahallesine sürekli gidenlerden misiniz? diye sormaktan kendimi alamadım.

- Kontesin çok güzel sesi olan Steinvay marka bir piyanosu vardı. Müzik çalışmak için arada-bir ona giderdim, diye karşılık verdi komşum gülerekten.

Yeni bir dikkatle bakıyordum komşuma. Onun bir laboratuvar adamı olduğuna nerden karar vermiştim? Bukleli saçlarından, sağlam alnından, ciddi ve saf gözlerinden, gülüşünün özelliğinden dolayı mı? Ama bütün bu yüz çizgileri, tam değilse bile, bir sanatçıya da yaraşabilirdi.

Biri geniş salonun bir köşesine gizlenmiş pikaba bir caz plağı koydu.

- Bu havaların en azından konuşmaya engel olmaması gibi hoş bir yanı var, dedi komşum. Saint-Germain mahallesinde de müzik çalışılıyordu, gerçek müzik ama. Gizli çalışmalar da yürütülüyordu. Yaşlı Kontes kurduğu tüm bağları, tüm etkinlikleri, çok kabarık olduğu bilinen, çok uzun duygu yaşamı boyunca kazandığı tüm hayranlıkları bu işe sokmuştu. Eski bir kuşaktan olan bu dostlar arasında yüksek görevlerde olan çok kişi vardı. Onları korku altında tutuyor, Mareşal'i yadsımaya, suç ortaklığına zorluyordu. Atalarının Lauzun ya da Richelieu dükü tarafından yazılan pusulaları sakladığı yazı masası şimdi sahte kimlik belgeleri, sahte görev buyrukları, ad

yerleri boş sahte yolculuk kartları, yargıçlara, polis komiserlerine, hapishane müdürlerine yazılmış sahte salık mektuplarıyla tıka basa doluydu. Akıl almaz ölçüde sakıntısızdı kontes. Ama biraz da komik olan egemen tavrı onu kurtarıyor. Ona "alt tarafı yaşlı bir deli" deniyor ve karışılmıyor...

Bir başka plak çalınıyor... Yine bir başka caz havası... Komşum sürdürdü konuşmasını:

- Otuz yaşlarında, dar ve çökük göğüslü hemen hemen saçsız, sivilceli ve iplik gibi ince parmaklarıyla sivilcelerini aralıksız kaşıyan ufacık-tefecik bir yeğeni var kontesin. Orta öğrenim görmüş, Protestan, mesleksiz, az geliri olan biri. Başarısız, beceriksiz iyi bir aile çocuğunun tam bir örneği. Her zaman büyük halasının işlerini yaptığından direnişin içine girmişti o da. Olağanüstü bir tip!

Bu kez kendimi tutamadım:

- İnsan, neden diye merak ediyor, dedim.

- Çünkü, dedi komşum, bağlantı görevlilerinin en iyisi oldu bu oğlan. Berbat sağlığına karşın, uyumadan, yemek bile yemeden haftalarca tren yolculuğu yaptı. Engelleri zorladı, tuzakları sezip önledi. İpliğimsi parmaklarıyla sivilcelerini kaşımasını sürdürerek belki on kez kaçınılmaz bir ölümün üstüne gitti. Tutuklandı ve oldukça sıkıştırıldı. Tek bir sözcük bile alamadılar onun ağzından. Yaşlı kontes onu kurtardı. Hapisten çıkıp kontesin evine geldiğinde güçlükle yürüyebiliyordu. Sivilceleri yaraya dönüşmüştü. O zaman yalnızca bir kez duygularından sözetti: "Artık kimse beni savaş boyunca kolay bir görev almış asker olarak suçlamayacak."

Tüm bir yaşamı betimleyen bu açık-seçik bilgi beni öylesine şaşırtmıştı ki, bir haykırış koparmaktan kendimi alıkoyamadım. Komşum gülmeye başladı ve bana:

- Aşağılık duygusu için şaşırtıcı bir iyileştirme yöntemi değil mi bu? diye sordu.

- Gerçekten çok kişiyi tanıyor ve gizlerinin çoğunu biliyorsunuz, karşılığını verdim.

- Gizlerin söylenmesi gereken bir mesleğim var, dedi komşum.

Gülüşü her zamankinden daha da sessizdi. Yeniden dikkatlice baktım bu adama ve, "gerçekte bir sinir uzmanı ya da psikolog olmasın bu?" diye düşündüm.

Ama beni yüzünü incelerken, birden başını çevirip kendine yaklaşılmaz bir adam halini aldı. Pikaba bir başka plak konmuştu, Bach'dan bir oratoryoydu bu. Güzellikte büyük bir yatıştırma gücü

vardır. Sonunda şatafatlı duvar kaplamaları ve aynalarda büyülü bir biçimde çoğalan mumların titrek alevleri arasında, Belgrave Square'nin salonunda rahatlamış buldum kendimi. O küçük berberi, o öğrencileri, o Mathilde'yi, o sıkıntıya düşmüş iyi aile çocuğunu bu salona ve onun rahatlığına kavuşmuş olarak düşledim. Ama, orada oldukları, her an izlendikleri, üstleri-başları perişan, karınları aç, yürekliliklerinin gösterişsiz ama kutsal gizinden ötürü titreyip soluklaştıkları için şimdi daha da çok seviyordum onları.

Orgların kalın sesleri bitmişti. Yavaş yavaş yeniden başladı konuşmalar.

- Bu oratoryo son kez çalındığında Thomas dinliyordu onu, dedi komşum. Hiçbir zaman onun gibi bir dostum olmadı. Ondan daha zeki bir insana rastlamadım.

Komşum her zamanki gibi akıcı, yumuşak bir sesle konuşuyordu. Bu sırada dostunun acıklı bir sonla ölmüş olduğunu anladım. O da sezinledi anladığımı.

- Evet, diye doğruladı tatlılıkla, Thomas, Majestic otelinin bodrumunda ensesinden bir kurşunla vurularak öldürüldü. Onun aracılığıyla Londra'ya bilgiler gönderen küçük bilginler grubu ortaya çıkarılıp tutuklandığında o taşrada bulunuyordu. Saklanabilirdi. Ama arkadaşlarının yazgısını paylaşmamak hiç olacak şey değildi onun için. Paris'e dönüş en ağır suçu üstlendi. Dostlarının öldürüldüğünü gördükten sonra sonuncu kişi olarak ölüm cezasına çarptırılmayı başardı.

Doğal olarak bu öyküye de, onda bir tik durumunda gelen "olağanüstü" sözcüğünü eklemesini bekledim komşumun. Ama bu sözcüğü kullanmadı. Kuşkusuz komşum için, tinsel yükselişin belli bir noktasında şaşırtıcı olan hiçbir şey yoktu artık.

Suskunluğumu sürdürüyordum, komşumsa gülmeye başladı. Bunu nasıl anlatabiliyordu bilmiyorum ama, ölmüş bir dostu bu gülüşten daha başka bir şeyin yüceltmesi olası değildi.

Çıkıp gitti komşum, sırtını yuvarlaklaştırıp elleriyle aklaşmış buklelerini karıştıraraktan.

Eski bir arkadaş olan Philippe Gerbier yanıma yaklaştı. Sordum ona:

- Salondan çıkan adamın adını biliyor musunuz?

- Saint-Luc diyebilirsiniz, dedi yarı gülümsemesiyle.

- Onu iyi tanıyor musunuz?

- Evet, dedi Gerbier.

Bitirmekte olduğu sigarasıyla bir yenisini yakarak ekledi:

- Birkaç gün sonra, önümüzdeki ay doğuşunda Fransa'da olacak.

Hemen izin isteyip ayrıldım...

Sokaklarda askerler öğrenci kızların çevresini sarıyorlardı. Neşeli sesler taksi çağırıyordu.

Önümüzdeki ay doğuşunda! Önümüzdeki ay doğuşunda! diye düşündüm. Projektörlerin ışınlarıyla bölünmüş gökyüzüne bakaraktan. Önümüzdeki ay doğuşunda...

Ne gerçek adını, ne de gerçek işini bildiğim bu adamın çikolatalı kremadan, Virginia tütününden duyduğu sevinci anımsıyordum... Ve Bach'ın oratoryosunu dinlerken yüzünün biçimini.

Bu hem çocuk, hem bilge bakışlı, gülüşü batmayan komşuyu, bu olağanüstü komşuyu bir gün yeniden görebilecek miydim?

PHİLİPPE GERBİER'İN NOTLARI

İNGİLTERE'DEN döndüm dün. Uçak gecenin karanlıklarına daldığında J'yi anımsadım. Kötü bir atlayış yapıp iki bacağını da kırmıştı. Yine de paraşütünü yere indirebilmiş, ama onu önünde buldukları ilk çiftliğe dek beş-altı kilometre sürüklenmişti.

Bense, pilot işaret verdiğinde oldukça hızlı bir yürek çarpıntısına tutulmuştum. Gereksiz bir korkuydu. Rüzgâr yoktu. Ekili bir tarlaya düşmüştüm. Paraşütüm yere inmişti. Yöreyi iyi bildiğimden yalnızca yöresel önemi olan küçük istasyonu kolayca buldum.

Köylüler, işçiler, demiryolu görevlileri ilk treni bekliyorlardı. Alışılmış konuşmalar en başta, yiyecek, giyecek üstüneydi. Sonra bomboş çarşılar, dayanılmaz duruma gelen savaş salmaları, yakacak bir şeyin bulunamaması konuları geliyordu. Bunlara bir yenisi de eklenmişti: sürgünler. Bireyleri sürgüne gitmeyen, ya da gitmek üzere olmayan tek bir aile kalmadığını söylüyorlardı. Oğullarını, yeğenlerini, torunlarını kurtarma çarelerini bulmak için yapıyorlardı bu yolculuğu. Zindanların durumu, zincire vurulanların başkaldırışı, bedensel kin de konuşma konusuydu. Ayrıca savaş haberlerini de tartışıyorlardı. Bir radyo aygıtı olanlar Londra'dan yapılan yayınların ayrıntılarını iletiyorlardı ötekilere. İki gün kadar önce Fransız mühendisleri için B.B.C.'de yaptığım konuşmayı düşündüm.

Küçük C... kentinde trenden ayrıldım. Güney bölgesindeki genel komuta yerimize doğrudan doğruya gitmek istemiyordum. Londra'ya gönderilen son teller tasalandırıcıydı. Dostlarımızdan bir mimarın evine gittim. Bir hortlak görmüş gibi karşıladı beni: "İngiltere'den geliyorsun ha, İngiltere'den geliyorsun ha" diyordu durmadan.. Radyoda sesimi tanımıştı. Onun böylesine ayırdedici bir niteli-

ği olduğunu bilmiyordum. Orada oldukça aptalca ve oldukça önemli bir sakıntısızlıkta bulunmuştum. Boşboğazlıklarda pek öyle kötü yüreklilik, gevezeliğe eğilim, ya da kökeninde hayranlık yatan aptallık bile olmaz. Bizim insanlarımızın çoğu taşkın duyguludurlar. Arkadaşlarını, özelikle de başkalarını büyültmeyi, yüceltmeyi severler. Bu onları ayakta tutar, onlara yaşama sevinci verir, günlük, küçük, tekdüze yaşamlarına renk katar. "Biliyor musunuz X... eşsiz bir iş yaptı" der bir şey öğrenen biri bir ikinci kişiye. İkinci de hayranlığını bir üçüncüyle paylaşmak gereksinimini duyar. Böylece sürer gider bu durum. Sonunda bir gizli polisin kulağına dek gider öykü: Duyguların bu cömertliği kadar korkunç başka hiçbir şey olamaz.

Oysa Londra'da olduğum için, bir tapınma nesnesi olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorum. Bunu mimarın bana gösterdiği davranış biçiminde de gördüm. Kişiliği olan, aklı başında bir adamdır. Yine de bana doğaüstü bir yaratıkmışım gibi bakıyordu. Dönmüş olmam onu pek şaşırtmıyordu. Ama Londra'da birkaç hafta geçirmiş olmam, Londra'nın havasını solumuş olmam, Londra'daki insanlarla görüşüp konuşmuş olmam allak-bullak ediyordu onu. Bu tatili, bu rahatlık ve güvenlik içinde geçen günleri çok değerli bir övünç belgesi olarak değerlendiriyordu. Görünüşte çok saçma olan bu davranışın açıklaması oldukça basittir. Her şeyin yitmiş gibi göründüğü bir zamanda İngiltere, insanı ısıtan tek umut ocağı oldu. Milyonlarca Avrupalı için karanlıklarda yanan bir inanç ateşiydi o. Bu ateşe yaklaşmış olan ya da yaklaşmakta olan herkes ondan olağanüstü bir yansı alıp taşıyordu. Müslümanlarda, Mekke'ye giden kişi Hacı adını alır ve yeşil bir sarık giyer. Şimdi ben de bir Hacı'yım. Köleleşen Avrupa'nın yeşil sarığına hak kazandım. En ufak bir dinsel inancım olmadığı için, hem de Londra'dan geldiğim için bu bana oldukça gülünç geliyor. Orada görüş açısı tümden başkaydı.

Orada, hayran olunan tek şey Fransa'da yaşamaktır. Açık, soğuk, yoksulluklar, zorla alıştırıldığımız kıyımlar, düşünceyi, duygusallığı en yüksek ölçüde etkiliyor orada. Direnişin insanlarına gelince, dinsel denecek bir coşku uyandırıyorlar. Daha şimdiden destanlaştıkları anlaşılıyor. Bunu burada söyleseydim, omuz silkerlerdi bana. Saatler boyu kuyruklarda beklediği için yüzü asılan, çocuklarının kansızlaştığını görerek çaresizlikten ağlayan, Almanya'ya göndermek için kocasının kendisinden koparıp alan hükümete ve düşmana lanetler yağdıran, bir damla süt ya da bir gram et alabilmek için sütçünün, kasabın çevresinde bayağılıklar yapan kadın hiç mi hiç inanmayacaktı olağanüstü bir yaratık olduğuna. Ne her hafta ya-

sak gazetelerimizle dolu eski bir valizi taşıyan çocuk, ne radyo mesajlarımızı kayda geçen operatör, ne benim raporlarımı çoğaltan genç kız, ne bize bilgi veren papaz, ne yaralılarımızı iyileştiren doktor, özellikle ne Félix, ne de Bison hiç mi hiç inanmayacaklardı kahraman olduklarına. Üstelik ben de inanmıyorum buna.

Öznel düşüncelerin ve duyguların hiçbir değeri yoktur. Gerçek, salt olguların içindedir. Boş zamanım olduğunda, olaylardan sonra, direnişin iyi bir haber alma merkezinde görev almış birinin bilebileceği olguları bir süre not etmek istiyorum. Daha sonra, zamanı geldiğinde, bu ayrıntılar yığını bir tümü oluşturacak ve bana bir yargıya varma olanağı sağlayacak.

Yaşarsam.

Geceyi mimarın evinde geçirdim. Bölge başkanımızla görüştüm. Demiryolu görevlisi. Eski sendika yazmanı. Kıpkızıl, kusursuz bir örgütçü. Her şeye karşı dayanıklı bir kişiliği var. Ulusun tüm kuruluşları demiryolu görevlileri gibi bağlı ve kararlı olsalardı örgütlerimiz çalışmakta büyük güçlüklerle karşılaşmazlardı.

Bu adam telgraflardan vardığım olumsuz yargının doğru olduğunu söyledi bana. Polis arama-taramaları yapılmış, tuzaklar kurulmuş, Gestapo direnişi kırmak istiyor. On kez boşa vursa da sonunda dolu bir şey ele geçiriyor. Lyon, Marseille, Toulouse, Savoie'deki gizli postalarımız ortaya çıkartılmış. Üç vericimiz elegeçirilmiş. Kuzey bölgesinde olup biteni henüz bilmiyoruz ama güneyde durum ciddi. Hırçın, yorulmak nedir bilmeyen, sicil bürosunda küçük bir memur olan yardımcım hemen idam edilmiş, yazmanım genç kız Polonya'ya sürülmüş, Félix tutuklanmış.

Görünüşe göre, Lemasque'nin durumu oldukça iyi. Bürosunda gizli bir yardımlaşma haber merkesi kurmuş. Ötekiler yakalandıkça bu gizli haber merkezi giderek önem kazanmış. Lemasque yakalananların yerini iki misli yeni arkadaşla doldurmuş. Kendisi hızlı, güçlü, etkili bir kişilik göstermiş. Ama sinirlerinden korku duyuyorum. Zamanında dönmüşüm.

Demiryolu işçileri mimarın evinde çok kalmamamı öğütlüyorlar bana. De Gaulle'cü olarak tanınıyormuş. Kent de küçük.

*
* *

Ev sahibim Baron de V... şimdi. Konutum VIII. Louis devri güzel bir şato. Mülkü bir park, bir orman, bir göl, zengin geniş tarlalar oluşturuyor. Daha güvenli, daha hoş bir sığınak düşünülemez.

Bağlantıları yeniden kurup kafa dinçliği içinde planlar yapabileceğim. Baron tümden benim hizmetimde. Önemli bir kişi bu. Uzun bir burnu, güneşten ve rüzgârdan yanmış derisi, sert bakışlı gözleri var. Hem kurda hem tilkiye benziyor. Yalnızca topraklarını ve avı seviyor. Belli ki, eski bir süvari subayı. Karısı ve çocukları korku içinde yaşıyorlar. Onun korktuğu tek yaratıksa külot pantolonunu hiç bacağından çıkarmayan, yaşlı bir kız olan ablası. Baron de V... cumhuriyetin and içmiş bir düşmanıydı. Savaştan önce, kralcı bir başkaldırma için, komşu ile atlı bir baskın yapmak amacıyla yarıcılardan, köpek bakıcısı uşaklardan ırgıtbaşlarından av tüfeği ve tabancayla silahlandırılmış bir manga oluşturmuştu. Kusursuz bir biçimde düzenlenmiş ve eğitilmiş olan bu manga şimdi de var. Ama Almanlara karşı savaşacak. Silahlar eksiksiz. Baron'un topraklarına sayısız parüşütle inişler yapılıyor. Direnişin hiçbir örgütüne bağlı değil. Ama onların hepsine yardım ediyor.

Karısı ve çocukları yattığında ablasıyla birlikte atına atlayıp paraşütçüleri karşılamaya gidiyor.

Bölge başkanımız olan sendika yazmanının bana salık verdiği, bu feodal adamdı işte. Bir devrimciyle yaptığı işbirliği üzerine takıldım Baron de V...'ye. Bana şu karşılığı verdi: **'Kızıl bir Fransa'yı yüzü kızaran bir Fransa'ya yeğ tutarım bayım."**

*
* *

Félix'den haberler getirdi Jean-François.

Félix sokakta tutuklanmış, kusursuz Fransızca konuşan, ama aslında Gestapo ajanı olan iki kişi tarafından. Çok dövülmeden sorguya çekilmiş. Kimliğini söylemek istemediği için Gestapo'nun üç adamı gece yarısı onu evine götürmüş. Félix'in gizli eylemlerinden hiç haberi olmayan karısı ve küçük oğlu korkuya kapıldıklarından onun kimliğini söylemekte güçlük çıkarmamışlar. Gestapo ajanları Félix'i karısının ve oğlunun önünde bayıltıncaya dek dövmüşler. Sonra, odadaki her şeyi kırıp geçirerek arama yapmaya koyulmuşlar. Félix kendine gelip kalkmak için hafifçe kımıldamış. Kıyasıya dövülmüş yeniden. Araştırma sürmekteyken Félix yeniden ayılmış. Ama bu kez kımıldamamış. Jean-François'in dediğine göre, soğukkanlılığını iyice toparlayınca birden pencereye atılmış, pencere kanatlarını kırıp sokağa atlamış. Odası birinci kattaymış. Ayak bileklerinden biri çıkmış, ama yine de koşmuş. O sırada bisikletli bir Fransız devriyesi oradan geçiyormuş. Félix jandarma onbaşısına gerçeği söylemiş.

Onlar da onu bizimkilerden birinin evine götürmüşler. Ertesi gün Félix, bizden olan bir klinikteymiş. Daha ertesi gün bir başka klinikte, daha ertesi günün ertesinde yine bir başka klinikteymiş. Ancak bu son yerde Gestapo izini kaybetmiş. Félix'in hafif bir alçısı varmış, yakında çıkacakmış. Benden yeni bir iş istiyormuş. Artık bir daha, savaşın sonuna dek, karısını ve küçük oğlunu göremeyecek. Karısının ona çok kızdığını düşünüyor.

*
* *

Lyon'lu bir ilkokul öğretmeni iki geceyi trende geçirip postayı bana ulaştırmak için pazarından yararlandı. Yeniden trene binmeden önce uyuyor şu sırada. Öylesine besinsiz kalmış ki öğreteceği basit bilgileri sınıfta sık sık unutur olmuş. Çocuklara gelince, artık onları kara tahtaya kaldırma yürekliliğinde bulunamıyor. Bacakları taşımıyor artık onları. Açlıktan düşüyorlar.

*
* *

Bir köy papazı dua okumaya geldi şatoya. Günlerini ve gecelerini çiftliklerde koşturmakla geçiriyor. "Senin, der bir köylüye, Almanya'ya gitmek istemeyen üç adamı saklayacak yerin var." "Sen, der bir başka köylüye, bunlardan ikisini beslemek zorundasın." Ve bu böyle sürer gider. Herkesin olanaklarını bilmektedir. Büyük etkinliği var. Sözü dinlenir. Almanlara ihbar edilir. Fransız yetkilileri onu uyarır. "İvedi davranmam gerek, der, hapse girmeden önce, bunlardan üçyüzünü yerleştirmek istiyorum." Şimdi bu, bir tür spor oluyor. Saatle yarış.

*
* *

Ben ayrıldığımda Almanya'daki işte çalışmak istemeyen kaçak sayısı birkaç bindi. Şimdi bu onbinleri buluyor. Çoğu köylere çekildi, ama çoğu da doğal barınaklara sığınıyor ve makilerin içinde saklanıyorlar. Savoie makileri, Cevennes makileri, Massif Central makileri, Pyrénées makileri. Bunların herbiri genç insanlardan oluşan bir orduya sahip. Olanaklar ölçüsünde onları beslemek, kadrolarını tamamlamak, cephaneyle donatmak gerekiyor. Direniş için yeni ve çok önemli bir sorun bu.

Bazı gruplar kendi kendilerine komün biçiminde örgütlendiler. Arasıra bir gazete çıkarıyorlar. Kendi yasaları var. Bir tür küçük cumhuriyet gibiler. Bazıları her gün bayrak töreni yapıyorlar. Lorra-

ine Haçlı bayrakları da var. Önümüzdeki günlerde Londra'ya gidecek postada bu törenlerin resimleri bulunuyor.

Ama delikanlıların, genç işçilerin, öğrencilerin. tezgâhtarların, memurların çoğunun düzenli ve güçlü bir yönetime, paraya, bağlantı kurmaya gereksinimleri var. Bunlarla uğraşmak için üç kişilik bir komite kurmaya karar verdik: Félix, Lemasque ve Jean-François. Onların üstünlükleri ve eksiklikleri birbirini tamamlıyor.

*
* *

İngiltere'den gelen insanları ve paketleri karşılamak için bir ekip gönderildi. Ekip şu kişilerden oluşuyor: bir tulumbacı,bir kasap, bir belediye yazmanı, bir jandarma, bir doktor. Taşıma araçları: jandarma arabası ve kasabın kamyoneti.

*
* *

İyi bir gün:

1. Denizaltıyla hareket etmeden önce bizi konuk eden çiftlik sahibi bayanın evinde bir verici istasyon çalışmaya başladı.

2. Félix sapasağlam bir ayak bileği ve upuzun bir sakalla klinikten çıktı.

3. Mathilde geldi.

Sorgu için götürüldükleri Paris'teki Adalet Sarayı'ndan altmış tutukluyla birlikte kaçmış. Bu işin nasıl ve kim tarafından hazırlandığını bilmiyor. En güçlü olasılık, içerde görevli yandaşların olması. Tek bir parolayla Dauphine meydanına bakan kapıya ulaşan koridoru geçerek kapıyı açıp çıkmışlar.

Mathilde üç gününü Paris'te saklanarak geçirmiş. Çocuklarını görme tutukusuna karşı direnmiş. Şimdiye dek böylesine güç bir duruma düşmediğini, bundan sonra da düşmeyeceğini söylüyor. Tüm aramalardan gizleyebildiği bir resim gösterdi bana. En büyüğü onyedi yaşında bir genç kızdan başlayıp Mathilde'nin uzun süre yasak gazete tomarı üstünde yatırıp gezdirdiği bir bebeğe dek altı çocuk. "Büyük kızım Thérése'nin küçüklere iyi bakacağına güveniyorum. Savaşın sonuna dek ben artık onlarla ilgilenemem" diyor Mathilde. Resmi alıp yeniden sakladı. Artık ona uzun süre bakmayacakmış kanısı veren bir tavırla yaptı bu işi. Hemen iş istedi, çok ve tehlikeli iş. Biraz düşüneceğimi söyledim. Çok ve iyi iş yapabileceğini biliyorum. Onu en iyisinde kullanmak gerek. İş beklediği için şatoda kalıyor.

*
* *

Çok sayıda rapor inceledim.

Direnişin insanları için yaşam alanı durmaksızın daralıyor. Tutuklamaları, Alman mahkemelerini, ölüm kararlarını çoğaltıyor Gestapo. Ve şimdi Fransasız polisi hapse attığı Fransızları düşmanın her isteyişinde veriyor ister istemez. Hapishane, toplama kampı, gözaltı ya da yetkililerin basit bir uyarısı vardı önceleri. Şimdi her şey için ölüm, ölüm, ölüm.

Ama bizimkilerde öldürüyorlar, öldürüyorlar, öldürüyorlar.

Fransızlar öldürmeye ne alışıktılar, ne de hazırdılar. Onların kişilik yapıları, iklimleri, ülkeleri, ulaştıkları uygarlık düzeyi kandan uzaklaştırıyordu onları. Direnişin ilk günlerinde, soğukkanlılıkla insan öldürmeyi, tuzak kurmayı suikast hazırlamayı düşünmenin bizim için ne güç bir iş olduğunu anımsıyorum. Bu yüzden, insanları silahlandırmak ne güç bir işti. Bu iğrençlikler kaçınılmaz bir biçimde düşünülüyor şimdi. İlkel insan Fransızların ülkesinde yeniden boy gösterdi. Ocağını, aşını, çoluğunu-çocuğunu, onurunu savunmak için öldürüyor. Her gün öldürüyor. Alman'ı, satılmışı, casusu öldürüyor. Bilinçli olarak öldürüyor. Bilinçsiz olarak öldürüyor. Fransız halkının katılaştığını söyleyemem. Ama bilendi.

*
* *

Mathilde, Paris'ten gelirken, büyük başkanın evine müzik dinlemeye gittiği şu dul kontesle yapmış yolculuğunun bir bölümünü. Kontes o güne dek sakladığı ufak-tefek bir İngiliz askerini de yanında götürüyormuş. Bir tren aktarması sırasında, bekleme salonunda iki saat geçirmek gerekmiş. Birden kimlik denetimi yapılmaya başlanmış. İngilizin kimliği yok. Tek bir Fransızca sözcük bilmiyor. Yaşlı bayan onu yere yatırıp üstüne oturmuş. Çok eski moda uzun ve bol eteklerini açıp yaymış. Hiçbir şey görmemiş polisler. Elbette buna yolcuların suç ortaklığı da eklenmeli.

*
* *

Mathilde'yle uzun konuşmalar yaptım. Büyük başkan onun nitelikli bir kadın olduğunu söylemişti bana. Yine de çok şaşırttı beni. Örgütlemek, yönetmek, hem de iş görmek için yaratılmış Mathilde.

Kolay ve açık-seçik görüyor. Doğru görüyor. İradesi, çalışma düzeni, sabrı, ayrıca Almanlara karşı sarsılmaz bir kini var. Tüm aile bağları düşman tarafından kesildiğinden, düşmana karşı eşsiz bir silahtır şimdi o.

Mathilde hapiste kılık değiştirme çareleri, kaçma biçimleri, öldürme tekniği konusunda çok şey öğrendi. Onu yardımcım olarak görüyorum. Tüm güney bölgesini dolaşacak ve bölge başkanlarıyla bağlantı kuracak. Büyük bir kentte yeniden bulacak beni. Bağlantı kurma işi burada çok ağır yürüyor.

*
* *

Rastlantı mı? Şans mı? Önsezi mi? İçgüdü mü? Bilmiyorum.

Bir hafta önce şatodan ayrıldım. Ben ayrıldıktan iki gün sonra bölge başkanımız olan demiryolu işçisiyle Baron de V... tutuklanmış. Hemen kurşuna dizmişler.

*
* *

Fransa bir hapishane şimdi. Her gün başların üstüne daha fazla çöken ağır bir hotoz gibi duyuyor insan orada korkuyu, yoksulluğu, kuşkuyu, mutsuzluğu. Fransa bir hapishane ama, yasa dışılık eşsiz bir kaçış yolu. Kimlik kartları mı? Yapılıyor. Yiyecek karneleri mi? Çalınıyor belediyeden. Araba mı, benzin mi? Almanlardan alınıyor. Can sıkan adamlar mı? Ortadan kaldırılıyor. Yasalar, kurallar yok artık. Yasa dışı kişi onların kurduğu ağların dışına kayan bir gölgedir. Güç olan hiçbir şey yok artık; çünkü aşılması en güç şey olan kişi varlığının temeli korunma içgüdüsünden kopularak başlanıyor bu işe.

*
**

Yolculuk sahnesi.

Tren gerektiğinden daha uzun süre bekledi Toulouse garında. Gestapo'nun adamları kimliklere bakıyorlar. Benim vagonumdalar (üçüncü sınıf). Kompartımanımdalar. Terslik yok. Adımları uzaklaşıyor. Ama bir başka polis çıkageliyor ve yolculardan birine kendisini izlemesini işaret ediyor. Yolcu, Alman'a sırtını dönüp düşürdüğü gazetesini yerden almak ister gibi eğiliyor, koltuk altında asılı em-

niyeti açık bir tabancayı alıp ceketinin cebine koyduğunu hepimiz görüyoruz. Bütün bunlar çok doğal bir biçimde ve çabucak oluyor. Çıt çıkmıyor. Yolcu valizini alıp çıkıyor. Tren hareket ediyor. Yolcu yeniden görünüyor. "Bir yanlışlık yaptılar" diye yerine otururken. Bir sigarayı ikiye bölüp bir parçasını tüttürüyor. Konuşmalar yeniden başlıyor kompartımanda.

*
* *

Yolculuk sahnesi.

İnsanların birbiri üstüne balık istifi dizildiği üçüncü sınıf bir vagonun koridorunda genç bir kız, kötü bir kâğıda sarılı, birkaç metre ötesinde duran büyücek bir pakete arada-bir çabucak bir göz atıyor. Yolcuların debelenmesi. Tren duraklarında gidiş gelişler, birbirini ezen insanlar. Paket ortadan yırtılıyor. Genç kız uzaklaşıyor. Paketin içindekiler dağılıyor. Yasak gazete tomarları bunlar. Yolcular yerden topluyorlar onları. Genç kız yok ortalıkta.

Valiz ya da sağlam kâğıt ve sicim olmamasının bir sonucu.

*
* *

Direnişe bağlı bir grup Marseille'de geceleyin lağım kapaklarını açmışlar. Sokağa çıkma yasağından sonra yalnız Almanlarla dostlarının sokağa çıkmalarına izin verildiğinden, lağımların derinliklerinde kemikleri çürüyenler arasında bu olaya üzülecek insan olamazdı.

*
* *

Gestapo ve onun buyruğunda çalışan Fransız polisi, göz belleği güçlü, aranan yurtseverlerin resimlerini iyice incelemiş adamlar yerleştiriyorlar bütün önemli garlara. Büyük gazinolarda, oyun salonlarının kapılarında görülen ve işi her oyuncunun yüzünü tanımak olan görevlilere benzer "fizyonomistlerdi" bunlar.

*
* *

Gestapo gizli işlemleri için çoğu kez yumuşak görünüşlü, madalyalı yaşlıları kullanıyor. Bu aksaçh baylardan daha az nefret edili-

yor. İnsan onlar tarafından izlendiğinde tehlike eli kulağında değil üstelik. Belli bir yere yerleşiyorlar ve bilgi topluyorlar. Ama izleyicilerin yerinde daha genç ve daha sağlamları görünürse, her şeye hazır olmak gerek.

*
* *

Büyük bir kentte, bir sorgu yargıcının evinde hizmetçi kimliğinde oturuyorum. Kılıf iyi. Ne yazık ki, her zaman çok kişiyle görüşmek zorunda kalıyorum. Sessiz bir evde geliş gidişler çabucak dikkat çekiyor. Uzun süre kalamayacağım.

*
* *

Mathilde yolculuğundan döndü. Bölgelerimiz üzerine eksiksiz bir rapor sundu bana. Herkesi görmüş. Bütün gecelerini trende geçirmiş. Yoksullukta büyük bir aileyle uğraşmaktan daha az yorucu bir iş bu ona göre. Gerçekte o hiç ev kadınına benzemiyor artık.

Sanırım, yeni yaşama biçimi ve soğuk, umutsuz bir öfke onun görünüşünü ve davranışlarını değiştirdi. Ama buna alıştığını görüyorum. Çoğu kez yolda kılık değiştirdiğini söyledi bana. Bazan saçlarını pudralıyor, ağırbaşlı kara bir elbise giyiyormuş. Bazan boyanıyor, gözalıcı bir biçimde giyiniyormuş. "Ağırbaşlı bir bayan görünümünden yaşlı bir fahişe görünümüne oldukça kolay geçiyorum" diyor Mathilde kendine özgü, ivecen haliyle.

Onun yaptığı en önemli işlerden biri, operasyonlarda karışıklık olmaması için, bölge başkanlarıyla öteki grupların bağlantısını kurmak oldu. Birbirlerinden ayrı iki ya da üç örgütün aynı anda aynı amaca yöneldiği oluyor: baltalama, ray sökme, suikast ya da idam gibi. Bağlantısız çalışırlarsa, yok yere, iş gören insan sayısı iki üç kat artıyor ve tehlikeler de. Bu da bir başka işte çalıştırılabilecek bir ya da iki ekip ediyor. Ayrıca küçük bir işlem yapmak istenirken büyük bir işlemin hazırlandığı yere polis birliklerini çekmekten de sakınmak gerek. Planların değişiminde kaçma ve boşboğazlık fırsatlarının çoğaldığı su götürmez bir gerçek.

Gizli yaşamın bitmeyen sorunu bu, güven duyulmadıkça kimse örgüte alınamaz, kimseye iş yaptırılamaz. Güvense sakıntısızlıktır. Zararı azaltmanın tek yolu hücrelere bölünmek. **Yeraltı ülkesinde olduğu gibi, hücreleşmenin en büyük ustaları komünistlerdir. Mathilde de onlarda gördüğü güce, disiplin ve yönteme hayran kala-**

rak döndü. Ama en azından çeyrek yüzyıldır gizil eylem içinde olduklarından, onlar gibi olamayız biz. Onlar usta bizse çırağız.

*
* *

Mathilde gündüz bir terzi kadının evinde, çatı katında bir oda buldu. Hemşire olduğunu söyledi. Savaş gruplarımızdan birini yönetecek.

*
* *

Hep sorgu yargıcının evindeyim. Aslında örgüte hizmete hazır bir dosttan başka bir şey değil sorgu yargıcı. Ama güvenilir bir dost. Bizden dört kişinin suçlandığı de Gaulle'cü bir olayın soruşturmasını yaptı. Bu dört kişiden biri tutuklanınca öteki üç kişiyi hücreye attıran açıklamalarda bulundu. Yargıç muhbire söylediklerini geri aldırmayı, bunların yalnızca verdiği ifadeler olduğunu söyletmeyi başardı. "Benim kararlarım size en hafif cezayı verdirecek" demişti yargıç ona.

Gerçekteyse, muhbirin olabildiğince uzun süre içerde kalması için her şeyi yaptı. Biz hapishaneler yapamıyoruz. Arada bir Vichy'ninkileri kendimiz için kullanabilmemiz büyük bir şans.

Yargıç bana her akşam olayın gelişimlerini anlatıyordu. Üç arkadaş nasıl kurtulduklarını ancak savaştan sonra öğrenecekler.

Onlar ve ben yaşarsak.

*
* *

Büyük başkan Paris'te.

Ona Jean-François aracılığıyla sözlü uzun bir rapor gönderdim. Jean-François geri döndü. Félix, Lemasque ve Jean-François'in hemen maki işiyle ilgilenmelerini büyük başkan da onaylıyor. Mathilde'yi grup başkanlığına getirmemi de yerinde buldu.

*
* *

Jean-François Paris'e giderken bildiri dolu bir valiz de götürüyordu. Ayrıca bu valize bir de jambon koymuştu. Ağabeysine acımıştı. Gerçekten büyük başkan açlıktan ölüyor... Sokakta bir gezici nöbetçiye yakalanınca Jean-François, valizini açmak zorunda kal-

mış. Nöbetçi içini iyice gözden geçirmiş. Sert bir yüzü varmış nöbetçinin, Jean-François onu yere yıkıp kaçmaya hazırlanıyormuş. Ama nöbetçi yalnızca şöyle söylemiş: "Almanlara karşı yapılan işi karaborsayla karıştırmamalısınız." Jean-François bu öyküyü kardeşine anlattığında derin bir coşkuya kapılmış büyük başkan. Bizden birçoğunun yaşamını seve seve verdiği maceralardan bile çok etkilemiş bu onu.

*
* *

Gestapo muhbirlerine büyük paralar ödüyor. Gestapo bütçesinin ayda bir milyon frank olduğu 10.000 nüfuslu küçük bir kent biliyoruz. Bu parayla çok iyi bilinen dört alçağı satın alabildi. Kolaylıkla görülebilirdi onların hesabı. Ama son hesaplaşmaya dek onlara dokunmamanın daha iyi olduğunu düşünüyorum. Tanınan satılmışlar daha az tehlikelidirler.

*
* *

Düşmanın içinde bile dostlarımız var. Onların çokluğundan, iyi iş yapmalarından, iyi örgütlü olmalarından acaba düşman ne ölçüde kuşku duyuyor diye soruyorum kendi kendime. Vichy'nin örgütlerinin sözünü bile etmiyorum. Bizimkilerin yerleşmediği ne bir ilçesi, ne bir belediyesi, ne bir hapishanesi, ne bir malzeme ofisi, ne bir jandarma karakolu, ne bir komiserliği, ne de bir bakanlık özel kalemi var onun. Arkadaşlarımızdan birinin Gestapo'ya teslim edilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı her kezinde Laval'ın kendisi çalışma masasının üstünde bunun sorumlusunun kendisi olduğunu ona hatırlatan bir not buluyor. Vichy sorununda bir güçlük yok. Ama Almanların içinde de adamlarımız var.

*
* *

Bison her zaman kusursuz. Mathilde ondan dört Alman üniforması istedi. Bison da elde etti bunları.

Bu kesinlikle dört Alman askerinin ölmüş olası demektir. Bison'un bunu nasıl yaptığını hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Legion adamlarının suskunluğu var onda.

Mathilde onu şaşırtıyor ve korkutuyor. "Güçlü kadın" diyor onun için.

*
* *

Yer değiştirdim. Beşinci takma adla bir apartmandayım. Kimliğim: Emekli sömürge subayı. Sıtmaya karşı iğne oluyorum. Mathilde hemşire olarak iğneleri yapmaya geliyor.

*
* *

General de Gaulle'nin hizmetinde çalışanlardan L.. Londra'dan döndü. Beşinci yolculuğu bu onun. Yola çıkmadan önce çok işi varmış. Uykusuz iki gecenin arkasından uçağa binip paraşütle atlıyor ve oniki kilometre yürüyüşten sonra, sabahın köründe trene biniyor. Uyukluyor trende ister istemez. Hızla yanındakinin üstüne düşünce uyanıyor. Kendisini İngiltere'de sanmaktadır. "Oh, I am so--sorry" der. Gözlerini ovuşturunca yanındakinin bir Alman subayı olduğunu görür. Neyse ki tatsız bir şey olmaz.

*
* *

Londra'ya son gidişinde L.. ailesini de birlikte götürdü. Ailesinin güvenlik altında olması gerekliydi. Karısı, üç küçük kızı (10, 6, 4 yaşlarında) ve 18 aylık bir bebek. L..'nin öyküsü şöyle:

"İngiltere'ye gitmek isteyen bir tekne sahibiyle anlaştım. Teknesinin görünüşünü değiştirdi. Sabah, hareketimizden önce kızlarımı uyandırdım. Henüz karanlıktı. Onlara sessiz olmalarını ve her zamankinden daha dikkatli ve inançlı dua etmelerini öğütledim. Çok tehlikeli bir deniz yolculuğu yapacağımızı ve Tanrı bize yardım etmezse bir daha birbirimizi göremeyeceğimizi söyledim onlara. Tekne küçük bir ırmakta demirlemişti. Bize ayrılan gizlenme yerine yerleşip yola çıktık. Irmağın denize kavuştuğu yerde Alman gümrükçülerinin denetimi vardı. Postallarının sesini işitiyordum, yüreğimin üstünde gezinir gibiydiler. Sırtüstü yatmıştım, bebeği kollarımda tutuyordum. Bir bağırsa,bir inlese mahvolurduk. Kulağına söyledim bunu, anladığından kuşkum yok. Denetim uzun sürdü. Çıt çıkarmadı yavrucak.

"Londra'ya yerleştikten sonra on yaşındaki büyük kızımın düzenli olarak tuttuğu bir günlüğü karıştırdım. Geceki uyandırılışı, duayı, uyarılarımı çok ayrıntılı bir biçimde yazmış. Şöyle bitiriyordu sözlerini: "Bu tür şeylere alıştığımız için, şaşırmadık."

*
* *

Mathilde'nin ilk işlemi.

En yararlı grup başkanlarımızdan biri tutuklu yattığı hastaneden az önce hapishaneye götürüldü. Dün akşam, içinde dört Alman askeri ve bir hemşire bulunan bir ambulans bu hastaneye geldi. Hemşire bölge başkanımızın kendisine verilmesini belirten Gestapo buyruğunu gösterdi. Ne Mathilde, ne de adamları silahlarını kullanmak zorunda kaldılar.

*
* *

Félix, Lemasque ve Jean-François sürgünden kaçan askerlerin sığındıkları dağ barınaklarını örgütlendirmek için yoğun bir biçimde çalışıyorlar.

Lemasque'nin bölgesini gezdim.

Coşkulu bir tip değilim ama, gördüğüm şeyleri hiç unutacağımı sanmıyorum. Yüzlerce ama yüzlerce insan vahşet çağına dönmüşler. Yıkanma olanakları yok. Tıraş olamıyorlar. Uzun saçları dalga dalga güneş ve yağmurdan yağızlaşmış yanaklarına düşüyor. Çukurlarda, mağaralarda, çamurların içinde yatıyorlar. Yiyecek sorunu her gün korkunç bir sorun. Köylüler ellerinden geleni yapıyorlar ama, onların da olanakları sınırsız değil. Giysiler parça parça olmuş. Ayakkabılar taşlara çarpa çarpa yırtılmış. Ayakkabı yerine eski tekerlek lastiği parçalarını ya da ağaç kabuklarını iplikle ayaklarına bağlamış delikanlılar gördüm. Bunlardan bazılarının giysi yerine eski bir patates çuvalını ikiye bölüp bir peştemal gibi göğüslerinin çevresine sardıklarını gördüm. Bu delikanlılar neyin nesidirler, çiftçi midirler, işçi midirler, memur mu yoksa öğrenci midirler? Artık bilmenin olanağı yok. Hepsi aynı zayıflığı, aynı yoksulluğu, aynı sertliği, yüzlerinde bile aynı rengi taşıyorlar. Gördüklerim Lemasque ve seçtiği yardımcılar tarafından iyi bir biçimde disipline sokulmuşlardı. Olanaklarımız ölçüsünde onlara yiyecek ve para yardımı yapıyoruz. Ama öteki makilerde binlerce kaçak var. Hiçbir gizli örgütün onların en ilkel gereksinimlerini sağlama olanağı yok. Öyleyse onların açlıktan ölmeleri, yağma yapmaları, ya da gidip teslim olmaları mı gerekiyor? Henüz kış gelmedi. Kahrolsun genç insanlarımızı böyle bir seçim karşısında bırakanlar!

*
* *

Lemasque şaşırtıcı bir biçimde gelişti. Ben Londra'dayken üstlendiği işler ve şimdiki görevi kararlı olmayı, yönetebilmeyi öğretti ona. Sinirlerini denetleyebiliyor. Coşkunluğu bastırılmış, ama üstü örtülü bir ateş gibi için için yanıyor. Yönetimindekiler gibi içgüdüleriyle hareket eden insanlar üzerinde kesin ve güçlü bir etkisi var.

Jean-François ve Félix'in bölgelerini görecek zamanım olmadı. İlk gidecek ulakla bu denetim konusunda Londra'ya ivedi bir rapor hazırlamam gerek.

*
* *

Félix bir bağlantı görevlisiyle makisi için gerekli şeylerin bir listesini gönderdi bana. Listenin başında aşağıdaki not var:

"Vichy bölgeye bizi sıkıştırmak için bir gezgin muhafız bölüğü gönderdi. Komutanla bağlantı kurdum. Konuşup anlaştık. Bana şu açıklamayı yaptı: 'Hiçbir korkunuz olmasın. Cumhuriyet muhafız alayında subaydım ben. Cumhuriyeti korumak için and içtim. Bugün Cumhuriyet makilerde. Onu koruyorum' diye açıklamada bulundu."

*
* *

Mathilde doğruluğuna bütünüyle güven duymadığımız bazı bilgileri kesin bir biçimde açığa kavuşturan bir bulgu yakaladı.

Mathilde'nin kiraladığı çatı katının sahibi terzi kadının oniki yaşlarında bir oğlu var. İçinde bulunduğumuz dönemdeki bütün kentli çocuklar gibi onun da külrengi teni, cansız kasları, açlık dolu gözleri var. Çok tatlı, son derece duyarlı bir çocuk, Mathilde onu çok seviyor. Bu küçük oğlan T.. otelinde üniformalı uşak olarak çalışıyor. İyi bir yer. Ücret yönünden değil, orada çocuğa verilen lokanta artıkları yönünden. Bu şölenlerin bir kaçına Mathilde de çağrılmış. Bir çocuğun annesine daha çoğunu vermek için aç olmadığını söylemesi, aynı oyunu annenin de oynaması, ama bunlar söylenirken bakışların yiyeceklerden ayrılamaması kadar dokunaklı bir görünüm olamaz.

Bir süredir çocuk korkunç geceler geçiriyormuş. Uykusunda inliyor, ağlıyor, bağırıyor, soluğu tıkanıyormuş. Onu sarsan bu titremeler giderek büyük çırpınışlara dönüşmüş. Sayıklıyor gibiymiş, "kötü-

lük yapmayınız...", "onu öldürmeyiniz...", "kesiniz, rica ederim kesiniz böyle bağırmayı" diyerek.

Annesi hep bir hemşire olarak bildiği Mathilde'ye başvurmuş. Mathilde gecenin bir kısmını çocuğun sayıklamalarını dinlemekle geçirmiş. Sonra onu sakıntıyla uyandırmış. Konuşmuş onunla. Kendisinin de çocuğu olan ve çocukları seven Mathilde gibi bir kadın çocuklarla nasıl konuşulacağını bilir. Terzinin oğlu ona her şeyi anlatmış. Bir hafta kadar önce çalıştığı otelin üçüncü katındaki müşterilerin hizmetine vermişler onu. Sahanlıkta durup zil seslerine koşmak zorundaymış. Katın tümüyle iyi Fransızca konuşan, ama tümü de Alman olan bay ve bayanlar tarafından tutulmuş olduğunu söyler. Bu kişilerin çok konuğu oluyormuş. Her zaman iki Alman askeri arasında gelen kadın ve erkeklermiş bunlar. Bu Fransız kadın ve erkeklerin korkmuş ama korkusunu göstermek istemiyora benzeyen bakışları varmış. Üstelik onlar her zaman 87 nolu odaya alınıyorlarmış. Hemen hemen her zaman bu odadan alışılmamış çığlıklar, gürültüler, yakarışlar duyuluyormuş. Bir ara çığlıklar kesilir gibi oluyor, sonra yeniden, yeniden başlıyormuş. "Yemin ederim, siz bile hasta olursunuz madam, işitseniz. Hele kötülük yapılan kadınların sesleri çok korkunç. Oradan bir başka odaya götürüyorlar ve sonra geri getiriyorlar. Bu şey yeniden başlıyor. Bundan hiç kimseye sözetmek istemiyordum. Çünkü bunu düşünmeye korkuyorum" der çocuk Mathilde'ye.

Böylece bu kentteki işkence odasını bulduk.

*
* *

Ertesi gün Mathilde terzi kadına oğlu için ne söyleyeceğini sordu bana.

"- Onu hemen otelden ayırmasını elbette" dedim.

"- İyi ama, oğlunun aynı işte kalması için kadını inandırdım. Böyle bir yerde bir haberciye, hem de masum bir haberciye sahip olmak çok değerli bir şey üstelik" dedi bana Mathilde.

Mathilde'nin dudakları incelmişti. Çok üzgün bir bakışla inceledi beni. Ona haklı olduğunu söylemekte büyük güçlük çektim.

*
* *

Gazetemize ağır bir darbe.

Birbirinden ayrı birçok basımevinde basılıyor. Herbirinde bir

kısmı. Böylece bizim için çalışan basımcılar çabuk iş görüyorlar, dikkat de çekmemiş oluyorlar. Sonra, aynı gün dizgi kurşunları bir evin çıkış geçidine sıralanmış on mektup kutusundan birine götürülüp bırakılıyor. Bu evde oturan ve bu mektup kutusunu kullanan arkadaş kurşunları alıp gazetenin basımının yapıldığı bir başka basımevine ulaştırıyor. Dün, mektup kutusunun dibi çıkmış, kuşkusuz çok eski olduğundan. Kurşunlar çıkış geçidine düşmüş. Oradan geçmekte olap aptal bir kiracı bunları patlayıcı madde sanmış (kentte hemen her gün bombayla bir adam ölüyor). Kiracı polise başvurmuş. Dostumuz hücrede şimdi. Üstelik Gestapo inatla istiyormuş onu.

87 nolu odada onun direneceğini sanıyorum. Ama yine de bütün basımevlerini değiştirmek gerek. Şimdi Alman işkencesinden dolayı durum ortada. Bir şey bilen bir arkadaş tutuklandı mı onun bildiği her şeyi Gestapo biliyor diye düşünmek gerek. Adımı ve yerimi değiştiriyorum.

*
* *

Gezgin muhafız bölüğünün yüzbaşısı Félix'e verdiği sözü tuttu. Makide sürgünden kaçan bir tek asker bile bulmadı. Her gün koruların ve vadinin içinde bir araştırma yaptırıyor, ama işaret olarak kulakları yırtan bir gürültü çıkaran bir motosikleti önceden göndermeye özen gösteriyor. Böylece herkes önceden haberli oluyor. Ama yüzbaşı, insan avı işlerini gözetmek ve yönetmek için iki SS subayının geldiğini bildirdi Félix'e.

*
* *

Bir bar işleten dostumuza bir genelev patronu şöyle der:

"- Evim Almanlarla dolup taşıyor. Hiç böylesine iş görmemişti bu ev. Ama bu parayı istemiyorum ben. Ellerimi yakıyor. Onu Almanlara karşı kullanmak istiyorum."

Bar sahibi bu isteği Bison'a söyledi, o da Mathilde'ye. Genelev patronunu gördü Mathilde.

"- Bunun gerçekten Almanlara karşı kullanılacağından nasıl güvenli olabilirim?" diye sormuş genelev sahibi.

"- Kararlaştıracağınız bir söz Londra radyosunda söylenecek size" karşılığını vermiş Mathilde.

Sözü gönderdik. BBC'den tekrarlandı. 500 bin frank aldık. Üstelik, eşsiz bir konutu da hizmetimize verdi. Ordudaki bağlarından ötürü bize çok yardımı dokunan, polisin izlediği yaşlı bir general şimdi orada saklanıyor.

*
* *

Félix'in bir deneyimi.

Gezgin muhafız bölüğü yüzbaşısı, iki SS subayının kendisinden kuşkulanmaya başladığını ve onların baskısına uzun süre dayanamayacağını bildirdi. Félix iki Almanın yerlerini ve alışkanlıklarını incelemeye koyuldu. Gezgin muhafız bölüğü büyük bir köyde konaklamış. İki Alman da dağın yamacında bir kulübe kiralamışlar. Erkenden kalkıp kahve içmek için kulübeyle köy arasındaki bir hana gidiyorlarmış her gün. Hana giden keçiyolunun iki yanı da çok dik ve belli bir yerde dönemeç yapıyormuş. Pusu için çok uygun bir yer.

Félix küçük bir makineli kullanıyor. Tekbaşına Almanları ortadan kaldırabilir. Ama köyde Almanlara karşı her şeyi yapmaya hazır olduklarını her yerde söyleyen iki geveze var. Biri postacı, öteki saraç. Félix bunun onlar için kendilerini doğrulama fırsatı olduğunu düşünüyor. Kahve palavracısıysalar, bunun ortaya çıkarılması iyi olur. Ama gerçekten iş yapabilecek güçteyseler, onlara çengel atmak gerek. Félix postacıya ve saraça bu işi öneriyor. Onlar da kabul ediyorlar.

Şafakta üç adam keçiyolunun dönemecine yerleşiyorlar. Félix'in makinelisi var. Postacının ve saracın da tabancaları. Güneş doğmak üzeredir. Almanlar yaklaşıyorlar. Kendi dilleriyle konuştukları ve yüksek sesle güldükleri işitiliyor. Hiçbir kuşku taşımıyorlar. Elegeçirilmiş bir ülkenin efendisi onlar. Félix ortaya çıkıp makinelisini onların üstüne doğrultuyor. İki subay bir an bu kısa, sakallı, yuvarlak ve kırmızı yüzlü adama bakıyorlar. Ellerini kaldırıyorlar.

"- Hemen anladılar, yüzlerinde kıpırtı bile olmadı" diye anlattı bana Félix. İşi bitirmek için Félix'in yalnızca tetiğe basması yeterdi. Ama postacının ve saracın kendilerini doğrulamalarını ya da çıraklık görevlerini yapmalarını istemektedir. Onlara herbirinin bir adamı öldürmesini buyurmuş. İlerleyip birkaç kurşun sıkmışlar. Ama biraz gözlerini kapayaraktan. Hemen yıkılmış Almanlar. Çukurları önceden hazırmış. Félix ve suç ortakları ölüleri buraya atıp, üstlerini otlu büyük toprak parçalarıyla örtmüşler. Bu üç adamın dışında

hiç kimse SS subaylarının ölülerini bulamayacak.

"- Güzel bir iş" dedi bana Félix. "Ama açık söylemek gerekirse, biraz şaşırdım. Bu salaklar gerçekten yürekli. Beni anladıkları zamanki bakışları yüreğime oturdu. Kendi silahlarımızı ve SS'lerinkini sakladık. Almanların gittiği meyhaneye gittik kahve içmek için. Postacı ve saraç nasıl böyle davranabiliyorlar diyordum kendi kendime. Çünkü birçok acımasız öldürmeler gördüğüm halde benim bile içim bulanıyordu. Onlarsa rahat rahat içkilerini içip tahta kanepenin üstünde horlamaya koyuldular. Öğleden sonra hiçbir şey olmamışçasına postacı mektuplarını dağıtmaya, öteki de yaptıklarını satmaya gitti.

Félix tıraşlı kafasını ovuşturup şöyle dedi: "Çok değişmiş Fransızlar."

*
* *

Postacı ve saraçtan ötürü sevinecek büyük başkan. Bu eşsiz zekâ ve kültür sahibi adam yalnızca çocukların ve basit insanların öykülerinden hoşlanıyor.

*
* *

Çok alçakgönüllü bir çiftin yanında kalıyorum. Evin erkeği, bir ipekli kumaş mağazasında muhasebeci olarak çalışıyor, gecelerini de bizim bağlantı ajanımız olarak yolculukla geçiriyor. Kadın, kuyruklara giriyor, yemek yapıyor, evle uğraşıyor, bana yazmanlık yapıyor. Bunlar da aynı biçimde onun gecelerini uykusuz geçirmesine yol açıyor. Sık sık bayılıyor. Bu konuda kocasıyla konuştum. Çok doğal buluyor bunu. Sevmiyor değil karısını. Ama ona göre bizim işimiz önde geliyor.

*
* *

Sanırım direnişin insanlarında yaradılışlarına ters düşen bir evrim oluyor. Tatlı, sevecen, yumuşak olan kişiler katılaşıyorlar. Benim gibi katı olanlarsa -şimdi de öyleyim- duygulara daha bir yatkın oluyorlar. Nedendir bu? Belki yaşamı gülen renkler altında gören insanlar direnişin ortaya çıkardığı genellikle tehlikeli gerçeklere karşı bir tür iç kalkanla savunuyorlar kendilerini. Belki de insanlar içinde benim gibi oldukça karamsar bir görüşe sahip olanlar, direnişte insanın, düşündüklerinden daha değerli olduklarını anlıyorlar.

Değişmeden kalan yalnızca büyük başkan var. Bir insanın bilmeden kendisinde taşıdığı iyi ya da kötü olanakları onun çok uzun bir süredir kabul etmiş olduğunu sanıyorum.

*
* *

Sık sık birlikte çalıştığımız bir grubun başkanı Louis H...'yle uzun bir konuşma yaptım. Önce çok belirgin bir sorundan söz ettik. Bir toplama kampında Louis H...'nin çok bağlı olduğu üç adamı var. Gestapo bu üç adamını istemiş. Dört gün sonra trenle gönderilecekler Gestapo'ya.

Louis H...'nin örgütü bir aydan bu yana korkunç bir baskı altında tutuluyor. Arkadaşlarının kurtarılmalarını sağlayacak adamları yok. Bu işlemi yüklenip yüklenmeyeceğimizi sormaya gelmiş bana. Gerekli buyrukları vereceğim.

Sonunda, farkında olmayarak, eski lise arkadaşlarının, asker arkadaşlarının, ya da savaş arkadaşlarının yaptığı gibi anılara daldık. Her ikimiz de direnişin en eski adamlarıyız. Köprülerin altından çok suyun ve çok kanın aktığını gördük. Louis H..., başlangıçta gruplarında bulunan 400 kişiden bugün yaşayan ya da serbest olan 5 kişi sayabiliyor. Bizde yaşayan oranı daha yüksek olsa da (şans, ya da örgüt sorunu olabilir bu) kayıp sayısı yine de korkunç. Gestapo da durmadan daha sıkı, daha acımasız biçiyor. Ama düşman artık direnişi yokedemez. Geçti, çok geç artık. Bir yıl önce, Almanlar iyi seçilmiş bir milyon adamı kurşuna dizseler ya da tutuklasalardı, örgütlerimizin boynunu vurup uzun süre, belki de savaşın sonuna dek, direnişi kırabilirler diyorduk Louis H..'yle birbirimize. Bugün olanaksız bu. Kadrolar, yedekler, gönüllüler, yandaşlar çok şimdi. Tüm erkekler elegeçse kadınlar kalır geride. Onların da içinde şaşırtıcı olanlar var. Direniş bir Hydre(*) biçimini aldı. Başını kessen, yerine her kan damlasından on baş fışkırıyor.

*
* *

Louis H... gitti. Bir tür sarsıntı geçiriyorum, Ölenleri saymak iyi değil. Hem de şu sıralarda uyuyamıyorum yeterince.

Her gün insanların kurşuna dizildiği Mont Valerien'i, her gün bir öldürme mangasının karşısına bir kamyon dolusu tutuklunun

(*) Su kurdu (çev.).

getirildiği Chaville'nin o malikanesini, her gün arkadaşların makineliyle tarandığı Z...'nin atış alanını düşündüm.

Her gün, her gece kadınların göğüslerinin dağlandığı, ayak parmaklarının kırıldığı, tırnaklarının altına iğneler batırıldığı, cinsel organlarına elektrik akımı verildiği Fresne'nin hücrelerini, Vichy'nin bodrumlarını, T... otelinin 87 nolu odasını düşündüm. Açlıktan, veremden soğuktan, pis ve zararlı böceklerden insanların öldüğü hapishaneleri; toplama kamplarını düşündüm. Üç kez tümüyle yenibaştan kurulan gazetemizin ekibini düşündüm. Hareketin doğuşunu gören erkek ve kadınlardan bir tekinin bile kalmadığı bölgelerimizi düşündüm.

Plan çizen bir mühendis gibi gerçekçi olarak kendi kendime sordum: elde ettiğimiz sonuç bütün bu kayıplara değer mi? Gazetemiz yazarlarının, basımcılarının, dağıtıcıların ölüm bedelini ödüyor mu? Küçük baltalamalarımız, iyi planlanmış suikastlarımız, belki bir daha hiç eyleme geçmeyecek olan basit gizli ordumuz korkunç yıkımlarımızı onarabiliyor mu? Biz başkanlar, yiğit, namuslu, zayıf, sabırsız, coşkun bunca insanı gizlilik, açlık, işkence dolu bir savaşa kışkırtmak, sürüklemek, kurban etmekle iyi mi yapıyoruz? Sonuç olarak, utkunun bize gereksinimi var mı gerçekten?

Gerçekçi olarak, onurlu bir matematikçi olarak, bu konuda hiçbir şey bilmediğimi kabul etmek zorunda kaldım. Üstelik buna inanmadığımı da. Rakamlara ve eldeki sonuçlara bakılırsa, zararına çalışıyoruz. Öyleyse onurluca bu işi bırakmak gerek diye düşündüm. Ama her şeyi bırakmak düşüncesini taşıdığımda artık bunun olanaksızlığını da anladım. Bizi savunma ve koruma görevini ve bunun tüm yükünü başkalarına bırakmanın olanaksızlığını. Almanlara tepkisiz, onursuz, kinsiz bir ülke anısı bırakmanın olanaksızlığını. Ulusun yazgısını taşıyan bir terazi kefesinde, üniformasını, ne bayrağını, ne de topraklarını elegeçirerek öldürdüğümüz bir düşman ölüsünün, bir savaş alanının tüm ölülerinden daha ağır ve daha etkili olduğunu anladım. Fransız halkının en güzel savaşını verdiğimizi anladım. Somut olarak az yararlı bir savaş; çünkü, bizim katkımız olmadan da utku kesinleşmiştir. Kimsenin bizi zorlamadığı bir savaş. Utkusuz bir savaş. Öldürmeler ve suikastlar savaşı. Tek sözcükle, karşılıksız bir savaş. Ama bir kin işi, bir sevgi işi bu savaş. Bir yaşam işi.

Büyük başkan bir gün o sessiz gülüşüyle şöyle demişti:

"- Bir halkın kanını böyle bolca akıtabilmesi en azından onun alyuvarları olduğunun kanıtıdır."

*
* *

Bir komünist bana şöyle demişti:

"- Ufacık-tefecik, gösterişsiz bir hanım olan kız arkadaşıma Santé hapishanesinde öylesine işkence yapmışlar ki, oradan kaçalıdan bu yana üzerinde hep zehir taşıyor. Anlarsınız, artık bu acıya bir daha katlanacak güçte değil, ölümü yeğ tutuyor. Bu nedenle, tutuklandığında kullanmak için partiden istedi zehiri. Çünkü Almanlara karşı savaşmayı bırakmak, anlarsınız, yapılacak hiçbir şeyin kalmaması demektir. Hemen ölmek daha iyi."

*
* *

Günümü köyde, büyük bir bağ sahibinin evinde geçirdim.

Başka şeyler arasında şunu söyledi bana bağ sahibi:

"- Bir tanka gereksiniminiz olursa, bana gelin."

Ordularımızın çekildiği sırada, onun Renault marka eski bir zırhlı araba bulduğunu öğrendim. Onu ite ite garajlarından birine dek getirip çevresinde duvar örmüş. Bu demir hurdasının artık hiçbir işe yaramadığını ona söyleyecek gücüm yoktu. Bundan öylesine gurur duyuyordu ki... Üstelik bunun için kolay ve tatlı yaşantısını tehlikeye atmıştı.

*
* *

Mathilde ve Bison, Louis H...'nin bizden istediği üç tutuklunun kaçırılma işini yoluna koymaya gittiler.

*
* *

Jean-François'in bir macerası.

Jean-François'in çalıştığı maki bölgesi oldukça önemli bir kentte; çok uzak değil. Jean-François azık, gereç, sahte görev belgeleri sağlamak, bağlantı kurmak vb. için sık sık oraya gidiyor. Sanırım çok sık gitmiş olmalı ki, trenden inerken Fransız polislerince tutuklanmış.

Jean-François serbest birlikten ayrıldıktan sonra da elbombalarından hoşlanıyordu. Valizinde üç elbombası varmış. İki muhafızla yolcuların kalabalığı arasında garın dar çıkışında ilerlerken Jean-François valizinin fermuarını açıp içindekilerin yere dökülmesini sağlamış. Eğilip dökülenleri toplarken elbombalarını ceplerine kay-

dırmış. Komiserliğe götürürlerken ayakkabısının bağlarını bağlamak için iki kez eğilmiş. Elbombaları kaldırımın kenarındaki su yolunda kalmışlar.

O anda onun davranışlarında bir kötülük olmasından kuşkulanmış polisler ve ellerini kelepçelemişler.

"- İfadesini imzalayabilmesi için biraz çıkarın şunu" demiş komiser Jean-François karşısına getirildiğinde. Bileklerindeki kelepçeler çıkar çıkmaz Jean-François iki kolunu gerip iki yanındaki görevlilere birer yumruk atmış. Yere düşerlerken Jean-François'e asılmışlar. Onları silkip komiseri itmiş ve polis bürosunun çıkışına doğru koşmuş. Bu sırada bir papaz içeri girmekteymiş.

"- Hırsız, hırsız" diye bağırmışlar, Jean-François'in peşinden gelmekte olan polis memurları. Papaz kapının tam ortasına dikilmiş.

"- De Gaulle'cüyüm, de Gaulle'cüyüm! diye bağırmış Jean-François.

Papaz onun geçmesini sağlayıp hemen çıkışı polis memurlarına tıkamış. Hep birlikte eşiğe yuvarlanmışlar. Polisler papazın giysisinin eteklerinden kurtulmak için çabalayıp dursunlar, Jean-François bir sokağı, sonra bir başka sokağı, bir başka sokağı daha dönüp yakalanma çemberinin dışına çıkmış.

Ama ne kadar zaman için? Eşkâli gerekli yerlere verilmiştir. Boğuşma sırasında ceketi yırtılmış. Tanıdığı kimselerden birinin evine gitse, tüm bölgedeki örgütün izini vermiş olurdu polise. İvedilikle kentten ayrılması gerekmektedir. Ama gar öteki yerlerden daha çok gözetim altındadır. Jean-Fraçois yürüyerek gitmeye karar verir, ama önce görünüşünü değiştirmek ister. Hiç kimsenin bulunmadığı bir berber dükkânına girer. Sahibine seslenir. Beriki terliklerini sürüyerek çıkar dükkânın arkasından. Sevimsiz, kurnaz bir yüzü, ıslak gözkapaklarının ardında sıkıntı saklı gözleri vardır. Gerçek bir muhbirin yüzü. Ama Jean-François'in ne zamanı ne de seçme olanağı vardır. Bıyıklarını kestirmek, kırçıl kumral saçlarını siyaha boyatmak istediğini şöyler.

"- Bir şaka hazırladım. Bir kız arkadaşla bahse girdik" der.

Berber hiçbir karşılık vermez. Sessizce işe koyulur. Arada-sırada, Jean-François berberin bakışlarını araştırır aynada. Ama onun hiç bakmadığını görür. Bir saat boyunca ağzından tek sözcük çıkmaz adamın.

"Beni eleverdi" diye düşünmektedir Jean-François.

"- Oldu mu?" diye sorar berber sonunda.

"- Çok iyi" karşılığını verir Jean-François.

Gerçekten tanınmaz bir duruma gelmiştir. Bu esmer, katı yüze bakmak kendisine bile güç gelmektedir. Berbere yirmi frank verir.

"- Üstünü getireyim size" der beriki.

"- Önemli değil" der Jean-François.

"- Üstünü getireyim" diye üsteler berber. Çok kirli bir perdenin arkasında kaybolur. Bu davranış üzerine onun kendisini elevereceğinden hiç kuşku duymayan Jean-François iki şeyden hangisini yapacağında kararsızdır: kaçsa mı, yoksa kaçmadan önce adamı da temizlese mi? Karar verecek zaman bulamadan berber kolunda eski bir yağmurlukla çıkagelir.

"- Çabuk bunu giyin" der alçak bir sesle yine Jean-François'e bakmadan. "Palto pek iyi değil ama bundan başka bir şeyim yok. Sizinki gibi yırtık elbiselerle insan çabucak dikkat çeker."

*
**

Her zamanki gibi bu öyküyü neşeli neşeli anlatıyordu Jean-François, ama bu neşenin her zamanki sıcaklığı yokmuş gibi geldi bana. Gülüşü katılaşmıştı biraz. Belki de bu Jean-François'in tüm görünüşünü değiştiren mürekkep rengi saçlarından ileri geliyordu. Belki o da artık sürekli tehlike içindeki insanın belirtisini taşımaya ve omuzlarının arkasında o görülmez gözcünün varlığını duymaya başlıyor.

Ne olursa olsun artık büyük başkanla bağlantı işini yapmayacak. En ufak bir ipucunun polisi Saint Luc'e dek götürmesini istemiyorum. Bunu Jean-François'e de söyledim. Hiçbir şey söylemeden kabul etti. Kardeşinden çok seyrek ve çok kısa sözediyor. Anlaşılan kardeşiyle büyük başkanın aynı kişi olması şaşırtıcı geliyor ona. Jean-François'in bu sakıntısı üzüyor beni. Hoşuma gidiyordu onun sık sık "Saint-Luc" demesi.

*
* *

Louis H.'nin bize kaçırılmaları görevini verdiği üç arkadaş dün 7.45 trenine bindiler. Elleri kelepçeli, beş jandarmanın gözetiminde üçüncü sınıf bir kompartımandaydılar. Mathilde de onlarla aynı anda bindi trene. Sırtında siyah bir manto, başında da aynı renk bir şal. Tutukluların vagonundaydı. Tren birçok istasyondan geçtikten

sonra ıssız bir alanda ilerliyordu. Saat 11.10'da Mathilde alarm kolunu çekti. Sonra tutukluların bulunduğu yandaki kompartımana sokulup kapısında durdu ve başındaki şalı çıkardı. Tren yavaşlayınca Bison'la iki adamımız demiryolunun şavından çıkıp jandarmaların ve Louis H.'nin arkadaşlarının bulunduğu kompartımana daldılar. Adamlarımızda makineli tüfek vardı. Jandarmalar tutukluların kelepçelerini çözmek zorunda kaldılar. Sonra da jandarmaların giysileri soyuldu. Pek kızgın görünüyorlardı jandarmalar. Louis H.'nin arkadaşları ve bizimkimler jandarmaların üniformalarını ve filintalarını alıp trenden atladılar. O sırada tren şefi geldi.

"- Gidebilirsiniz" diye bağırdı ona Bison.

Tren yeniden yola koyuldu. Mathilde inmedi bile.

*
* *

Bu kaçırma işi için seçilen yer oldukça geniş bir mülkün oniki kilometre kadar uzağındaydı. Bana bir tank sunan koca bağcının mülküydü bu. Bağcı demiryolunun öte yamacında iki atlı arabasıyla beklemekteydi. Arabada iki büyük boş fıçı vardı. Louis H.'nin adamları ve bizimkiler fıçıların içine girdiler. Bağcı onları böylece götürüp evinin şaraphanesine sokuyor. Bison ve iki arkadaşı gece yeniden yola çıkıyorlar. Kaçaklarsa bir hafta bağcının evinde kalarak kendilerini unutturacaklar ve toparlanacaklar.

*
* *

O taraflara yaptığım bir yolculuk sırasında onlarla bir gece geçirdim. Üç adamın kemiklerinin üstünde deriden başka bir şey kalmamış. Onların kampındaki yönetim Legrain'i tanıdığım kampın yönetiminden çok daha sertmiş. Zoraki ve gereksiz işlerde çalıştırılıyorlar, dışardan paket almıyorlar, her an bir gözcü bulunduruyorlar, gece bile her barakının içine nöbetçiler koyuyorlarmış. Tellerden yüksek gerilimli akım geçiriyorlarmış. Öylesine bir açlık varmış ki, tutuklular kampta biten otları yiyorlarmış. Kumandan her sabah koltuğunun altında bir kamçı, yoklama yapıyormuş. Gardiyanları da coşturuyormuş bu durum.

"- Bu sırada hoyratlıklar birden kesildi ve bu da arkadaşlarımızın en tuhafının girişimiyle oldu" dedi kaçanlardan biri. "Bu taşralı deligöz, normal zamanda, yöresel gazetelerde yayınlanan macera

romanları yazmakla sürdürüyordu yaşamını. Romanlarındaki biçimde direnişe geçti. Kurşuna dizilmemiş olması bir mucize. Ondan daha atak, daha geveze, daha kuruntucu bir insan görmedik. Ama bir gün komutana kampın içinde gizli bir vericinin olduğunu, Londra'yla haberleştiğini, bir kez daha bir tek tutukluya vurulursa onu idam ettireceğini söyledi. Böylece, yaşlı canavarı korku sardı."

*
* *

Aynı kampta komünistler için bir bölüm varmış. Her zaman olduğu gibi onlara özel biçimde korkunç işlemler yapılıyormuş. Bunlardan birkaç kişinin kaçmayı nasıl başardığı bilinmiyor. Üç gün sonra da tutuklanmak için kendileri dönmüşler. Partinin buyruğu olmaksızın kaçmışlar. Bu yüzden parti onları geri göndermiş kampa.

*
* *

Bu bana Chateaubriant kampından kaçan bir komünist milletvekiliyle yaptığım konuşmayı anımsattı. Rahatlıkla kaçabilirmiş. Ama partisinin buyruğu olmadan yapmamış bu işi. Kaçış için arkadaşlarından yalnızca üç kişi belirtilmiş. Sonradan onların resmen öldürülecek ilk rehineler arasında oldukları anlaşılmış.

Hapishanede ve toplama kampında bu milletvekilinin en büyük acısı evinde tutuklanmış olmasıymış. Oysa Komünist Partisi, sorumlu militanlardan hiçbir zaman evlerinde yatmamalarını istemiş.

Yaşamın yirmibeş yılını partisine vermiş olan bu adam:

"- Anlarsınız, partiden çıkarılmış olabilirdim. Üstelik bunu haketmiştim. Çok şükür, uygulamada incelik gösterip beni yalnızca sert bir biçimde azarladılar ve bir işle görevlendirdiler."

Bu iş yasa dışı "L'Humanité"yi çıkarmaktı. O sıralarda bu gazetenin dört başyazarı arka arkaya kurşuna dizilmişti.

*
* *

Direniş hareketinde, komünistlerden sözederken sesi ve yüzü her zamankinden daha ciddi bir anlama bürünmeyen bir tek kişi tanımıyorum.

*
* *

Londra'da Fransızlarla ilgili işlerde çalışan bir subay önemli bir

görevle birkaç hafta kalmak için Paris'e gelmişti. Renault fabrikalarının Amerikalılar tarafından bombardıman edildiğinin ertesi günü, metroda, bu fabrikalarda çalışan, bir kolu sarılı bir işçinin hava akınının sonuçlarından sevindiğini açık açık söylerken duyduk. Arkadaşım, işçinin sağlam eline bir şey koydu yavaşça. Bu bir Lorrain haçıydı.

"- Bu davranışımın aptalca bir şey olduğunu biliyorum, ama üç yıldan beri Fransa'da değilim. Yeni bir halk bulmam biraz başımı döndürüyor" dedi arkadaşım bana.

*
* *

Kumandan Marki de B.'yle birlikte oldukça uzun bir yolculuk yaptım.

Yurtsever olduğu için ömür boyu kürek cezasına çarptırılmış. Otuz ay süren korkunç bir tutukluluktan sonra kaçmış. Son derece atılgan, her zaman kavrayışlı, çok değişik huyda bir adam. Biz onun için İngiltere'ye gitme olanakları araştırırken, o sanki hiç sakıncalı durumu yokmuş, tüm polis olun peşinde değilmiş gibi, her konuda bilgi toplamak için tüm ülkeyi dolaşıyordu.

"Şimdiye dek kör gibi yaşamış olduğumu anladım. Bizim çevremizdeki insanların halka yaklaşıp onu tanıyabilmesi için doğrusu ne olanak, ne zaman, ne de istek var. Kaçışımdan bu yana yalnızca halkı görüyorum. Bu dersi unutmayacağım."

Bir akşam, bağlantı işindeki aksama yüzünden, kumandan de B... kimliksiz, parasız, kimseyi tanımadığı bir köyde kalakalmış. İlkokul öğretmeninin kapısını çalıp kendisini konuk etmesini istemiş ondan. Öğretmen soru sormadan, bu hiç tanımadığı adamı akşam yemeğinin (doğal olarak yoksul işi bir yemek) hazırlandığı yemek odasına götürmüş. Orada bir kadın ve iki çocuk varmış. Yemekten sonra, Kumandan de B... öğretmeni bir yana çekip şöyle demiş:

"- Sizin bir aileniz var. General de Gaulle taraftarı yüksek rütbeli bir subay olduğumu, kaçak olduğumu, başımı götürenc Gestapo'nun ödül vereceğini size söylemek zorundayım."

Öğretmen yanıt olarak döşemenin üstündeki bir tahtayı kaldırıp iki parabellum göstermiş kumandana.

*
* *

Bir tren aktarmasında, çok sarhoş bir Alman askerinin bulundu-

ğu bir kompartımanda yer bulabildik. Çok geçmeden ayaklarımızın üstüne kusmaya başladı. Kumandan de B...'nin yüzü sapsarı oldu ve hafif sesle şöyle dedi: "Heraus, Schwein..." (*) Alman askeri sivil giyinmiş bir Alman subayının ya da bir Gestapo ajanının karşısında olduğunu mu sandı? Buyruk veren bir sese şartlanmış olarak mı uydu? Bilmiyorum. Ama kompartımandan ayrıldı.

*
* *

Direnişin insanlarının çoğu, zamanlarının büyük kısmını trenlerde geçiriyorlar. Ne olursa olsun telefona, telgrafa, mektuplara güvenilmemeli. Her haberi kişi götürmeli. Her gizli şey, her bağlantı bir yer değişikliği gerektirir. Üstelik silah, gazete, telsiz, baltalama araçlarının dağıtımı işi de var. Bu da dolap beygirleri gibi tüm Fransa'yı dolaşan bir bağlantı görevlileri ordusunun gerekliliğini ortaya koyuyor. Hem de onların karşılaştıkları korkunç kıyımın nedenini açıklıyor. Durmadan yolculuk yapmak zorunluluğunda bulunduğumuzu düşman da çok iyi biliyor. Kendi örgütümden ya da bir başka örgütten iki, üç, ya da dört arkadaşa rastlamadığım azıcık uzunca bir tek yolculuk yapmadım şimdiye dek. Üstelik tanıdıklarımın dışında pek çoğunun da bağlantı görevlisi olduğunu anlamışımdır. Düzene karşı olma, bu konuda hemen hemen yanılmaz bir içgüdü geliştiriyor. Bu içgüdünün polislerde de aynı güçte olup olmadığım soruyorum kendi kendime.

*
* *

Bakımlı bir sakalı, Légion d'Honneur nişanı olan yaşlı bir bay tarafından izlendiğimi sanıyorum. Gestapo'nun yaklaşma oyunu mu acaba? Bizimkilerden birini bu yaşlı bayın peşine taktım.

*
* *

Bison saçma bir kazaya uğradı. Almanlardan çalınan bir motosikleti çok hızlı sürüyormuş. Tekerler yerden kesilmiş. Komada hastahaneye kaldırılıyor. Üstünde iki tabancası ve sustalısı var.

Silahlar mahkeme kalemine teslim ediliyor. Durum Fransız ve Alman polisine bildiriliyor. Bison baygın olarak ameliyat masasına

(*) Çık dışarı domuz!

taşınıyor. Kafatası çatlamış, çene kemikleri kırılmış. Gereken tedavi yapılıyor. Polis geliyor, ama onun kendinde olmadığını görerek sorguyu ve araştırmayı ertesi güne bırakıyorlar. Gün ağırırken Bison kendine geliyor. Başı sargılar içindedir. Korkunç acı çekmektedir. Yanında muhafız yoktur. Yataktan kalkıyor bir pencereden çıkarak hastahaneden ayrılıyor. Sendeleyerek kente gidiyor. Dostların bulunduğu bir banliyö yönüne giden bir tramvay geçmektedir. Bison tramvaya biniyor. Sonradan bunları bana anlatırken "dört kapı görüyordum, dedi, bereket ki doğrusunu bulabildim."

*
* *

Beni izleyenler ikileşti. Légion d'Honneur nişanlı yaşlı bay ve milli piyango satar görünen bir başkası. Ortadan kaybolmak gerek. Kuşkusuz çok yolculuk yaptım.

*
* *

Hiç hoş olmayan bir durum. Beni saklayan kadın korkuyor. Dostlarımızdan bir papaz ondan beni barındırmasını istemişti. O da bu işi görev duygusuyla yapıyor, çünkü yıllardır bu papaz yönetiyor onu. Ama büyük bir kaygı içinde olduğunu anlıyorum. Zil çalsa ya da kapı vurulsa soluğu kesiliyor. Üstelik benim için de bağıntısız kalmak olanaksız.

*
* *

Kılık değiştirmeyi düşünüyorum. Ama biribirine çok yakın gözlerim, çok belirgin bir burnum var. Yüzümde bir sakal doğal olmaz. Hem bütün sakallılar polisin dikkatini çekiyor şimdi. Güldürü oynamak için yaratılmamışım hiç. Kolayca kambur olabilen bir arkadaşımız vardı. Öylesine acınacak bir görünüşe bürünüyordu ki, metroda Almanlar yerlerini sık sık ona veriyorlardı. Binbir özenle oturuyordu. Kamburunda da çok şey taşıyordu.

*
* *

İvedi bir görev beni yolculuğa zorluyor. Beni barındıran kadının gözlerinde nasıl da bir rahatlama var.

*
* *

Madam S...'nin apartmanından ayrıldığım gün polis gelmiş. Arama hiçbir sonuç vermemiş. Madam S...'yi hemen alıp götürmüşler.

*
* *

Bir süredir günü gününe yaptığım, hem de Londra'dan istenen bir dizi planı tamamlamak için yola çıktım. Genellikle, konu alanıma oldukça yakın bir yerde oturan ve bana tüm bilgileri veren bir çiftlik sahibinin evine giderim. Büyük ölçüde gözetim altında tutulan bir bölgede dikkati çekmemek için en yakın kentteki bir doktor beni bir orman kıyısına dek arabasıyla götürür. Oradan çalılıkların koruyuculuğu altında çiftliğe giderim. Bu kez doktorun benzini azdı. Ancak çukur bir yola dek beni götürebildi ve hemen döndü. Çukur yolun girişinde -gece çok güzeldi- bir Alman askeri dolaşıyordu. İndiğimi görmedi, ama arabanın gelip geri gittiğini gördü.

Akşam yemeğini çiftlik sahibinin evinde yedim. Günlük planlarımı bitirdim. Çukur yoldaki Alman askeri içeri girip de kendisini izlememi işaret ettiğinde planları henüz cebime koymuş bulunuyordum. Keçiyolu ıssızdı. Bir an sırtına atlayıp sersemletmeyi, sonra da öldürmeyi düşündüm. Ama çiftlik sahibini kurşuna dizdirmekten korktum. Aynı nedenden ötürü planlarımı atma yürekliliğini de gösteremedim. Askerî bir karakola geldik. Asker beni teğmen rütbeli bir komutana götürüp ona durumu açıkladı. Esmer bir teğmendi. Bunun beni umutlandırdığını çok iyi anımsıyorum. Esmer Almanları sarışınlarına yeğ tutarım.

"- Bu çiftlik sahibinin evinde ne yapıyordunuz?" diye sordu bana teğmen. Yanıtımı hazırlayacak zamanım oldu. Tarım sigortası komisyoncusu olduğumu söyledim.

"- Hangi sigorta?"

"- Zürih? dedim. Bunu rastgele söylemiştim. Bilmiyorum nasıl bir içdü.tüydü ki bu, subayın ilgisini çekebilecek bir şirket adı söylersem, onun kötü düşüncelerini uzaklaştırabileceğim uyarısında bulundu bana. Adı iyi seçmişim. Gerçekten o Zürih'i biliyormuş, ben de biliyordum. Bahçelerinden, tiyatrolarından, müzelerinden sözettik. İsviçre'den de. Üstümü aramadan bıraktı beni.

*
* *

Hazırladığım planları Paris'te Opera caddesindeki bir iş bürosuna kendim götürüp vermem gerekiyordu. İki gün sonra yalnızca, önemsiz yollardan giderek vardım oraya. Zile basınca kapı kendiliğinden açıldı. Bir el, bileğimden yavaşça yakalayıp beni içeri çekti.

Alman polislerinin karşısındaydım. Sabahtan beri büro bir tuzak olmuş.

"- Kimsiniz? Ne için geldiniz?" Kuruluşun normal çalışmalarına uyan bir neden uyduruyorum. "-Kâğıtlarınız." İki ihtiyar tarafından gözhapsine alınışımdan sonra çıkartılan en yenilerini gösteriyorum. Polislerden biri telefona gidip Gestapo yetkililerinden biriyle görüşüyor. Almanca anladığım için konuşmayı izleyebiliyorum. Telefonun öteki ucundan polise bir ad listesi okuması isteniyor. On gün kadar önce kullandığım adı işitiyorum. Polis bana doğru gelip kâğıtlarımı geri veriyor ve beni kapıya dek itiyor. Elimden geldiğince yavaş inmeye çalışıyorum merdivenleri. Kapıcı odasında gözlüklü bir adam görür gibi oluyorum. Çıkıyorum, yürüyorum ve bir vitrinin önünde duruyorum. Birkaç adım ötemde gözlüklü bir adam var. Bildiğim bir fırına dek gidiyorum. İki çıkışı var. Böylece birkaç dakika kazanıyorum. Birden bir itfaiyeci kışlası görüyorum. Orada çok uyanık kimseler buluyorum. Bir yangın arabasına saklıyorlar beni ve bu arabayla sol kıyıda en iyi ajanlarımızdan biri olan bir antikacıya götürüyorlar. Planlarımı ona veriyorum ve ertesi gün eski sandalye yüklü bir elarabasını iterek Paris'ten çıkıyorum.

*
* *

Üç kez vuruş üstüne vuruş geldi, en kötüsünden de kurtuldum. Varsayımların son derece iyi bir birleşimi. Dindar biri bu olaylar dizisine bir mucize derdi. Bir bakara oyuncusuysa bunun bir uğurlu el olduğunu söylerdi.

*
* *

Çok küçük bir köyde gizli çalışan bir kasabın evinde kalıyorum. Her gün ona ya bir domuz, ya bir dana, ya da bir koyun getiriliyor. O da bunları kesip kolayca satıyor. Ucuz etle beslediği halk da onu koruyor. Bu adam bir karaborsa azizidir. Yalnızca ekmeğini kazanmak istiyor. Tek zevki Almanları ve Vichy'yi atlatmak. Beni çok az bir parayla besliyor ve konuk ediyor. En iyi et parçalarını bana veriyor. İnanılacak gibi değil ama, etten bıktım. Gizli çalışan kasap ayrıca yakında Londra'ya gidecek olan eski bir bakanı da saklıyor. Birlikte top oynuyoruz. Hava güzel. Canlandırıcı bir dağ havası. Zaman geçip gidiyor.

*
* *

İnsan bizim gibi suç ortaklarının, işlerinin ya da kovalamaların yönlendirmesine göre, güvenli olmayan bir yerden güvenli olmayan bir başka yere dolaşır durursa şaşılacak yerlerden geçer. Şaşırma yeteneği de körlenir. Ama bu kez şaşırma yeteneğim yeni sığındığım bir yer nedeniyle büsbütün uyandı.

Bu, duvar doğramaları, halıları, tabloları ve çağının mobilyalarıyla küçük bir XVIII. yüzyıl şatosuydu. Çevresinde sessiz büyük ağaçlar. Önünde nilüferlerle dolu bir göl. Ve, yosunlarla örtülü ağaçlıklı yollar. Parkı sınırlayan, yıkılmaya başlamış duvarların çemberi içinde her şey uyuyor gibi.

Küçük şato hiç evlenmemiş olan iki yaşlı kızkardeşin. Üç çeyrek yüzyıldan beri burada oturuyorlar. Hayran oldukları bir de erkek kardeşleri varmış. 1914'te öldürülmüş. Dostları yavaş yavaş azalmış. Artık hiç kimseyi tanımıyorlar. Ana yolların uzağında bir mülk bu. Hiç Alman görmemişler. Sebze ve süt ürünlerinden oluşan yiyecekleri hiç değişmemiş. Eski bir çiftlik sahibi adam buranın işlerini çekip çeviriyor. Evren ve yaşam bu kadınları unutmuş.

Benim gizli kasap arada-sırada bu eski çiftlik sahibi adamı görüyordu. Ona benden sözetmiş. Adam da kadınlara. Şimdi oradayım.

Gündüzleri hayvanların insandan korkmadığı büyülü ağaçlar arasında dolaşıyorum. Akşam, kurbağaların ötüşünü, daha sonra da baykuşların çığlığını dinliyorum. Yemeklerde yaşlı bayanlar çok ince bir Fransızcayla savaş konusunda sorular soruyorlar bana. Ama açıklamalarımı kavrayamıyorlar. Uçak, tank, radyo, telefon bile nedir bilmiyorlar. Öteki savaş başladığında da bir tür aşırı bir uyuşukluk içinde gevşemiş durumdalarmış. Kardeşlerinin ölümü evrenin yürüyüşünü kesinlikle durdurmuş. Onlar için gerçek ve canlı olan tek savaş 1870 savaşı. Babaları, dayıları, kendilerinden daha yaşlı olan yeğenleri gitmişler bu savaşa. Onların getirdikleri öyküler bu iki kadının gençlik yıllarını coşturmuş. Prusyalılara duydukları kin benim doğmadığım bir zamandan geliyor.

Bir kez, yaşlı bayanlara direnişin birkaç olayını betimlemeyi denedim. Buruşuk ve ince yüzlerini salladılar.

"- Anladın mı kardeşim, dedi biri ötekine, bunlar çeteci gibi bir şey." "- Ama onurlu ve iyi eğitilmişler kardeşim" dedi öteki de.

*
* *

Zaman geçiyor. Ama epey sıkıntılı. Büyük başkanı çok düşünü-

yorum. Böyle bir yerde ömür boyu yaşayabilirdi. Onun kitabını elde etmek isterdim. Yazdığı tek kitap. Az insan onu biliyor. Ama dünyanın sayılı bilginleri bu kitaptan ötürü J...'yi kendi ayarlarında görüyorlar. Ben de bu kitaptan ötürü onu tanımak istemiştim. Uzun bir zamandır o benim yürekten büyük başkanımdır.

*
* *

Zaman geçiyor.

Bildiğim yasak gazetelerin listesini aklımda kalanla yazmaya çalışarak bir süre eğlendim:

L'Avant-Garde (Öncü)
L'Art Français (Fransız Sanatı)
Bir - Hakim
Combat (Mücadele)
L'Ecole laique (Laik Okul)
L'Enchainé du Nond (Kuzey Zincirlisi)
L'Etudiant Patriote (Yurtsever Öğrenci)
France d'abord (Önce Fransa)
Franc - Tireur (Çete)
le Franc - Tireur Normand (Normand Çetesi)
le Franc - Tireur Parisien (Paris Çetesi)
L'Humanité (İnsanlık)
L'Insurgé (Başkaldıran)
Les Lettres Françaises (Fransız Yazını)
Libération (Kurtuluş)
Libérer et Fédérer (Kurtarma ve Birleştirme)
le Médecin Français (Fransız Doktoru)
Musiciens d'aujourd'hui (Günümüzün Müzisyeni)
Pantagruel
le Pére Duchesne
le Piston (Piston)
le Populaire (Halkçı)
Résistance (Direniş)
Rouge Midi (Kızıl Güney)
Russie d'Aujourd'hui (Günümüz Rusyası)

L'Université Libre (Özgür Üniversite)

Valmy

la Vie Ouvrière (İşçi Yaşamı)

la Voix du Nord (Kuzeyin Sesi)

la Voix de Paris (Parisin Sesi)

la Voix Populaire (Halkın Sesi)

*
* *

"La Voix des Stalags" de vardı.

Kimisi sağlığının bozuk oluşundan ötürü serbest bırakılmış, çoğu da kaçmış olan Paris'li birçok savaş tutuklusu 1942 yılının başlarında Paris'te buluşurlar. Kamplardaki yaşamlardan sözederler Mareşal Pétain için yapılmış ve tüm olanaklarıyla Almanların da desteklediği propagandayı yıkan bir gazeteyi tutuklular arasında dağıtmanın gerekliliğini hepsi uygun bulur.

Toplanan arkadaşlar "la Voix des Stalags"ı çıkarmaya karar verirler. Kâğıt ve basımcı bulurlar. Yazılar yazarlar, elde edilen haberleri yazarlar. Ama gazeteler nasıl ulaştırılacak? Tüccarlar gazetelerin gizlenebilmesi için gerekli yüzlerce pakete yetecek kadar yiyecek paketleri veriyorlar içeri. Ama bu paketlerin aranmaması nasıl sağlanacak ve gerekli adresler nasıl elde edilecek?

Komitenin bir üyesi aynı anda iki sorunu da çözümler." Je suis Partout" adındaki gazetenin bürosuna gider ve bir görevliye aşağıdaki masalı anlatır:

Kendisi bir okul müdürüdür. Tutuklulara armağanlar göndermek için öğrenciler arasında düzenli bir para yardımı toplama sistemi hazırlamıştır. Almanya'da kendisi de tutuklu kalmıştır. O sırada "Je suis Partout" tarafından geniş boyutlara ulaştırılan işbirliği kampanyalarını coşkuyla okumuştur. Hem de bu gazetenin tutuklular arasında tanınmasını sağlamak istemektedir.

Sahte okul müdürü hemen başyazarın yanına götürülür. Düşman için çalışan bu gazetenin etiketleri üstüne basılmış, çeşitli Stalags'larda (*) bulunan 1200 adres elde eder. "La Voix des Stalags" için daha iyi bir gezi izin belgesi olamazdı.

(*) Kamplarda (çev.).

*
* *

Yeni bir adım var. Bıyıklarımı da yeniden kestim. Saçlarım çok uzun ve eski bir pelerin giyiyorum. Yüz kadar işçi çalıştıran bir sanayicinin yanında muhasebeciyim. Fabrikada oturuyorum. En eksiksiz kimlik kartı bile artık yeterli değil polis için. Saklandığım sırada, denetim makinesi, sıkıştırma makinesi korkunç bir biçimde baskısını artırmış. Sürgünlerden ve kaçaklardan ötürü bir çalışma karnesi, bir sayım belgesi, bir de oturma belgesi isteniyor. Polis taramalarının, sürek avlarının ardı arkası kesilmiyor. Tramvayların, lokantaların, kahvelerin, sinemaların altı-üstüne getiriliyor. Mahalleler apartman apartman taranıyor. Bir polis sorgusuyla karşılaşmadan trenlerde 100 kilometre gitmek çok güç.

Bu iş cehennemleşiyor. Giderek yalnızca kadınlar iş yapar duruma gelecek.

*
* *

Bağlantılarımız için bir atölye kiraladım.

Bu evde kendi değişik düşünüşüne göre resim yapmaya ya da arkadaşlarını kabul etmeye gelen bir sanatçı gibi görünüyorum.

*
* *

Bu sabah, atölyede Jean-François, Lemasque ve Félix'le buluşacaktım. Aylardan beri görmemiştim onları. Makiler için çok şey saptamak zorundayız. Evin önüne geldiğimde kapıcı kadın eski bir halıyı gevşek gevşek silkeleyerek eşikte duruyordu. Benim sokaktan geçmekte olduğumu görünce birden paspasa çılgınca vurmaya başladı. Kapıcı kadının hiçbir zaman bizimle bir ilgisi olmamıştı, benim eylemim konusunda da hiçbir şey bilmez. Bu durumda içeri girmedim.

*
* *

Bu kadın bile bile yaşamımı kurtarmıştır. Öte yandan son derece basit olaylar zinciri büyük bir yıkıma yol açtı.

Bölgesinden ayrılırken Jean-François, kendini çok saydıran, ama gereğinden fazla iyimser, hiç devrimci duyarlığı olmayan eski bir subaya bırakmış yönetimi. Bu subay, Jean-François'e bir mesaj

ulaştırma zorunluluğunu duymuş ve ona bir bağlantı görevlisi yollamış. Bu iş için çok genç, hiçbir deneyimi olmayan bir delikanlıyı seçmiş. Ona aracı bir yerin adresini vereceğine, atölyenin sokağını ve numarasını vermiş. Çocuk tren postasını beklerken uyuyakalmış. Bir polis aramasıyla uyandırılmış. Üzerinde adresim bulunmuş. İnandırıcı bir neden uydurup söyleyememiş. Böylece tuzak kurulmuş. Lemasque, Félix ve Jean-François tutuklanmışlar. Kapıcı kadın sonunda ancak bu tehlike işaretini vermeyi akıl edebilmiş: Paspas.

*
* *

Jean-François'den haberler.

Komiser, önünde Jean-François'in, Lemasque'nin ve Félix'in üzerlerinde bulunan tüm raporlar, Jean-François'i sorguya çeker atölyede. Jean-François gelişigüzel yanıtlar verir. Birden, komiserin elini ısırır, hem de öylesine sert ısırır ki deriden bir parça kopar. Belgeleri kaptığı gibi iki müfettişi birbiri üstüne yıkar ve hızla merdivenleri iner. Raporları bana ulaştırdı ve benden aldığı bilgilerle makiye döndü.

*
* *

Félix'den haberler.

Félix'te de bir genç kızın adına kiralanan, benim de arasıra kızın koruyucusu kimliğinde gittiğim bir yardımlaşma apartmanının adresi yazılı küçük bir kâğıt parçası varmış. Félix bu adresi kendine göre bir kodla yazmış. Sorguya çekildiğinde, işaretleri, direnişin önemli bir başkanıyla falanca gün, falanca saatte herkesin bildiği bir meydanda buluşma olarak yorumlamayı başarmış. Bu işi, inandırıcı olması için gerekli duraksamalar, dönüşler ve kesişlerle yapmış. Aynı biçimde iki polisi bu sahte buluşmaya götürmek için kandırmış.

Meydanın ortasına gelirler. Félix polislerin birkaç adım önünde yürümektedir. O sırada bir tramvay geçer. Félix tramvaya atlar, bir yanından girip öteki yanından çıkar, gelip geçenlerin arasında kaybolur.

Sonra beni bulmak istemiş ve yardımlaşma adresine gelmiş. Oysa, apartmanı adına kiraladığı kız o arada atölyeye gelmiş ve polis-

ler onu konuşturmayı başarmışlar. Félix'i yeniden tutuklamışlar.

Böylece o da Lemasque gibi Vichy'deki Gestapo tarafından savaş salması olarak alman Hotel Belleue'nin bodrumlarına hapsedildi.

*
* *

Fresnes'deki hapishanenin Alman bölümünde hiçbir neden olmaksızın sekiz ay kalmış olan bir işçi gördüm fabrikada. İki kaburga kemiği kırılmış, topal kalmış.

Ona göre en dayanılmaz şey, hücre duvarlarına saçılmış irinlerin keskin kokusu.

"- İşkence görmüş arkadaşların kokusu" diyor.

Lemasque'yi düşünüyorum. Can arkadaşım Félix'i düşünüyorum.

*
* *

Lemasque'den haberler.

O da Félix'le aynı bodruma hapsedilmiş. Ellerine kelepçe, ayaklarına zincir vurulmuş. En tehlikeli Félix görülüyormuş. Gestapo'yu aldattığı için çok kızıyorlarmış ona. İlk günden sorguya çekerler onu. Sorgudan dönmez. Ama gece, tavandaki ampullerin aydınlığında Lemasque, Félix'in boynuna bir ip geçirilmiş ölüsünü çıkış aralığında görür.

Félix'in gözleri yoktur artık. Félix'in alt çenesi yoktur artık. Lemasque onu daha çok kafasının saçsız tepesinden tanımış... Tıraşlı Félix.

Lemasque aynı işkenceye uğramaktan öylesine korkmuş ki, birden kaçması gerektiğini anlamış.

Lemasque ayak bileklerindeki zinciri tutan asma kilidi açmayı başarır -bunu nasıl başardığını hiçbir zaman söyleyemeyecek-. Gece olur. Kelepçeli elleriyle, bodrumun hava deliğindeki iğreti tutturulmuş demirleri söker. Önce ayaklarını geçirerek dışarı kayar. Elleri kelepçeli, Vichy'nin sokaklarındadır. Elkonulmuş bir otelde kalan bir bakanlık memurudur Vichy'de tanıdığı tek kişi. Sahte görev belgeleri almak için Lemasque onu bir kez görmeye gitmiştir. Gezgin muhafızlar ve Gestapo devriyelerinin kolgezdiği sokaklarda Lemasque elleri kelepçeli, oteli aramaya koyulur. Gün doğmadan onu

bulması gerek. Yoksa yokedilir. Saatler geçer. Lemasque, Vichy'nin içinde dönüp durmaktadır. Sonunda aradığı yeri bulduğu kanısına varır. Herkesin uykuda olduğu otele girer. Katı ve odanın tam yerini anımsamak için kafasının içinde son bir çaba, umutsuz bir çaba harcar. Sonunda, bulduğunu sanır Lemasque. Kapıya vurur. Kapı açılır. Bizden arkadaşın ta kendisidir.

Akşam Lemasque'yi kelepçelerinden kurtarmak için demir testerisiyle bir işçi dost gelir. Öyküyü bu memur ve işçi de doğruladılar bana. Yoksa Lemasque'nin çözülüp çözülmediğini, kaçışını Gestapo hesabına uydurup uydurmadığını kendi kendime sorup duracaktım.

*
* *

Direniş, inatla çok sayıda baltalama yapıyor, saldırı düzenliyor, adam öldürüyor. Gündelik olay bunlar. Bütün örgütlerin kendi savaş grupları var. Kaçak askerler gerçek bir ordu oluşturuyorlar. Alman ölülerinin yoğunluğu öyle bir noktaya geldi ki düşman rehine sistemini bırakmak zorunda kaldı. Bir Alman ölüsüne karşılık yüz Fransızı kurşuna dizemiyor artık. Yoksa Fransa'nın tüm insanlarını öldürmesi gerekecek. Düşman, korkunç baskılarla yıldırılamayacak bir halk olduğumuzu anladı böylece.

Yine de Gestapo korkunç bir biçimde çalışıyor. Sıradan rehineler yerine kuşkulandığı kişileri koymayı amaçlıyor.

*
* *

Bir kabul törenine gideceğim. Bulunduğum yer ayrıntı sayılacak işlerle uğraşmamamı gerektiriyor ama, kaybımız büyük, bu tür bir görevi yürütebilecek kimse kalmadı artık bizim bölgede. Mathilde benimle geliyor; bu işi öğrenecek. Ekip, bir taksi sahibi, karısı, ve bir köy demircisinden oluşuyor. Onlar Louis H...'nın grubu tarafından geçici bir süre için bize verildiler. Hiçbirini tanımıyorum.

*
* *

İlk geceyi sonuç alamadan alanda geçirdik.

Bir uçak karanlıkta bir saat boyunca üstümüzde dolaştı, ama sis vardı. Kuşkusuz pilot, lambalarımızın işaretini göremedi. Gün doğarken tahtadan bir kulübeye girdik. Kulübe kaçak avcılık da yapan

bir demircinin. Bizim alanın sınırında bulunan bir korunun içine kurmuş kulübesini. Taksi, kılıflandırılmış bir telsizle birlikte ağaçların altına çekildi. Londra'yla mesaj alış-verişi yaptık. Uçak bir gece sonra gelecek.

*
* *

Akşama dek yağmur yağdı. Ne yiyeceğimiz, ne içeceğimiz var. Sigaralarımız da çok az. Ekibimdekilerle gevezelik ettim.

Taksi sahibi eski bir uçak makinisti. Direnişin insanlarıyla bağlantı kurabildiği günden beri gazlı arabasını ve kendini direnişin hizmetine vermiş. Çok çalışmış. Henüz kazaya uğramamış. Onun bir tek macerası var, oldukça değişik.

Geçen yıl, oturduğu küçük kentin en büyük sinamasında bir elbombasıyla üç Alman öldürülmüş. Kommandatür rehinelerin kurşuna dizileceğini bildiriyor. Hiçbir örgütümüze bağlı olmayan, ama yalnızca yürekli bir adam olan Fransız polis komiseri Alman kumandana gider. Sinemadaki olayın direnişin bir suikastı olmadığına, ama Rusya'dan dönen askerlerin oraya hiç gitmemiş olanlara karşı duyduğu öfke yüzünden olduğuna inandırmaya çalışır. Alman subay, komiseri dikkatle dinler ve ona bir pazarlık önerir:

"- Savunduğunuz şeyi kanıtlamanız için size üç gün veriyorum. Bunu başaramazsanız, siz, kentten size kefil olmak isteyen kişiyle birlikte kurşuna dizileceksiniz."

Komiser kabul eder. Tanıdığı, ama gizli bir örgütün üyesi olduğunu bilmediği taksi sahibine bu konuyu anlatır. Taksi sahibi bu işi üstlenir. İki gün geçer, üçüncü gün komiser kesin kanıtları toplamayı başarır.

"- Belki de bu işten ötürü Gestapo'yla bir sorunum olmadı şimdilik" dedi bana taksi şoförü. "Bu benim için birinci derecede bir suçsuzluk kanıtı oldu. Anladığınız gibi, Fritzler gizli örgütten birinin böyle bir öldürme işiyle tehlikeye girmeyeceğine inanmak zorunda kaldılar. Ama o zaman bunu düşünmemiştim. İnan olsun, kırksekiz saat boyunca yüreğim üçbuçuk attı."

*
* *

Taksi şoförünün karısı otuz yaşlarında. Sevimli, yardımsever, analık duygusu güçlü bir kadın. Bir tür saf bir acımasızlıkla Almanlara hınç duyuyor. Ren bölgesindeki Alman çocuklarının bombalar-

la öldürülmesine seviniyor. "Yalnızca bir tür iyi Alman vardır, o da ölmüş bir Alman" diyor yavaşça.

Bir akşam, bir Alman kampı yakınlarında bilgi toplama görevi sırasında şoförün karısı dikenli tellere takılıp dizini yaralamış. Çok kanayan yaranın üstüne mendilini sarmış ve en yakın tren istasyonuna varmış. Trende yanında oturan bir Alman askeriymiş. Kıpkırmızı mendili görmüş asker. Yumuşak yürekli biriymiş. Mendilin yerine yanında taşıdığı pansumanı koymak istemiş zorla. "O, bacağını sararken ensesini görüyordum. Bir bıçak saplamak için bulunmaz bir yerdi. Ona zarar verecek bir şey yapmalıydım. Böylece onun elektrikli cep fenerini çaldım. Bakın, işte işaret vermeye yarıyor" diyor şoförün karısı.

*
* *

Kaçak avcılık yapan demircinin adı Josephe Pioche. Gerçek adını bilmiyorum. Yüzü kerpiç renginde. Küçük ve gülen gözleri, güzel yemeklere ve kadınlara düşkün erkeklerinki gibi bir ağzı var. Basit bir görünüş altında, çok düşünceli, çok kararlı adamlardan biri. Kendi öykülerini anlatmayı sevmiyor. Ama arkadaşlarının arasında çok ünlü bu öyküler. Şoför bunlardan birini anlatması için zorladı onu.

Başarılı bir telsizci olan Josephe Pioche kendi istasyonunu tarlaların ortasında kiraladığı küçük bir eve yerleştirmiş. Bir süre sonra, bölge çok kötü bir durum almış. Keşif arabaları çevrede kolgeziyormuş. Yer değiştirmek gerekmiş, ama Pioche son gün, son derece önemli 22 telgraf almak zorunda kalmış. Böyle çevreniz sarıldığı bir anda 22 telgraf bitmek bilmez. Pioche tepeden tırnağa silahlı iki oğluyla birlikte barikat kurmuş evin içinde. Mesajlar bitene dek ne olursa olsun dayanma buyruğunu almışlar. Ve, Pioche 22 telgrafı kazasız kayda geçmeyi başarmış.

Çok geçmeden Paris'te böyle bir olay başına gelmiş Pioche'nin. Almanlar hesabına çalışan Doriot'un adamları tarafından tutuklandığında, bir arkadaşa sahte mühür ve damga götürmek için Lyon garından çıkıyormuş. Onu arabaya bindirip Fresnes'ye götürmüşler. Pioche bir pipo yakıp -"İçtiğim son pipo olsa gerek bu" der kendisine eşlik eden serserilerden birine. Pioche dolu dolu, hem de çabuk içer. Tütün kesesine her elini atışında ya bir mühür ya da bir damga çıkarıp arabanın döşeme yastıklarının altına atar. Sonra şöy-

le der: -"Hemen öleceksem çantamdaki pilici yemem iyi olur." Bir budu dişler, ardından bir kanadı. Bu sırada, çevik parmakları pilicin karnında saklı mühür ve damgaları kemiklerle birlikte pencereden dışarı atar. Fresnes'ye geldiğinde üstünde tehlikeli hiçbir şey kalmaz. Yine de konuşturulmak için üç kez idamların yapıldığı duvarın önüne götürürler. Suçsuz suçsuz ağlar. Sonunda salıverirler onu. Bu macerada Josephe Pioche'nin en çok hoşuna giden şey, topraklarında yasak av yaptı diye kendisini hapse attıran bir şato sahibini Fresnes'de bulmuş olması. İyi dost olmuşlar orada. Şato sahibi kurşuna dizilmiş.

*
* *

Pek cansıkıntısı duymadan bu öyküleri dinleyerek akşamı ettik. Alana gittik. Uçak bu kez işaretleri gördü. Gereken yere kondu. Bu görevleri yerine getiren İngilizler birinci sınıf havacıydılar. Ama ıslak alan için uçak çok ağırdı.

Öyle bir çamura daldı ki uçak, görevlilerin, getirdiği yolcuların ve bizimkilerin birleşen çabaları bile onu saplandığı yerden söküp alamadı. O zaman İngiliz pilot görkemli bir güvenle şöyle dedi:

"- Komşu köyden yardım istemek gerek."

"- Benimle belediye başkamnı görmeye gelin. Yalnız olursam belki bana inanmaz" dedi ona Josephe Pioche.

Belediye başkanını uyandırmaya gittiler. Köyün tüm erkekleriyle dönüp geldiler.

Uçak kurtarıldı.

*
* *

Kaçışından sonra Lemasque ancak bir haftalık bir dinlenme izni aldı ve yeniden göreve başladı. Ama hemen yeniden tutuklandı. Şansından, Fransız polisinin elinde şimdilik. Mathilde onu hapishaneden çıkaracağına söz verdi bana. Ne olur olmaz, Lemasque konutumu bildiği için yer değiştiriyorum.

*
* *

Bir köyün kıyısında, sahibi bir emekli memur olan küçük bir evdeyim. Benim gibi sahte bir kimlikle saklanan eski bir dostum X... tarafından kiralandı.

Karısı Almanya'da sürgün. On yaşında bir çocuk olan oğulları babasının yanında. Akşam yemekte, X...'i doğal olarak kendi gerçek adıyla çağırıyorum. O da doğal olarak bu çağrıyı yanıtlıyor. Küçük oğlan babasını dirseğiyle dürtüp "Duval, unutma baba, bizim adımız Duval" diye fısıldıyor.

*
* *

Mathilde, saçları kınalı, elbisesinin altında bir yastıkla Lemasque'nin gebe metresi olarak görünüyor. Onu görme belgesi sağlandı kendisine. Lemasque'ye hücre arkadaşlığı yapan oldukça kuşku uyandırıcı birinin atlatılması koşulu ve içerdeki suç ortaklarının da yardımıyla Lemasque'nin kaçması oldukça kolay olacaktı. Bu iş için Mathilde küçük bir şişe fiol sızdırmıştı içeri. Lemasque casus olması olasılığı kuvvetli olan bu adamı zehirlemeyi kabul etmedi.

*
* *

Mathilde bu kez bir şişe kloroform götürdü içeri. Ölçüsünü kaçıracağı korkusuyla bunu da kullanmayı kabul etmedi. Bir yandan da zaman daralıyor. Gestapo nerdeyse Lemasque'yi isteyecek. Onun Paul Dounat'ı unutmadığını sanıyorum.

*
* *

Bu pazar sabahı çok korktum. Bir Alman askeri arabası bizim evin karşısında durdu ve içinden bir subay indi. Penceredeydim (dışarı çıkamadığımdan, günün büyük bir bölümünü orada geçiriyorum). Perdenin arkasında gizlenmiş olmam iyi bir rastlantı. Geriye çekilir gibi oldum. Odada oynamakta olan X...'in oğlu sokağa bir göz attı. "Bir şey değil" dedi bana. "Bölgenin komutanı. Her pazar köşedeki meyhaneye gelir. Ülkenin en iyi şarabının orada olduğunu sanıyor. Biraz daha bakarsanız çok güleceksiniz. Birlikte gözleyeceğiz." Çocuğun gizemli bir havası vardı. Bir saat sonra kumandanın kahvenin avlusuna gidip bir gübre yığının içinde yuvarlandığını gördüm. "Bu Alman değil" dedi çocuk utku kazanmışçasına. "İşte olup biten. Kumandan bir şişe şarap içiyor. İyice sarhoş olunca zorla meyhaneciyle elbiselerini değiştirmek istiyor. Sonra, meyhaneci tiksine tiksine Alman üniformasını gübrenin içinde kirletmeye gidiyor." Çocuk sessizce gülüyordu. İlkin, ben de onun gibi yaptım.

Ama daha sonra, aslında kumandanın üniformasından nefret ettiğini, alkolün verdiği serbestlikle onu bir başkası yoluyla pisletmek istediğini düşündüm.

*
* *

Almanların duygululuğu arada-bir çok tuhaf sapmalar gösteriyor.

Tanıdığım genç bir hemşire bir SS yüzbaşısına bakmak zorunda kalmış. O da genç kıza kur yapmaya başlamış. Bu durum genç kızı öfkelendiriyormuş. "Sizi öfkeli görmek hoşuma gidiyor. Böyle daha da güzelsiniz" demiş SS subayı.

"- Bu güç bir şey değil, yalnızca bir Alman görmem yeter" karşılığını vermiş hemşire.

Yüzbaşı gönlünü kaptırmış. Sık sık şöyle diyormuş:

"- Büyük bir hatip olayım, tüm Fransa ayaklarıma kapansın isterdim. Sizin de dizlerime sarılmanızı."

Korkunç hoyratlıktan duyulan yorgunluk mu? Hem egemen olma, hem de sevilme açlığı mı? Mazoşizm mi? Yoksa bir tür sadizm mi?

*
* *

Lemasque bir başka hapishaneye aktarıldı. Sorgulardan ötürü çok hasta, çok bitkin düşmüş bizden bir arkadaş buldu orada. Lemasque'nin son kez hapishaneden sorgu yargıcına götürüldüğü gün Mathilde zor kullanma yoluyla bir kaçırma düzenledi. Her şey hazırdı. Adamlarımız ateş açacaklardı. Ama arkadaşının koluna girmiş olan Lemasque, Mathilde'ye başıyla olumsuz bir işaret yapıp kendisini güçlükle sürükleyen arkadaşına destek olmayı sürdürmüş. Adalet Sarayı'ndan çıkınca her ikisi de Gestapo'ya verilmişler. Lemasque'ye karşı bir öfke duydum. Ama hiç kuşku yok Legrain'ini bulmuş olacak.

*
* *

Félix'in karısı bizimle çalışmak için yalvarıyor. Félix'in gizli eylemiyle ilgili hiçbir şey bilmiyordu. Kocasının ölümünü, ona bir yardımı iletmekle görevli ama örgüt konusunda ipucu verici hiçbir ayrıntı, hiçbir iz vermemek için kesin buyruk almış olan bir adamımız-

dan öğrendi. Félix'in karısı parayı kabul etmemiş "Zavallı adamım benim, ah bir bilseydim, bir bilseydim..." diye diye bağırtısız ağlamaya koyulmuş. Kayboluşlarından, görünüşteki tembelliğinden ötürü Félix'e sık sık aşağılayıcı sözler söylediği için kendini bağışlayamıyordu.

Bizimkilerden birini bulmayı nasıl başardığını bilmiyorum. Onun bu isteği, basamak basamak, sığınağımı bilen tek kişi olan Mathilde'ye dek ulaşıyor ve bana getiriliyor. Félix'in karısı bağlantı görevlisi olacak. En tehlikeli görev budur, ama öldürülen arkadaşların dullarının bu görevleri herhangi birinden her zaman daha iyi yaptıkları görülmüştür.

Félix'in veremli küçük oğlunun sorumluluğunu üzerime alıyorum.

Çocukların bu sorunu ağır bir yük. Ana-babaları kurşuna dizilen, tutuklanan, sürgüne gönderilen çocuklar, kuşkusuz yüzleri, binleri buluyor. Tutuklu ana-babaların yanı sıra hapishanelerin kapılarına dek gelip eşikte muhafızların kovaladığı çocuklar biliyorum. Ana-babalarının alınıp götürüldüğü apartmanda tek başlarına kaldıkları için yok olup giden çocuklar biliyorum. Bu çocuklardan bazılarının ilk düşüncesinin, kurulan tuzağı oraya gelecek dostlara bildirmek için boş evin çevresinde dolaşıp gözcülük yapmak olduğunu da biliyorum.

İspanya sınırından askerleri ve İngiliz havacılarını geçiren bir kadın tanıdım. Onları birer birer alıp hasta kılığına sokuyor, eş rolüne giriyor, kimlik ve yol belgelerini gösteriyor, tatsız olaylar çıkmamasını sağlıyordu. Aile oyununu tamamlamak için 7 yaşındaki oğlu da eşlik ediyordu kendisine. Böyle 54 kez yolculuk yaptı. Sonra oyun anlaşıldı. Kadın kurşuna dizildi. Çocuk ne oldu, bilinmiyor.

*
* *

Lemasque 87 numaralı odaya götürüldü. Yarım saatlik bir sorgudan sonra bayılmış. Kendine gelince bir siyanür hapı içmiş.

*
* *

Gestapo sorgucularının en son buluşu.

Bir dişçi burgusu dişli tekerlek çene kemiğine ulaşana dek etin içinde döndürülüyor.

*
* *

Mathilde'yle Jean-François'i alıcı istasyonlarımızı bir bir görmeye gönderdim. Daha doğrusu, elde ne kaldığını öğrenmeye.

Bir dizi çok kötü olaylar geçirdik.

Direnişin başlangıcında, çok büyük tehlikeler olmadan Londra'yla "haberleşilebiliyordu". Almanlar gizli radyo yayınlarımızı dinleyecek sayıda olmadıkları gibi araçları da çok azdı. Ama o sırada bizim de istasyonlarımız, deneyimli operatörlerimiz, Londra'yla sürekli bağlantılarımız yetersizdi. Oldukça düzensiz ve ilkel biçimde yürütülüyordu bu iş. Bugün son derece iyi örgütlü ve bilgiliyiz. Yalnız, her savaşta olduğu gibi, düşman çok çabuk karşı önlemler buldu. Şimdi birinci sınıf teknik personeli var. Keşif arabaları, ya mal teslim, ya posta, ya da Kızılhaç kamyonetleri biçiminde karınca gibi kaynıyor, tüm ülkede kolgeziyor, gözetleme yapıyor, casusluk yapıyor.

Araştırdığı hedef dolayında incelemeler yapan bu arabalardan birini gözleme olanağını buldum. Bir yaya hızında, çok yavaş gidiyordu. Her evin önünde bir an duruyor ve çok usta bir sessizlikle yeniden yola koyuluyordu. İçindeki acımasız bir mekanizmanın, yaklaştığı bölgeyi adım adım taradığı anlaşılıyordu. Bunalan bir hayvan, evleri birbiri ardına yokluyormuş, dokunaçlarını duvarlardan geçiriyormuş izlemini veriyordu insana.

İlk dalgaları aldıktan sonra istasyonun bulunduğu yerin tam önünde durmak için bir arabaya yarım satten fazla bir zaman gerekmez. Londra'yla bağlantı kurmak ve mesajlar iletmek için yarım saat çok kısa bir süredir. Bu durumda savaşılır. Operatörün çalıştığı sırada bir arkadaş penceredc pusu kurar. Bir öteki de sokakta bekler. Çevreyi koklayan, yoklayan hayvan görünür görünmez penceredeki adama önceden kararlaştırılan işareti verir. O da operatörü uyarır. Bu bir ivedilik ve şans oyunuydu. Son hafta şansımız iyi gitmedi.

Ajax apansızın yakalandı. Nöbetçiler evin önünü gözlüyorlardı. Gestapo arka taraftaki bir ara sokaktan çıkageldi. Bu kez dinleme aygıtı bir yangın arabasına yerleştirilmişti. Alman polisler yangın söndürme merdivenini kullanarak pencereden girmişler içeri. Ajax elinden geldiğince öcünü almış. Yardımcısına şöyle sormuş: "Bomba neden bu kadar gecikti yahu?" Gestapo ajanları çok korkmuşlar. Ajax radyo yayın planlarını yok etmek için bu durumdan yararlanmış.

Diamant'ın tutuklanması konusunda hiçbir ayrıntıyı bilmiyoruz. Bir mesajın ortasında, birdenbire, Londra'ya yalnızca "polis... polis... polis..." dediğini biliyoruz. Sonra da radyo yayınının kesildiğini.

*
* *

En çok sevdiğim Achille'ydi. Savaştan önce, arada-bir gittiğim çok ünlü bir lokantada garsondu. Oldukça yaşlı, esmer, sevimli, ufak-tefek bir adam. Operatörlük mesleğini çok iyi öğrendi. Çok özenli ve ustaydı. Mesajını ulaştıracak zamanı buluyordu hep. Dinleme aygıtının bulunduğu arabadan işaret verildiğinde bile o haberleşmeyi sürdürüyordu. Tam zamanında durmayı biliyordu.Saniyelerin önemini biliyordu. Kahve garsonu olduğundan belki. Bir kez yanıldı. Yakalandığının ertesi günü kurşuna dizildi.

*
* *

Orta halli bir Fransız ailesi üzerine bir rapor aldım.

Yiyip içmeyi seven mülk sahibi büyük oğul, belediye meclisinde radikallerin üyesidir ve tüm bir bilgi toplama ağını ayakta tutmaktadır. Birçok kez birçok Almam öldürmekten çekinmemiştir yumruklarıyla. Aranmaktadır ve bulunması için ödül konmuştur. Karısı bölgedeki korularda saklanıyor. İki erkek kardeşi makilerde grup başkanı. Babaysa, Paris'te Almanlarla ilişki kurmayı sağlayan ve oldukça önemli işler çeviren bir kişi. Silah, haberci, telsiz aygıtı geçirmek ve değerli sırlar elde etmek için onun bu ilişkilerinden yararlanılıyor. Bu eylemin her ayrıntısını bilen anne de destekliyor bu işi.

*
* *

Direnişe bağlı bir adam basit bir kuşku üzerine tutuklanmışsa, ölmeme şansına sahip olabilir. Ama bu adam bir Yahudi'yse en canavarca biçimde ortadan kaldırılacağı kesindir. Yine de çok Yahudi var bizim örgütlerimizde.

*
* *

Mathilde, geçen yıl Cebelitarık yolculuğu için uğradığım Augustine'nin çiftliğine de giderek tamamladı denetleme gezisini. Çok genç olan operatör bir aptallık yapmış. Nişanlısı birkaç saat için il merkezinde olacakmış. Operatör onu görmek için trene binmiş ve geri dönmemiş. Polisin eline düştüğü kesin. Yaşı gözönüne alınarak Almanya'ya gönderilmiş olabilir.

Mathilde ve Jean-François çiftlikte bağlantı görevlilerinin getir-

diği, iletilmesi gerekli mesajlar bulmuşlar. Bunlar bir tomar tutuyormuş ve bazıları çok aceleymiş. Radyoyla yapılacak yayın planını incelemişler ve iyi bir operatör olan Jean-François haberleşmeye koyulmuş.

Telsiz, yolun uzun bir şeridinin görülebildiği çiftliğin ek binalarından birine yerleştirilmiş. Mathilde ve Augustine pencerenin yanında duruyorlarmış. Bir kamyon görünmüş. Ağır ağır yaklaşıyormuş. Yıkık bir ağılın önünde bir an durmuş. Mathilde "devam, ama dikkat" demiş Jean-François'e. Kamyon yeniden yola koyulmuş, boş bir tahıl ambarının önünde durmuş. "Devam" demiş Mathilde. Kamyon yavaş yavaş büyüyormuş. Çok hızlı haberleşiyormuş Jean-François. Kamyon çiftlik boyunca geliyormuş. "Bir saniye daha, bir telgrafı bitiriyorum" demiş Jean-François. "Haydi" demiş Mathilde. Kamyon iyice yaklaşmaktaymış. "Telsizle birlikte koruya sığının" demiş Mathilde. Jean-François duraksayıp duruyormuş, iki kadını yalnız bırakmak istemiyormuş. O sırada Gestapo'nun adamları kamyondan inmekteymişler. "Bu bir buyruk" demiş Mathilde. Alman polisleri çiftliğe girdiğinde, karalar içinde, sessiz, örgü örmekte olan iki kadın bulmuşlar. Alışılmış sıkı bir araştırmadan sonra, özür dileyip gitmişler.

*
* *

Augustine'nin 17 yaşındaki kızı bize katıldı. Uzun bir süredir bu işi yapmak istiyordu. Annesinin onayını alabilmek için Mathilde'nin ziyaretinden ve onun sözünün dinlenirliğinden yararlandı. Madeleine, bağlantı görevlisi olarak çok başarılı iş gören Félix'in karısıyla birlikte çalışacak.

*
* *

Hiçbir örgüte bağlı olmaksızın, silahları saklamak ve arkadaşlarımızı konuk etmek yönünden bize yardımcı olan insanlara kendilerini neyin hoşnut edeceği sorulduğunda genellikle şu yanıtı veriyorlar: "Bizim için B.B.C'de söylenecek bir söz." Bu onlara görkemli bir armağan olarak görünüyor.

*
* *

V.....'de çok güvenilir bir buluşma yerimiz vardı. Ateşkesten bu

yana kullanılmayan eski bir benzin deposu. Gözleri akan, örnek bir bağlılığa ve ağız sıkılığına sahip ufak-tefek yaşlı bir adam tarafından tutulmuştu. Ondan gereğinden fazla yararlanmak zorunda kaldık. Kesin bir sıkıntı olanaksız. Kayıplar öylesine çok ki, örgüt dışındaki kişilere gereğinden çok iş gördürmeye ister istemez zorlandık.

Gestapo'nun iki ajanı bu ufak-tefek yaşlı adamın yanına çıkagelmişler. Çok tatlılıkla karşılamış onları. Ajanlar ona kollarını indirmesi için izin verdiklerinde bir bez yığınının altından çıkardığı tabancayı çekip öldürmüş onları. Sonra dışarı çıkmış. Alman arabasının şoförünü yardıma çağırmış. Adam içeriye doğru koşarken de ensesine yapıştırmış mermiyi. Gestapo'nun arabasına binip kaçmış.

*
* *

Madeleine ve Félix'in karısı tutuklandı. Bir milis erinin ihbarı. Mathilde onu ölüm cezasına çarptırdı.

*
* *

Bilgi toplama görevlilerimizden biri, kesinlikle yasak bir bölgede dört Alman askerinden oluşan bir nöbetçi koluyla burun buruna gelmiş. Silahını iyi ve hızlı kullanmış. Hepsini yere sermiş, sonra da kendisini öldürmüş. Kaçabilirdi. Yol serbestti. Ölmeyip bizim elimize geçen iki Alman askerinin tanıklığından öğrendik bunu. Ama dostumuz yakalanıp işkence görürse konuşacağından korkmuş. Uzun bir süreden beri son kurşunu kendisine saklıyormuş. Bir şartlanmaya kurban gitti.

*
* *

Sorgunun işkencelerine dayanamayıp adları ve toplanma yerlerini söylemek korkusu bizde çokça görülen, hastalık ölçüsünde bir tebelleş durumunu aldı. İnsanlarımız acı ve işkenceden çok kendilerinin zayıflık göstermelerinden korkuyorlar. Kimse dayanma gücünün ne olduğunu bilmiyor. Arkadaşlarını ölüme göndermiş, direniş ağına zarar vermiş, yaşamdan daha çok bağlanılan bir işi bozmuş olmak duygusuyla -az bir zaman da olsa- yaşamak zorunda kalmak düşüncesi ürpertiyor onları. Bazılarında bu kaygı saplantıya dek gidiyor. Onsuz ne uyuyorlar, ne uyanıyorlar. Zehir yedeklerini günde yüz kez yokluyorlar. Şanslarını bitirmeden kendilerini bitiriyorlar.

Çünkü bu yaşama şansı aynı zamanda konuşma olasılığını taşır.

*
* *

Mathilde ve Bison, Félix'in karısının ve Madeleine'nin tutuklanmasına yolaçan ihbarcı milis erini idam ettiler.

*
* *

Gestapo'nun özel çalışmalarıyla resmim tüm komiserliklere, tüm valiliklere, tüm garlara, jandarmalara, çeşitli güvenlik makamlarına gönderilmiş. Bunu bizden olan bir polisten öğrendim. Kendi evinde oturmamı öğütlüyor bana. Şimdilik en güvenilir barınak bu.

*
* *

Bizde Leroux diye çağrılan bu polis bir tür Tanrı çağrısı şokla katılmış direnişe. On ay kadar önce, Gestapo'nun bir işlemine yardımcı olma işine, başka Fransız polis müfettişleriyle birlikte o da seçilmiş. İki araba Alman ve Fransız görevlilerini, bir telsizi, bir silah deposunu ve on kadar direnişçiyi barındıran bir gizli haberalma merkezine götürmüş. Gestapo'nun görevlileri yönetiyormuş aramayı. Fransızlar söylenenleri konuşmadan yapıyorlarmış. Bugün beni saklayan polis genç bir kadının çantasını açmak istemiş. "Alman, pis Alman" diye bağırarak onun yüzüne fırlatmış çantayı kadın. Güzel, ince, kibar ama korkusuz bir yüzü varmış kadının. İster istemez "ben Alman değilim" karşılığını vermiş polis kadına. "Öyleyse bu daha kötü" demiş kadın. Leroux bana "içimin parça parça olduğunu duydum, gözlerim dolu dolu olmuştu" diye anlatıyor olayı.

İşte o zaman görmüş çevresinde olup bitenleri: Ceketi önceki savaşın nişanlarıyla dolu bir subaya kelepçe vurulmaktadır. Yeniyetme bir radyo operatörünün yüzü, kağıtları yuttuğu için copla parça parça edilmektedir. Konuşturmak için bir genç kızın bilekleri bükülmektedir.

Leroux arama boyunca artık yalnız mekanik davranışlarda bulunmuş. Arama bitince de ne yaptığını bilmeden kentin içinde dolaşmış durmuş. Gestapo'ya yardım etmiş olan bir başka polis dost da varmış yanında. Bu dost engellemiş onun kendini öldürmesini. Bana, "Bu işi yapacaktım, kesinlikle yapacaktım" diyor. Leroux konuşmasını şöyle sürdürüyor: "İki yıldan beri düşünmeden, alışkan-

lıkla elimi bulaştırdığım işleri anımsadıkça, izleyip tutukladığım, Almanlara teslim ettiğim tüm yiğit erkekleri, tüm yürekli kadınları gözümün önüne getirdikçe, kendimi bir cüzzamlı gibi görüyordum. İşte bu yüzden acı içinde kıvrandım durdum."

Bütün bunları dostuna da haykırmış. O da anlamış durumu. Ve. "Kendini öldürmek hiçbir şeye yaramaz, yapılan hatayı düzeltmek gerek" demiş Leroux'a.

Tutukluların aracılığıyla ikisi de örgüte girmek istemiş. Direnişe öylesine inanca verip öylesine tehlikelere atılmışlar ki, hemen örgüte alınmışlar. Leroux'un dostu eşsiz bir işi başardıktan sonra bir yangın tehlikesine uğramış. Hapisten kaçırdığı direnişin yöneticileriyle birlikte Londra'ya gitmek zorunda kalmış. Leroux'sa bizim hesabımıza görevini sürdürüyor.

*
* *

Bir düşünce Leroux'a rahat vermiyor:

Fransız polislerinin de Almanlar gibi görevlerinde hırs taşıması. "İşini benim gibi buyrukla, karşı gelmeden, ama istemeyerek yapan polisleri bağışlamak zorunluğunu duyuyorum. Vichy'nin ve Mareşal'in sözünü dinliyorlar onlar. Düşünmeyi öğrenmemişler. Ama ötekiler, yurtseverlere karşı canla başla, tüm yürekleriyle çalışanlar var ya! O... canına yandıklarım..." diyor Leroux.

Konuşmak istemeyen tutsakları çıplak ayakla üstüne bastırmak için bir kürek demirinin tepesini ustura gibi sivrilten Lyon'daki ünlü bir polisi anlatıyor bana Lerous. Komünistleri yakalamakla görevli ve işkenceler konusunda Gestapo'dan daha iyi buluşlara sahip olmakla övünen Paris'in "terörist" polis müfrezesini anlatıyor.

Bu insanlara karşı basit yurtseverlik ve basit insanlık tepkisinden fazla bir şey var Leroux'da. Utanç ve öfke duyuyor onların da kendi mesleğinden olmasından ötürü.

Dün kaçak askerlerin ve partizanların gizli gazetesi "France d' Abord"un bir sayısını getirdi bana ve aşağıdaki yazıyı okudu:

"Pas-de-Calais bölgesinin Deuvry kentindeki polis komiseri ve buyruğundaki birçok kişi sayısız yurtseveri tutuklayıp işkence yapmışlardı, F.T.P.'lileri hemen kurşuna dizmiş olmakla övünüyorlardı.

"Bir ceza gerekliydi.

"23 Mayıs günü komiserin dostu Beuvry belediye başkanı

Théry'nin F.T.P.'li küçük bir grubu zoraltında arabasıyla götürüp komiserlik binasına soktuğu görüldü. Karşı koymak isteyen görevliler safdışı bırakıldılar. Ama sekreter kaçmayı başardı. Böylece komiseri çağırmak için telefon etmeye gerek kalmadı. Gerçekten, yarım saat sonra polisler ve jandarmalar iki kol durumunda evlerin sırasından, önünde F.T.P.'lilerin savaş durumunu aldığı komiserlik binasına doğru ilerlemeye başladılar. Ateş açıldı. Komiser bir yurtseveri yaralamayı başardı. Aynı anda, grubun makineli tüfeği bir atışta komiseri, ikinci bir atışta da geçen yıl bir yurtseveri öldüren jandarma komutan yardımcısı Sirven'i yere serdi.

"Başkanları öldürülen 15 kadar polis ve jandarma paniğe kapılıp kaçtılar. Yanlarında 9 tabanca ve komiserlikte buldukları ilginç belgelerle F.T.P.'li küçük grup geri çekildi."

Yurtseverleri tutuklayan işkence yapan Almanlar ve satılmış polisler Beuvry örneğinin arkasının geleceğini bilmelidirler."

Bu raporu polis memuru Leroux kadar sevinçle ve bu denli doyurulmuş bir öç duygusuyla okuyabilecek bir kaçak asker ya da partizan düşünemiyorum.

*
* *

Leroux'un bir başka acısı, görevinin kendisine yaklaşma olanağı verdiği tüm direniş arkadaşlarına yardım edememek. En edepsiz fahişelerin, hırsızların, katillerin arasına de Gaulle'ci genç kızlar; zindan mahkûmları arasına karışmış ve onlar gibi işlem gören görkemli yurtseverler, seçkin subaylar; yürekli ve güçlüyken açlığın, ataşin çökerttiği, hücrenin çıldırttığı delikanlılar... Almanların basit bir isteğiyle sürgüne, işkenceye, kurşunlanmaya gönderilen insanlar. Hepsi de kuşkuyla, tiksintiyle bakıyorlar Leroux'a. Ama buyruklarımızı beklemek zorunda o ve ancak yüzde bir tutukluyu kaçırabilir. Üstelik mesleğinin en az gereğini yerine getirmek zorunda. Gestapo'ya bağlı. Onun bu görevde kalması bizim için gerekli.

Ara sıra bir kaç ödünleme de oluyor Leroux için. Böylelikle, iki saat boyunca, paraşütçüleri izleme ve yakalama konusunda düzenlenen bir Alman kursuna katılmış. Bu gece onları karşılamaya gidecek. Bir polis arabası İngilizlerin attığı paketleri toplayacak.

*
* *

Félix'in karısı ve küçük Madeleine 87 nolu odaya götürüldüler.

Giysileri tümden çıkarılmış. Gestapo'dan bir adam ve bir kadın (karı-koca sanılıyor) midelerinin içine ve tırnaklarının altına ateşte kızdırılmış iğneler batırarak sorguya çekmişler onları. Félix'in karısı ve Madeline de aynı biçimde çene kemiğine dek gömülen dişçi burgusu işkencesine uğramışlar. Hiçbir şey açıklamamışlar. Her işkence arasında Marseillaise'yi söylemişler. En aşağılık bir beğeniyle yazılmış, iğrenç bir melodramdan alınmışa benzeyen bu sahne bir Alman resmi raporuna da geçmiştir. Leroux bana bunun bir kopyasını getirdi. Ayrıca bu iki kadının konuşmayacaklarına inanca verdiklerini de bildirdi bana.

*
* *

Bu öykü kırıp geçirdi Mathilde'yi. Yüzü mosmor kesildi. "Ben Madeleine'yi ordan çıkarmazsam Tanrı beni kahretsin" diye söylendi durdu aralıksız. Kızının direnişe katılması için Augustine'ye kendisinin karar verdirmiş olması kemiriyor içini. Félix'in karısını düşünmüyor. Onun peşini bırakmayan küçük kızın görüntüsü. Resminde düzgün ve tatlı çizgilerini gördüğü Mathilde'nin büyük kızıyla aynı yaşta o.

*
**

Dostlarımdan biri Londra'ya gitti. Yokluğu anlaşılınca Almanlar evine soruşturma yapmaya gelmişler. Lisede de Gaulle'ci propaganda yaptığı gerekçesiyle onbir yaşındaki oğlunu alıp götürmüşler. Tam gözün içine giren çok güçlü bir projektörün bulunduğu beyaz bir duvarın karşısına koymuşlar çocuğu ve babasının nerede olduğu konusunda tüm bir gece onu sorguya çekmişler. Tüm bir gece aynı masalı tekrarlamış çocuk. Babası annesinden başka bir kadını tanıyor ve bu yüzden tartışıyorlarmış annesiyle babası. Annesi babasını evden kovmuş. "Bu kavgalar benim iyi yetiştirilmediğim ve lisede kötü konuştuğum için oluyor" demiş beyaz duvarın karşısında küçük çocuk.

*
* *

Mathilde bir çılgınlık yaptı. Yeniden 87 nolu odaya götürülmek için hapishaneden çıkarıldığı sırada, tam sokağın ortasında zor kullanarak Madeleine'yi kaçırmaya kalkmış. Mathilde'nin yanında Bison, Jean-François ve savaş grubundan üç kişi varmış. Hepsi de

körü körüne bağlıdırlar Mathilde'ye. Başarmak üzereymişler, ama bir SS grubu onları geri püskürtmüş. Sokaklarda kovalama başlamış. Bizimkiler çatılara sığınmışlar. Mahalle sarılmış. Bacalar arası ateş başlamış. Almanlar çekip gitmişler, ama bizden iki kişi ölmüş. Biri de yaralı olarak yakalanmış. Mathilde ve Jean François kaçmayı başarmışlar. Mathilde'nin hareketi küçük Madeleine'nin durumunu daha da kötüleştirmekten başka bir işe yaramadı. Üstelik basit bir bağlantı görevlisi için tüm bir savaş grubunu harcadı.

*
* *

Leroux bilmediğim bir yasak gazete gösterdi bana. Tutsakların çıkardığı bir gazete. Adı "Le Patriote du Camp de V."(*) Elle yazılmış küçük bir kâğıt parçası. Dört kez çıkmış. Her sayının yazı biçimi başka. Bu yüzden V... kampında çok kişi kurşuna dizilmiş.

Bu sayıların birinde 19 yaşında bir işçi çocuğun yazdığı iki şiir var. bu iki şiirin yayını arasında ölüm cezasına çarptırılmış çocuk.

İşte ilk şiiri:

"Allahaısmarladık can arkadaşım C.
Onyedi yaşında, coşkun bir çağda
Gençliğine acımadan
Öldürdüler seni bu katiller

"Ölümden korkmadan
Yiğitçe yere serildin
'Yaşasın Fransa!' diye bağırmak
Son sözün oldu arkadaşım

"Güzel gülüşün söndü,
Hapiste olan bizler
Öcünü almak için çıkacağız
Allahaısmarladık can arkadaşım"

İşte ikincisi:

"Biz yurtseverleriz hepimiz
Bunu yüksek sesle bağırdığımız için
Listesine girdik
Darağacına gideceklerin

(*) V... Kampının Yurtseveri (çev.).

"Ey siz özgür olanlar
Ey siz savaş kardeşlerimiz
Her zaman yanınızdayız
Yok aramızda çözülecek tek kişi
"Bizim için ölüm saati geliyor
Kollarını uzattı bile
Ama alınacak öcümüz
Bu görev düşüyor size"

*
* *

Kaçak asker ve partizanlar grubundan bir başkanın raporundan alınmıştır:

"İzinli Alman askerlerini taşıyan bir trenin her akşam X...'den kalktığı bize bildirildi. Birçok bilgi topladıktan sonra eyleme geçme kararı alındı. Yedi adamımız saat tam 20'de Mesnil Ormanı'ndaydı.

"Görev bölümünden sonra, öncülerimizin ardından ikişer ikişer ilerledik. Belirtilen yere vardık. Her şey dingindi. Makineli tüfeği, yığma topraktan yapılmış ve nöbetçi kolunun geçeceği yola bakan bir tepeye yerleştirdik.

"Daha sonra, tehlike durumunda gürültüsüzce bizi uyarmaları için balastın üstüne uzatılan bir sicimle bize bağlanmış iki nöbetçiyi ayrı ayrı yerlere yerleştirdim. Saat 21! Yolcu treninin geçebilmesi için dört vidayı yerinde bırakarak öteki vidaları üç adamla sökmeye başladım (bu kez anahtarlarımız bezlere iyice sarılmıştı).

"Yolcu treni görünür görünmez yere yattık. Alman treni geçene dek bize kalan altı dakika içinde son vidaları da söktük, rayı dışarı kaydırdık, onu bu durumda tutmak için hazır deliklere yeniden taktık. İşi tam zamanında bitirdik. Bu yerin tam karşısındaki yığma topraktan yolda durum aldık.

"21.35'te her zamanki hızıyla gelmekte olan Alman treni önceden tasarlandığı gibi raydan çıktı. Az devrilen vagonlardan çıkan Almanların üstüne tüm silahlarımızın desteğinde yoğun bir ateş açtık. Ve iki ekibin herbiri için önceden kararlaştırılan dönüş yolunu izleyerek geri çekildik.

"Kimseyle karşılaşmadık ve yol nöbetçileri de yaptığımız işle ilgili hiçbir şey işitmedi.

"Orada 60 ölü ve yüzlerce yaralı olduğu sanılıyor. Bütün adamla-

rımız şaşırtıcı ölçüde başarılıydı. Yalnız 7308 nolu adamımıza yolcu trenini beklerken bir sigara yaktığı için kınama cezası verildi."

*
* *

Birbiriyle bağlantılı örgütlerin başkanları toplanma kararı aldı. Büyük başkan benim de gelmemi istiyor. Bu uzun yolculuğu yapmamam için yalvaryor bana Leroux. Eşgalinin her yere bildirildiğini ve arananlar listesinin başında olduğumu söylüyor. Olacağın önüne geçilemez. Sağ kalan arkadaşların içinde en eski benim.

*
* *

Hiçbir zaman var olmamış sahte bir telsiz aygıtının bulunduğu yere Gestapo'yu çekmek için, Bison önceden hazırlanan bir plana göre daha geceden arabayla yola çıktı. Yolun en dar yerinde iki ağaç arasına bir zincir gerilmişti. Düşman arabasının "pasif korunma" durumundaki farları zinciri zamanında aydınlatamadı. Araba olanca hızıyla zincire bindirdi. Mathilde ve Jean-François Almanları makineliyle temizlediler. Bison'un bir kolu kırıldı, ama iyileşecek.

*
* *

Direnişin toplantısına gittim. Bir tutuklama müzekkeresi ile Leroux bana eşlik etti. Leroux'un tutuklusuydum. İdeal bir serbest geçiş belgesi.

*
* *

Geçtiğimiz üç istasyonda kaçak sürgünlerden oluşan kafilelere rastladık. Bu genç adamların elleri kelepçeli, ayakları demirli, başları tıraşlıydı. Bazıları zincirli ellerini sallayarak "gönüllüler!.. gönüllüler!" diye bağırıyorlardı. Kimi de ara sıra sözlerini zincirlerin sesiyle keserek "Marseillaise"yi söylüyorlardı.

*
* *

Toplantı uzun sürdü. Tamamlandığında büyük başkan bana şöyle dedi:

"- Burada 14 kişiyiz. Her birimiz gelirken bir ölüm tehlikesini

göze aldık. Pratik sonuçların buna değeceği inancında değilim. Neyse, önemi yok. Yeraltı Fransa'sı terörün üstesinden gelerek kutsal toplantısını yaptı. Sıkıntıya değerdi bu.

Saint-Luc (kendi kendime onu böyle kardeşinin söylediği gibi anmak hoşuma gidiyor) sözlerini şöyle dürdürdü:

"- 14 kişiyiz, ama ne kadar farklıyız birbirimizden! M...'ye, onun esinli, derin yarıklar açılmış, Vinci'nin resimlerindeki gibi biraz gizemli yüzüne bakın. B...'nin zorlu boynuna, tutkulu gözlerine bakın. Piposunu emen J...'nin inatçı duruşuna bakın. R...'nin sağlam, yaman ellerine bakın. Bakın A. nasıl da sıkılganlıkla siliyor gözlüğünü. Onların konuşmalarını dinlediniz. Bir kısmı için biricik konu Almanlara karşı savaştır. Bir kısmı sınıfların sorunlarını, savaş sonrası politikayı da düşünüyor. Öteki bir kısmı tüm Avrupa'ya ve Dünyaya ilişkin evrensel kardeşlik düşlerini düşünüyor. Ama dostluk havası içinde söz edildi her konudan. Sıkıntıya değerdi bu.

"Yalnızca 14 kişiyiz, ama binlerce değil, kuşkusuz milyonlarca insan getirdi bizi buraya. Bizi korumak için bu toplanma yerine çıkan bütün yolları savaş grupları gözlüyor. Biz ölmeden önce kendilerini ölüme atacaklar. Şu anda kimse ne gururlanıyor, ne de güçlülük duygusu taşıyor. Askerlerimizin yüz kez ad değiştirdiğini, ne barınakları, ne de belli bir çehreleri olduğunu biliyoruz. Biçimsiz ayakabılar içinde, güneşsiz ve utkusuz yollarda gidiyorlar gizlice. Ordumuzun aç, ama inançlı olduğunu biliyoruz. Bir gölgeler ordusudur o. Sevginin ve yıkımın yarattığı mucizeli bir ordu. Yalnızca bu gölgelerin gölgesi, bu sevginin ve yıkımın yansısı olduğumuz bilincine vardım burada. Özellikle bu, Gerbier, sıkıntıya değerdi."

*
* *

Leroux'un evine döndüm. Örgüte girmek isteyen yeni kişilere üç aydan fazla özgür kalacakları, yani sağ kalacakları umudunu taşımamaları gerektiğini önceden söylüyorum. Bu hiçbir şeyi engellemez kuşkusuz, ama daha namusluca bir şey.

HİTLER DÖNEMİNDE BİR SON GECE

ALMAN ASKER dar geçitteki yürümesini kesip zırhlı yüzünü kapının dörtköşe deliğine yapıştırdı. Ölüm cezasına çarptırılanlar arasında yalnız Gerbier dikkat etti deliği tıkayan bu maden, et ve bakıştan oluşan parçaya. Yaşamın bittiğini düşünmeyen tek kişiydi o. Ölümün eşiğinde görmüyordu kendini.

Alman askerin gözleri Gerbier'inkilerle karşılaştı.

"Hiç de korkuyor gibi değil" diye düşündü asker.

Öteki mahkûmlar, çıplak döşeme tahtalarının üstüne halka biçiminde oturmuş, alçak sesle konuşuyorlardı.

"Onlar da korkmuyorlar. Ama sabahleyin..." diye düşündü asker.

Bir an, kendisinin de yaşamak için yalnızca iki saati olsaydı nasıl davranırdım diye sordu kendi kendine. Aynı zamanda bu adamların ne yapabildiğini de düşündü. Sonra esnedi. Nöbet uzundu. Öldürme işlemi yerine gelene dek arşınlamak daha iyi olurdu. Ne de olsa, savaştı bu.

Gerbier bakışını kendisi gibi ayakları zincirli arkadaşlarının üstüne çevirdi. Eski Fransız kışlasının bu koğuşunun mora çalan gri renkte duvarları vardı. Kötü elektrik ışığı aynı rengi veriyordu mahkûmlara da.

Gerbier'den başka altı kişiydiler. Konuşulanları Gerbier'in yeniden dalgın dalgın dinlemeye başladığı anda,belirgin bir Bretanyalı ağzıyla konuşuyordu biri. Çok genç olduğu henüz zayıf olan ses perdesinden anlaşılıyordu ancak. Şimşirle yontulmuşcasına aşınmış ve çizgili basit yüzü genç oluşunu gösteren hiçbir iz taşımıyordu. Bir tür derin bir inanmazlık içinde dondurulmuş gibiydi. Artık kurtul-

madığı imgelerle yaralanmış bir adamın komik anlamını taşıyordu patlak gözleri.

"- Bu ikinci kez kurşuna dizilmek durumunda kalışım" diyordu çocuk. "İlki tam olmadı, çünkü o zaman ancak 15 yaşındaydım. Brest'te, İngiltere'ye giden Fransız askerlerin bırakmak zorunda kaldıkları makineli tüfekler yüzündendi. Biz bunların Almanların eline geçmesini istemedik. Toprağa gömdük. Bir postacı bizi sattı. Omuzlarına bir bıçak yedi ama, benden biraz daha yaşlıca olan oniki arkadaş idam edildi. Yaşım gözönüne alınarak, son dakikada, benim için verilen karar değiştirildi ve sivil tutsak olarak Almanya'ya yollandım. Kaç yıl yediğimi hiçbir zaman öğrenemedim. Orada hiçbir şey bilmeden yaşayıp geberiyordu insan. Kaçmadan önce geçirdiğim otuz ay boyunca ne bir paket, ne bir mektup aldım. Bizimkilerin ne olduğum konusunda hiçbir bilgileri olmadı. Annem bu yüzden kafasını bozdu."

"Bu sivil hapishanelerde her yerde insan vardı. Avusturyalı, Polonyalı, Çek, Sırp, sonra doğal olarak çokça Alman. Açtık... hep açtık!... İştahları kesilsin diye, ot yataklardan çıkartıp ufalayarak bir parça gazete kâğıdına sardıkları ot saplarını tütün içer gibi içiyorlardı insanlar. Ben hiç içmedim. Bunu yapmak zorunluluğundaydım oysa... Öylesine açtım ki!.."

Yarısı dolu bir sigara paketi uzattı yoldaşlarına Gerbier. Herbiri bir sigara aldı, bir yaban domuzunki gibi gri ve sert sakallı bir köylü olan en yaşlının dışında herbiri sigarayı yaktı. Köylü sigarayı kulağının arkasına koyup şöyle dedi: "Bunu sonrası için saklıyorum." Onun idam saati demek istediğini anladı herkes. Alman asker dar geçitte sigara kokusunu duydu, ama bir şey demedi. Sigara paketini Gerbier'e satan kendisiydi.

"- Bu samanı içerken yakalanan 25 sopa cezasına çarptırılıyordu" dedi patlak gözlü genç Bretanyalı. "Ama her fırsatta, bir hiç yüzünden bile ceza verildiğinden şöyle düşünüyordu herkes: ha biraz çok, ha biraz az... Ve içiliyordu yine de.

"Sopa dayağını atmak zorunda olanlar da yine tutuklular arasındandı. Sırtınızı soyup öyle vuruyorlardı. Gardiyanlar vuruşları sayıyorlardı. Vuruşlar yeterince güçlü değilse, dövenleri dövülenlerin yerine geçiriyorlardı. Ölüm cezaları için -vardı, her zaman vardı- aynı yöntem uygulanıyordu. Hükümlüyü asmak için onun arkadaşları, hem de en iyi arkadaşları seçiliyordu. Ama hükümlü hemen darağacına çekilmiyordu. Kararla uygulama arasında günler, çoğu kez haftalar geçiyordu. Hiçbir şey bilinmezdi, söyledim size. Darağacı ora-

da, avluda hazırdı hep... Hükümlüler -sırtlarına ve dizlerine büyük, kara bir haç yapılıyordu- çalışmalarını sürdürüyorlardı... Sonra güzel bir sabah, darağacının çevresine kare biçiminde bizi sıralıyorlardı ve içimizden dört arkadaş cellatlık yapıyordu bir zavallıya. Kara haçlı öteki hükümlüler hangi gün olacağını bilmeden kendi günlerini bekliyorlardı. Bu durumu anlamak için onların gözlerini görmüş olmak gerek..

"Bir kezinde asılan bir Polonyalıydı. Kendileri de Polonyalı olan dört dostu boynuna ipi geçirmeden önce ondan bağışlanmalarını dilemek için önünde diz çöktüler. Hükümlü onların herbirine haç işareti yaptı ve kucaklaştılar. Bu durumu anlamak için onları görmüş olmak gerek..."

"Ölüler aynı çukura atılıp üstüne sönmemiş kireç konuyordu. Bu işi yapanlarda biz geride kalanlardık hep. Çukura atılanlar yalnız idam edilmişlerin ölüleri değildi. Açlıktan, hastalıktan... ölenler de aynı çukura atılıyorlardı. Ayrıca artık bu biçimde yaşamaya dayanamayıp ölümü seçenler de. Bir nöbetçinin üstüne yürüyorlardı bunlar. Nöbetçi uyarılarda bulunuyordu.. Ama onlar aldırmıyorlardı, o zaman nöbetçi de çekip vuruyordu."

Kamış yüzlü genç Bretanyalı burnunu çekti, mendili yoktu.

"- Ama kafamın içindeki en korkunç şey bu ölüler değil" dedi. "Bir akşam hücremin değiştirilip saçları ve sakalı apak zavallı bir yaşlının yanına konmam oldu. Bu yaşlı, beni görünce bir köşeye büzülüp kendisini vurmaya geliyormuşum gibi ellerini yüzüne kapadı. İlkin onun deli olduğunu sandım... Çok deli vardı... Ama hayır, aklı başındaydı. Yalnız Yahudiydi. Ve bu yüzden Almanlar... Alman tutuklular demek istiyorum (gardiyanlardan sözetmiyorum), onu dövüyorlar, sakalından tutup hücrenin içinde yerlerde sürüklüyorlar, onun yaşlı ak başını duvarlara çarpıyorlardı. Tutukluların bir başka tutukluya... zavallı bir yaşlıya yaptıklarına bakın..."

Gerbier'in yanındaki sinirsel bir titremeye tutuldu. Küçük, esmer, kıvırcık saçlı, fıldır fıldır, melankolik gözleri olan biriydi bu.

"Bir Yahudi" diye düşündü Gerbier.

Arkadaşlarını tanımıyordu. Yalnızca son gece için bir araya getirmişlerdi onları.

"- Böylece, kaçışımdan birkaç ay sonra beni Almanya'ya çalışmaya göndermek istediler, ben de bir bıçakla kendimi savundum" dedi onsekiz yaşındaki çocuk anlatımını değiştirmeksizin. "Ve işte

benim başıma gelenler... Bu kez... tamam... yaşımda uygun..."

Kulağında sigarası duran köylü sordu:

"- Epeycesini temizledin mi bari oğul?"

"- Zamanım olmadı" dedi Bretanyalı.

"- İyi, bense, payıma düşeni tam yaptım" dedi köylü. Sert ve gri kıllarla kaplı dudakları aralandı. Gülmüyordu. Gülümsemiyordu. Bu daha çok av köpeklerinde hoşnutluğu anlatan dudak sarkıtma hareketine benziyordu. Köylünün dişleri kara ve sağlamdı.

"- Günah çıkarmaya gitseydim, bu düşüncenin durup dururken aklıma gelmediğini söylemem gerekirdi. Rastlantı benim için iyi bir vaftiz babası oldu" dedi. Elverişli bir pazarlıktan söz ediyormuşçasına göz kırpıp ellerini ovuşturdu.

"- Mülküm büyük bir yolun karşısındadır. Fritz'lerin çevrede konaklama yerleri vardı. İçecek bir şeyim olup olmadığını sormak için her zaman buradan bana geliyorlardı. İçecek bir şey satıyordum onlara, hem de pahalı. Kazanç meselesi. Ancak tek tek gelebiliyorlardı, çünkü yasaktı bu iş. Onlar arkadaşlarından hep kuşku duyarlar. Ve, böylece, bir akşam yarı sarhoş bir asteğmen açık kapağını görmediği bodrumun içine düştü. Derindir bodrumum... Fritz'in ensesi kırılmış. Aşağı indiğimde onu ölü buldum. Başıma iş açılmasını istemediğimden bodrumun içine gömdüm onu... Belki de kafamı çalıştıran bu ölü oldu... Bu konuda kesin bir şey söyleyemem ama, böylece birkaç gün sonra bir Fritz içeri girdiğinde kapak yine açıktı. O da bir bardaktan çok içmişti ve o da düştü. Yalnız, bu kez birazcık ben de yardım etmiştim. Onu da ilkinin yanına gömdüm... Sonra bir başkası, bir başkası daha... Hesabını tutuyordum. Ondokuza dek çıktı... Sonunda fazla ileri gittim. Artık kendimi tutamıyordum... Çağırıyordu beni bu kapak. Ayda bir Fritz'in kaybolması dikkat çekmeyebilir. Ama haftada iki ya da üç olursa, kabul etmek gerek, artık bunun anlaşılmayacak yanı kalmaz. Kommandatür araştırma yaptırdı. Sonunda gelip benim bodruma da baktılar Bodrumun zemini, ah bu zemin... çok yükselmişti. Üç dizi Fritz vardı. Ve böylece buradayım... kendi payıma düşeni iyi yaptım."

Köylü, avından hoşnut bir köpeğin tavrını ansıtan dudak hareketini yeniden yaptı.

"Onu savaş gurubumuza almalı" diye içinden geçirdi Gerbier. "Ama birkaç dakika sonra kurşuna dizilecek" diye düşündü aynı anda. "Ben de..." dedi içinden bir ses. Tanımadı bu sesi Gerbier.

Onun sesi değildi bu. İnanamadı buna.

Bu sırada bir üçüncü hükümlü konuşuyordu. Onların konuşmasını kayıtsızlıkla, hatır için dinlediğini anladı Gerbier. Her birinin yalnızca bir isteği, bir acelesi vardı: Ölmeden önce içindekileri boşaltmak.

"- Henüz yirmi yaşımda olsam da, ben de yaptım payıma düşeni" diyordu söz sırası gelen hükümlü. Sesinin ateşliliğinden, yüzünün canlılığından, hapishanede uzamış esmer, cansız, küçük bıyığına dek... gençlik taşıyordu ondan. Çıkık alnı, sağlam omuzlarıyla bir tosunu andırıyordu.

"- Lorrain'in düşman eline geçen kesimindenim. Almanlar, benim sınıfımın en geç altı ay içinde Alman ordusunda hizmete çağrılacağını duyurduğunda, Üniversite kurslarına gidiyordum. Bir saniye bile duraksamadığımı kabul edersiniz sanırım. Noel'i evimde geçirecek zamanım vardı. Çok güzel bir geceyarısı yemeği yedik. Nasılsa annem bir kaz elegeçirmişti. Babam son iyi şarap şişelerini çıkarmıştı. Haber vermeden onları bırakacağım için biraz canım sıkılıyordu. Yemeğin sonunda babam beni kucaklayıp kapıya dek götürdü. Kapıyı açtı ve bana, "görevini biliyoruz" dedi. Annem hazırladığı bir valiz ve para verdi bana. Sabah, Fransız topraklarına geçtim. O sırada kendi kendime, "dostum, böyle anne ve baban varken çok rahat küçük bir yaşam sürdürüp başkalarının senin için utku kazanmasını bekleyemezsin" diye düşündüm. Paris'te, yararlı olmayı araştırdım. Bir grup yaman genç tanıdım. Özgür düşünceli bir gazetede çalıştım. Hep yazar olmak istediğimi size söylemeliyim. Ve sonunda yazar oldum... Hem de benzeri olmayan tarihi bir dönemde. Göreceksiniz, yüz yıl, bin yıl okunacak bu gazeteler."

Gerbier bir an yoksul ışıktan, morumsu gri renkteki duvarların yansısından çok daha güçlü, bu denli canlı bir kanla renklenen yanakları inceledi.

"Nitelikli bir çocuk bu. L'Etudiant Patriote ya da Les Lettres Françaises'de yazmış olmalı" diye düşündü.

Bir başka hükümlü konuşuyordu. İncecik yüz çizgileri olan inceçik bir adam. Bağdaş kurup oturmuş olmasına karşın, gövdesi bir zırh gibi dimdik. Parlak gözleri, özel bir anlaşılırlıkta sesi vardı.

"- Baylar sizin aranızda olma onurunu bana veren, bile bile yapılan bir eylem değil" dedi. "Taşıdığım duygulara karşın Mareşal'e karşı tavır takınma yürekliliğini gösteremedim. Zekâma yeterince güvenmiyordum. Günah çıkaran papazım -onun öğütlerini her za-

man tuttum- kendimi daha iyi anlamam için beklememi önerdi bana. Küçük bir şatom ve topraklarım vardı. Dört de çocuğum. Onlar için yaşadım. Hayır, bir harekete katılmadım ama, kıyılan kişilere sığınma hakkını vermezlik edemedim. Evimde İngilizler, kaçak tutuklular, kaçak yurtseverler, Yahudi çocuklar sakladım."

Gerbier'in yanındaki kıvırcık saçlı, başını sinirli sinirli salladı.

"- İş benim tutuklanmamla son buldu. Sorgu sırasında ailemi görebildim. Çocuklar ilkin beni tanımadılar. Kirliydim. Bir haftalık sakalım vardı. Üstelik bir haydut gibi giyinmiştim. Onları kucakladığım zaman korktular. Gözleriyle annelerinden yardım istiyorlardı. Sonunda, küçük kızlar için verilen bir kursa giden yedi yaşındaki büyük kızım, 'Baba,Mareşal'e karşı çok kötü davrandığınız doğru değil, değil mi?' diye sordu bana. Yaşantımda ilk kez bu çocuğu yanıtlayamadım. Sınıfta Mareşal'i onlara öylesine sevdiriyorlardı. Mareşal beni kamu güvenliği adına eski serbest bölgede iki yıl hapsettirdi, Almanlar bu bölgeyi ele geçirince de beni onlara verdi. Tüm düşmanlarımı bağışladım. Hıristiyanlığımı göstermekte en büyük güçlüğü Mareşal'e karşı duydum."

Gerbier'in yanında oturan devingen ve melankolik bakışlı adam öylesine telaşla söze başladı ki, sözcükler birbirine takılıyor gibiydi. Gerbier, bunun nedeni, adamın sabırsız bir ırktan oluşu mu yoksa yalnızca zamanın az kalmış olması mı, diye sordu kendi kendine.

"- Ben hahamım" dedi Gerbier'in komşusu. "Büyük bir kentte haham. Almanlar, haham olduğum için, beni Yahudiliklerini gizleyen Yahudileri ortaya çıkarmakla görevli bir komisyonda görevlendirdiler. Dinliyor musunuz beni? Bu tür komisyonlarda beş kişi vardır; iki Alman, iki katolik Fransız ve bir Fransız Yahudisi. Ben sonuncusuydum. Dinliyor musunuz beni?.. Her hafta ilgili yetkililerin Yahudi olduklarından kuşku duydukları erkekler ve kadınlar geçiriliyordu önümüzden. Biz de onların Yahudi olup olmadıklarını söylemek zorundaydık. Bir Yahudinin, özellikle bir hahamın dindaşlarını tanıma olanağı bir başkasından daha çoktur. Dinliyor musunuz beni?.. Almanlar daha iyi biliyordu bunu. Bu yüzden beni bu işe uygun görmüşlerdi. Evet yerine hayır dediğimi anladıkları an, beni kurşuna dizeceklerdi. Dinliyor musunuz beni? Yalnızca bir evet demem insanları ölmek için Polonya'ya sürgüne gönderecekti. Bir haham için ne sevinilecek bir durum..."

Gerbier'in komşusu çok üzgün ve suçlu bir tavırla yuzünü döşeme taşlarına doğru eğerek içini çekti:

"- Hep hayır dedim... Ve işte bu yüzden buradayım..."

Altıncı hükümlü sürekli olarak bir elini yüzünün sol tarafına bastırıyordu. Bir gözü yoktu, eti haşlanmış gibiydi.

"- Komünistim, üstelik hapisten kaçmış bir tutukluyum" dedi. "Evime döndüğümde ne karımı, ne kızkardeşimi, ne de çocukları bulabildim. Kimse bir şey bilmiyordu. Olup bitenler şöyleydi: Kızkardeşim partiden bir milletvekiliyle evliydi. Kocası hapse atılmış. Ona paket gönderebilmek için kızkardeşim arkadaşlarından para toplamaya başlamış. Bir gün bu suçtan bir başka milletvekili karısının tutuklandığını öğrenir. Sinirleri hiçbir zaman güçlü değildi kızkardeşimin. Bunu duyunca aklını kaçırmış. Çılgınlık onunla birlikte oturan karımı da sarmış. Böylece bir köşede saklanmak için çekip gitmişler. Ama gidecek bir yeri yoktu. Herkesten korkuyorlarmış. Kimseye zararları dokunsun istemiyorlarmış. Sonunda, tarlalar içinde terk edilmiş bir baraka bulmuşlar. Buradan yalnızca geceleri, toprağı kazıp patates bulmak için çıkıyorlarmış. Patates de tükenince ot kökleri yemeye başlamışlar. Aylarca ekmeksiz, ateşsiz, çamaşırsız, sabunsuz kalmışlar. Çocuklar da öyle. İki benim, bir de kızkardeşimin. Duruma ben elkoyduğumda, yemin ederim, görülecek durumda değillerdi... Şimdi iyiler, arkadaşların yanındalar."

Derin derin soluk aldı ve şaşılacak ölçüde anlaşılır bir sesle sürdürdü konuşmasını:

Adam birden dişlerini sıkıp homurdandı: "Pis göz... bana verdiğin şu acıya bak..."

"- Bana gelince, hiçbir zaman bilinmeyecek ne olduğum. Gestapo kimliğimi öğrenmeyi başaramadı. Sahte bir adla kurşuna dizileceğim."

Adam içgüdüsel olarak Gerbier'e doğru döndü, ötekiler de ona uydular. Gerbier sessizliğini bozmaya karar vermişti. Arkadaşlarına içten bağlanamadığını duyuyordu. Hiçbir şey için onlara güvenemezdi. Onlar da onun gizine hiç merak duymuyorlardı.

Onu gözleriyle sorguya çekiyorlarsa, bu basit bir incelik gereğiydi. Bununla birlikte Gerbier de konuştu:

"- Bana kalsa, hemen koşuya başlamak istemem" dedi.

Kimse bir şey anlamadı. Gerbier bu hükümlülerin tümünün direnişten kopuk ya da buna yabancı kimseler olduğunu ansıdı ve şöyle dedi:

"- Burada, kurşuna dizme işi kaçan hedefe doğru yapılır makineli tüfekle. Bunu eğitim için yaptıklarını sanıyorum... Bir eğlence de-

ğilse... Sizi bırakırlar, hızınızı alır, yirmi ya da otuz metre kadar gidersiniz. O zaman ateş açarlar... Bu değişken hedefler üstüne iyi bir atış çalışmasıdır. Ben bu tadı vermek istemiyorum onlara."

Gerbier sigara paketini çıkardı, kalan üç sigarayı bölüp paylaştırdı.

"- Kimse koşmak istemez" dedi öğrenci.

"- Neye yarar ki" dedi köylü.

"- Bu gerçekten yazı mı tura mı gibi bir şey" dedi şato sahibi.

Miğfer, et ve bakıştan oluşan parça, kapının deliğini tıkadı yeniden. Alman asker, Gerbier'e birkaç sözcük haykırdı: "Sigaranın çabuk içilmesini istiyor" diye aktardı Gerbier. "Birazdan bizi almaya gelirler. Cansıkıcı bir durumla karşılaşmak istemiyor."

"- Olabildiğince canları sıkılıyor zaten" dedi Komünist omuzlarını silkerek.

Öğrencinin birden rengi attı. Şato sahibi haç çıkardı. Haham İbranice âyetler mırıldanmaya başladı.

"- Bu kez tamam" dedi onsekiz yaşındaki Bretanyalı.

Gerbier yarı-gülümsemesiyle gülümsüyordu. Köylü ağır ağır kulağının ardındaki sigarayı aldı.

ATIŞ ALANI

ESKİ KIŞLANIN orta kısmı çok uzun, tümsek biçiminde bir koridorla atış alanına bağlanmıştı. Yedi hükümlü bir SS birliğinin askerleriyle sarılı olarak birer birer bu koridora sokuldular. Gerbier hemen hemen orta yerindeydi dizinin. Öğrenci başta yürüyordu. Köylü sonuncuydu. Hükümlüler ağır ağır ilerliyorlardı. Ayaklarındaki demirleri de taşıyorlardı. Koridorda dışarı açılan bir delik bile yoktu. Düzenli aralıklarla yerleştirilen ampuller belirsiz bir ışıkla aydınlatıyordu koridoru. Hükümlülerin ve silahlı muhafızların gölgeleri duvarlarda titrek bir dev bölüğü biçimlendiriyordu. Dar geçitin çınlayan sessizliğinde, asker postallarının sesi büyük ve derin bir gürültü oluşturuyor, aynı anda hükümlülerin zincirlerinin şangırdadığı, demirlerinin gıcırdadığı işitiliyordu.

"- Bu bir tür senfoni yaratıyor. Büyük başkanın bunu işitebilmesini isterdim" dedi içinden Gerbier.

Müzikten söz ederken Luc Jardie'nin yüzünü saran anlatımı anımsadı Gerbier. Tümsekli koridorda bu yüzle karışlaşmaktan doğan bir şaşkınlığa uğrar gibi oldu hemen. Zincirler şangırdıyor, demirler gıcırdıyordu.

"- Gerçekten tuhaf bir şey. Kösteklerimizin bana büyük başkanı düşündürmesi. Onlarsız... belki de..." dedi kendi kendine.

Ve birden, "ben aptalın biriyim" diye düşündü.

Şu anda her görüntünün, her duyumun önceden düşünülmemiş sakınılmaz bir dönüşle kendisini Luc Jardie'ye götürdüğünü anladı.

"Sevmek sözcüğü yalnızca büyük başkanla ilgili olduğunda bir anlam taşıyor benim için. Her şeyden daha çok bağlıyım ona" dedi kendi kendine Gerbier. Ama bağrından bir yanıt geldi ona: "Her şeyden daha çok, yaşamdan daha az."

Gölgeler dans ediyor, köstekler inildiyordu.

"Yaşarken en çok sevdiğim Saint-Luc, ama yaşamak istediğim an kaybolan Saint-Luc."

Gölgeler... zincirlerin gürültüsü... Gerbier git gide daha bir hızla düşünüyordu.

"- Hem birazdan öleceğim... hem korkmuyorum... öleceği zaman insanın korkmaması olanaksız.. öleceğime inanmam çok darkafalı, çok hayvan olduğumu gösterir. Ama buna son ana dek, sınırın son adımına dek inanmazsam hiçbir zaman ölmem. Ne buluş! Nasıl da hoşlanırdı bundan büyük başkan! Bu düşünceyi derinleştirmem gerek... hem..."

Bu noktada Gerbier'in kıvılcım saçan tasarımı birden kesildi. İlk anda bu kesintinin nedenini anlayamadı. Sonra çınlayan, tüm dar geçitin içini dolduran bir şarkı işitti. Tanıdı bu şarkıyı. Marseillaise'ydi. Öğrenci başlamıştı. Ardından hemen ötekiler de katılmışlardı. Öğrencinin, hahamın, işçinin gür, tutkulu, güzel sesleri vardı. Gerbier en iyi onların sesini işitiyordu. Ama onları dinlemek istemiyordu. Düşünmek istiyordu. Bu sesler sıkıyordu onu. En çok da şarkı söylemek istemiyordu.

"- Marseillaise... hep böyle bir durumda ortaya çıkar" dedi Gerbier kendi kendine. Bir an yarı-gülümsemesi belirdi dudaklarında.

Hükümlülerin dizisi ağır ağır ilerliyordu. Şarkı, dokunmadan üstünden geçiyordu Gerbier'in.

"- Onlar düşünmek istemiyorlar, ama ben istiyorum" dedi kendi kendine. Bildiği dizelerin bitmesini yabanıl bir sabırsızlıkla bekliyordu. Koridor uzundu.

"- Daha düşünecek zamanım olacak" dedi Gerbier.

Marseillaise bitti.

"- Buluşumu çabuk, daha çabuk derinleştirmeliyim" diye düşündü Gerbier. Ama öğrencinin gür ve arı sesi yeniden yükseldi. Bu kez Gerbier büyülü bir el tarafından tutsak edilip bağlandığını duydu içinden. Le Chant du Départ (*) onu hep bu biçimde etkilerdi. Bu vurgular, bu sözcükler duygulandırırdı Gerbier'i. Direndi. Ötekiler gibi yapmak istemiyordu. Çözülecek önemli bir sorunu vardı. Yine de melodinin göğsünden boşandığını duydu. Dişlerini sıktı. Arkadaşları şarkıyı sürdürüyorlardı:

"- Bir Fransız onun için yaşamalı...

"Onun için ölmeli bir Fransız..."

(*) Ayrılışın Şarkısı (çev.).

Gerbier daha bir güçle sıktı dişlerini. Çünkü bu dizeler gırtlağında söylenmeye başlamıştı bile. Kendini sürüklenmeye bırakmalı mıydı?

"- Boyun eğmeyeceğim... boyun eğmeyeceğim... Topluluk güdüsü bu... makinelilerin önünde koşmak istemediğim gibi şarkı söylemek de istemiyorum" dedi kendi kendine Gerbier.

Ağzından boşanmaya hazır şarkıyı tutmasında yardımcı oldu bu düşünce Gerbier'e. Bir iç tehlikeyi yenmiş olduğunu anladı.

Köstekli dizi, sol taraftaki duvarın kalınlığı içine oyulmuş küçük bir kapıya ulaştı. Gölgeler dansı kesti. Zincirlerin şangırtısı sustu. Şarkı da sustu. Bir nöbetçi kapıyı açtı. Koridorun bir kesimine doğal bir aydınlık yayıldı. Öğrenci yeniden başladı Marseillaise'ye ve tutuklular öleceksleri alana girdiler birbiri ardından.

Sıradan bir askeri atış alanıydı burası. Oldukça yüksek duvarlarla çevrili, çıplak bir dörtgen. Dipteki duvarın karşısında, dar bir alanla duvardan ayrılmış olan nişan tahtalarının dizildiği bir tepecik görünüyordu. Birkaç eski bez ve kâğıt parçası bu tepenin üstünde sabahın keskin esintisiyle titreşiyordu. Işık gür ve yürek karartıcıydı. Şarkı söylemeyi birer birer kesti tutuklular. Birkaç adım ötedeki makineli tüfekleri görmüşlerdi. İdam mangasına komuta eden çok zayıf, maden suratlı bir SS teğmeni saatine baktı.

"- Alman titizliği" diye homurdandı komünist işçi.

Öğrenci olanca gücüyle şerin havayı soluyor ve küçük bıyığının üstüne çekiyordu.

"- Koşmak istemiyorum... koşmak istemiyorum.." diyordu kendi kendine Gerbier.

Ötekiler büyülenmişçesine SS teğmeninden ayırmıyorlardı bakışlarını. SS teğmeni bir buyruk verdi bağırarak. Askerler hükümlülerin kösteklerini tutan asma kilide birer anahtar sokup çevirdiler. Demirler toprağa düştü kulak yırtan bir gürültüyle. Gerbier hafif bir vuruşla titrediğini duydu. Bacaklarının yepyeni, gencecik olduğu, onları hiç gecikmeden denemesi gerektiği, bacaklarının da bu alanı koşmak istediği izlenimine kapıldı. Kendisini uçarcasına götürecek gibiydi bacakları. Gerbier arkadaşlarına baktı. Onların da aynı sabırsızlıkla çalışıyordu kasları. Özellikle öğrenci kendini güç tutuyordu. Gerbier SS subayına baktı. Teğmen bir sigarayı yavaş yavaş sağ başparmağının tırnağına vuruyordu. Yeşile çalan anlamsız gözleri vardı.

"- Bacaklarım ne istediğini çok iyi biliyor" diye düşündü birden Gerbier. "Kendini görüye hazırlıyor."

Gerbier, demirlerden ötürü bu adamın duyduğu güven karşısında daha bir zincire vurulmuş buldu kendini. Subay saatine bakıp çok belirli bir Fransızcayla tutuklulara şöyle söyledi:

"- Bir dakika sonra sırtınız makinelilere, yüzünüz tepeye dönük olarak durum alacaksınız. Gücünüzün yettiğince koşacaksınız. Hemen ateş etmeyeceğiz. Size bir şans vereceğiz. Tepenin arkasına ulaşabilen daha sonra, bundan sonraki hükümlülerle idam edilecek."

Subay bir manevra buyruğu veriyormuşçasına madensi güçlü bir sesle konuşmuştu. Konuşmasını tamamlayınca sigarasını yaktı.

"- Her zaman denenebilir... kaybedilecek bir şey yok..." dedi köylü, hahama.

Haham karşılık vermedi, ama gözleriyle yutarcasına tepeye dek olan uzaklığı ölçüyordu. Daha ötesini düşünmeden öğrenci ve genç Bretanyalı da ayni şeyi yapıyorlardı.

Askerler yedi adamı subayın buyurduğu gibi dizdiler. Artık silahları görmeyen, ama onların ağızlarını sırtında duyan Gerbier'i hiç alışmadığı bir gerilim sardı. İçindeki bir yay onu ileri itiyor gibiydi.

"- Haydi koşun..." dedi SS teğmeni.

Öğrenci, haham, genç Bretanyalı ve köylü birden fırladılar. Komünist, Gerbier ve şato sahibi kımıldamadılar. Ama birbirine karşıt iki güç arasında denge arıyormuşçasına ileri-geri sallandıkları sanısına kapılmışlardı.

"- İstemiyorum... koşmak istemiyorum" diye söyleniyordu kendi kendine Gerbier.

SS teğmeni, Gerbier'in ve arkadaşlarının yanaklarını sıyırıp geçen üç kurşun sıktı tabancasıyla. Denge bozuldu. Ve, üç mahkûm da arkadaşlarını izledi.

Gerbier kendiliğinden koştuğu kanısında değildi. İçinde düğümlendiğini sandığı yay açılıp tam öne fırlamıştı. Daha düşünebiliyordu. Onu tepeye doğru götüren bu koşunun hiçbir işe yaramayacağını da biliyordu. Hiç kimse bu atış alanından sağ çıkmamıştı. Yaralı kurtulan bile olmamıştı. Makineliyi kullananlar işlerini iyi biliyorlardı.

Mermiler başının üstünde, yamaçlara doğru vınladılar.

"- Bunlar boşa atılan mermiler... hepsi de seçkin atıcı... koşu hızlansın diye... en uygun uzaklığı bekliyorlar... yorulmak boşuna..." diyordu kendikendine Gerbier.

Bu sırada yanından geçen her vınlamada adımını daha bir açıyordu. Aklı karmakarışık olmuştu. Beden düşünceye üstün gelmişti. Çok geçmeden korkudan çılgına dönmüş bir tavşandan başka bir şey olmayacaktı. Tepeye bakmayı yasaklamıştı kendine. Bu umuda bağlanmak istemiyordu. Tepeye bakmak ölüme bakmak demekti ve o kendisini ölüm durumunda bulmuyordu. İnsan düşündüğü sürece ölmez. Ama beden kazanıyordu... hep beden kazanıyordu düşünceye karşı. Gerbier bu bedenin Londra'daki Ritz otelinde de gevşediğini anımsadı... Mumların alevleri gözlerinin önünde titredi... Büyük başkanla birlikte yaşlı Laydy'nin evindeki akşam yemeği. Keskin güneş ışınları gibi parıldıyor, parıldıyordu mum alevleri.

Sonra birden karanlık oldu. Yoğun ve kara bir duman dalgası kapladı bir uçtan bir uca tüm atış alanını. Karanlık bir perde inmiş gibiydi. Gerbier'in kulakları öylesine vınlıyordu ki, sis bombalarının patlama seslerini bile duymuyordu. Ama düşüncesi en son, kopma sınırında olduğunda bu yoğun sisin kendisi için olduğunu sezinledi. Ölüm durumunu kabullenmeyen tek kişi olduğundan sisten yararlanabilen tek kişi de o oldu.

Öteki hükümlüler birden durdular. Çok büyük bir oyun için kendilerini kaslarının güdüsüne bırakmışlardı. Oyun kesilmişti; kasları artık onları taşımıyordu. Gerbier'se tüm soluğunu, tüm gücünü koydu ortaya. Artık hiçbir şey düşünmüyordu. Makineli tüfek ateşleri arkasından geliyor, onu kuşatıyordu. Ama atıcılar avın bulunduğu sanılan yöne ateş etmekten başka bir şey yapamıyorlardı artık. Kolundan bir et parçasını alıp götürdü bir mermi. Bir öteki kalçasına saplandı. Daha bir hızla koştu. Tepeyi aştı. Tepenin ardı duvardı. Bu duvarın üstünde Gerbier bir ip görür gibi oldu... evet bir ipti bu gerçekten.

Ayaklarının yardımı olmaksızın, bir jimnastikçi gibi bileklerinin gücüyle yükseldiğini anlamaksızın duvarın tepesinde buldu kendini. Birkaç yüz metre ötede bir araba... gerçekten bir araba gördü. Atladı.. Uçarcasına koştu... Bison onu bekliyordu. Motor çalışıyordu, araba kalktı. İçinde Mathilde ve Jean-François.

*
* *

Bison arabayı çok iyi, çok hızlı sürüyordu. Gerbier, Jean-François ve Mathilde konuşuyorlardı. Bu işin güç olmadığını söylüyordu Jean-François. Serbest birlikte hep iyi bir bomba atıcısı olmuştu.

Önemli olan Mathilde'nin yaptığı gibi yapılacak işi dakikası dakikasına iyi saptamaktı. Mathilde'yse toplanan bilgilerle bu işin kolayca ayarlandığını söylüyordu.

Gerbier dinliyor, karşılık vermiyordu. Bütün bunlar, yüzeyde, önemsiz şeylerdi. Tek bir soru, düşüncesini tümden sarıyordu Gerbier'in, bir ana soru:

"Ya koşmasaydım?..."

"- Yolunda olmayan bir şey mi var? Geride kalan arkadaşlar mı? diye sordu Jean-François.

"- Hayır" karşılığını verdi Gerbier.

Arkadaşlarını düşünmüyordu. SS teğmeninin madensi yüzünü, sigarasını tırnağına yavaş yavaş vururken ve onu da ötekiler gibi çılgın bir tavşan örneği koşturmaktaki kararlılığı sırasında taşıdığı donuk bakışlarını düşünüyordu.

"- Tiksiniyorum yaşamaktan" dedi ansızın Gerbier.

Araba bir köprüyü, sonra bir ormanı geçti. Ama SS subayının yüzü, sigarası, başparmağının tırnağı gözünün önünden hiç gitmiyordu Gerbier'in. Kusmak geliyordu içinden.

Almanlara karşı artık hiçbir şeyle daha fazla artamayacak ölçüde içinin kinle dopdolu olduğuna güvenliydi Gerbier bu zamana dek. Yürekten bağlandığı bir kinin tüm kaynaklarını tükettiğine de güvenliydi. Oysa, şimdiye dek tanımadığı, tüm ötekileri de yeniden canlandırarak aşan büyük bir öfkenin birden yüreğini parçalayıp yuttuğunu duydu. Ama yapışkan, bir an bile rahat bırakmayan, varlığından utanç duyulan bir öfkeydi bu. Aşağılanmanın öfkesi...

"- Benim kinimi de kirletti..." diye düşünüyordu Gerbier umutsuzlukla.

Duyduğu acı yüz çizgilerini kaplamıştı. Mathilde kendisinden umulmayan bir davranışta bulundu. Gerbier'in bir elini alıp bir an kendi elleri içinde tuttu. Gerbier bu davranışı önemsemiş görünmedi. Ama yaşamını kurtarmış olmasından daha çok bu davranışından ötürü gönül borcu duydu Mathilde'ye.

MATHİLDE'NİN KIZI

I.

UZUN SÜREDİR bu küçük evde kimse oturmuyordu. Kötü bir toprak parçasına sıkış sıkış kurulmuş çevredeki kulübelerden ayırdedilen bir yanı yoktu. Yalnızca daha nemliydi ötekilerden, çünkü daracık bahçesi arkada bataklık bir alanla birleşiyordu. Gerbier, atış alanından kaçışını izleyen gece buradan Bison'la birlikte gelmişti bu eve. Fişler ve belgeler içeren bir valiz taşıyordu Gerbier. Bison'sa bir yiyecek çantası yüklenmişti. İki adam gürültüsüzce kulübeye girdiklerinde hemen küf kokusuyla karşılaşmışlardı.

"- Güvenlik, güzel bir şey değil be" demişti Bison.

Çantasını mutfağa koyup gitmişti. Gerbier bahçeden küflü küçük eve girilen kapıyı özenle kapamıştı.

Üç aydır buradan dışarı çıkmamıştı.

Pencere kanatları hep kapalı durmuştu. Yola bakan kapı hiç açılmamıştı. Gerbier hiç ateş yakmamıştı (bereket erken gelmişti bahar). Sayacın rakamlarını çoğaltmamak için elektrik ışığını hiç kullanmamıştı. İyice örtülmüş bir gaz lambasının ışığında çalışıyordu. Soğuk şeyler yiyordu. Haftada bir kez ancak karaborsada bulunabilmiş ekmek ve konserve getiriliyordu ona postayla. Bu ziyaretlerin tarihi ve saatleri önceden saptanıyordu. Bunların dışında, Gerbier'in umutlanacak hiçbir bağlantısı yoktu dışarıyla. Büyük başkan en katı bir biçimde sakıntılı olunmasını buyurmuştu. Gerbier'in resimleri basılıp her yana asılmıştı. Gestapo onu eleverene büyük bir ödül koymuştu.

Geceleri iyice karanlık basınca Gerbier bahçeye çıkıyordu. Ama

çok az kalıyordu bahçede. Bir köpek havlayınca, ya da komşu kulübelerden birinin kapısı gıcırdayınca eve dönüyordu hemen.

Bir yaşam yansısı sızdırmadan üç ay yaşamıştı.

II.

Geceyarısı yaklaşıyordu. Gerbier ayakkabılarını çıkarmış, kulübenin iki odası arasında gidip geliyordu. Gaz lambası kâğıtlarınplanlar, mesajlar, notlar- bulunduğu masanın ancak bir parçasını aydınlatıyordu. Posta hazırdı. Gerbier artık ne yapacağını bilmiyordu. Böyle bir süre daha yürüdü. Sonra omuzlarını kaldırdı, bir iskambil destesi alıp fala başladı.

Bahçeye bakan kapının kilidinde yavaşça bir anahtar döndü. Gerbier falını bıraktı, ama az sonra yeniden oynayacakmış gibi, yerli yerinde bıraktı kâğıtları. Gözlerini kapadı.

"- Bison mu, Jean-François mi?" diye sordu kendikendine. "Bison'sa Mathilde'den haber getirir..."

Gerbier'in kuru ve sert dudakları kasıldı. Beyin acısına karşı savaşan bir insan gibi alnını kırıştırdı.

"- Ahmaklaşıyorum" diye mırıldandı. Giriş aralığının kapısı gürültüsüzce itildi ve eşikte bir karaltı belirdi. Karaltı çok belirgin olmasa da bunun birden Bison da, Jean-François da olmadığını gördü Gerbier. Bu adam onların boyunda eğildi. Uzun saçlı ve hafif kamburdu. Gerbier ayağa kalktı ama ilerleyemedi. Adam zayıf, yumuşak, nerdeyse sessiz denecek bir gülüşle güldü.

"- Siz... sizsiniz büyük başkan" diye fısıldadı Gerbier zor inanan bir sesle.

Luc Jardie masaya yaklaştı. Her adımı yüzünü daha bir biçimlendiriyor gibiydi. Gerbier ellerini Jardie'nin omuzlarına koydu, gözlerini kırpmadan hayran hayran baktı ona.

"- Sizinle biraz konuşmak istiyorum. Küçük kardeşim Jean bana yolu gösterdi. Dışarda gözcülük yapıyor" dedi Luc Jardie.

Gerbier, Jardie'nin omuzlarını tutmayı sürdürüyor, parmakları ceketin eskimiş kumaşını okşuyordu.

"- Çene ve gözler eski sağlamlığını koruyor. Ama artık o yarıgülümsemesi yok" diye düşündü Jardie.

Gerbier sonunda şöyle konuştu:

"- Sizi son gördüğüm yer, büyük başkan, atış alanının ortasıydı. Mumlar arasında gördüm sizi. Anımsıyor musunuz, Londra'dayken

mumlar arasında yenilen akşam yemeğini? Koşuyordum... ötekiler gibi ben de koşuya katılmıştım, biliyorsunuz... onlar gibi şarkı söylemek istememiştim, çünkü ölüme bir çare bulmuştum; sizi düşünüyordum. Şarkı söylemedim, ama koştum... Ne berbat bir şey bu..."

"- Bir insan olmanın berbat bir şey olduğunu düşünmüyorum" dedi Jardie gülerek.

Gerbier söyleneni işitmiş görünmedi. Kollarını iki yanına bırakıp yeniden konuşmaya başladı:

"- Sorgularda kendimi tuttum yine de. Bana çok kötü davranmadıklarında bir gerçek. Bıçak geçiremiyecekleri taşı anladıklarını sanıyorum. İnsanlarda buna ilişkin bir belirti olsa gerek. Bazı kişiler çok sıkı önlemler almış olsalar da yakalanıyorlar. Bison ve kardeşiniz gibi bazıları da hep kurtuluyor... onlarda bu belirti olsa gerek..."

Luc Jardie masaya dizilmiş fala çevirdi bakışını.

"- Biliyorum... biliyorum..." dedi Gerbier.

Alnı yeniden kırıştı ve birden karıştırdı iskambilleri.

"- Ara sıra, hapishanenin daha az cansıkıcı olduğunu düşünüyorum" dedi. "Vereceğim yanıtları düşünmek vardı. Kaçma çarelerini arıyordum. Ötekileri dinliyordum. Gardiyanlarla konuşuyordum. Burası bir pamuk yığını. Islak, karanlık bir pamuk yığını. İmgeler ve düşünceler at koşturuyor. Bağlantıyı koparmak korkusu da var. Hapishanede bir komünisti anımsıyorum. Atış alanındaki değil. Bir başkası. Benim gibi o da uzun süre saklanmak zorunda kalmış. Arkadaşı da, onun görebildiği tek arkadaşı da, tutuklanmış. Haftalarca bağlantısı olmamış dışarıyla. Bu son durumun her şeyden kötü olduğunu söylemişti. Bizde hücreleşmenin pek o denli katı olmadığını biliyorum. Komünistlerin disiplinini çok düşündüm."

"- Gerbier, bir şeyi bilmek istiyorum..." diye dostça sordu Jardie. "Sizi bu biçimde ve böyle çabuk konuşturan yalnızlık mı? Yoksa Mathilde'yi düşünmenizi engellemek mi istiyorsunuz?"

III.

Jean-François duvarın dibine görünmez ve kımıltısız bir biçimde çömelmişti. İçerde, ağabeysi onun bilmediği bir görevi yerine getiriyordu. Ağabeysi...

"- Ne var? Neden eskisi gibi değil?" diye soruyordu kendi kendine Jean-François. "Değişken kim? O mu? Ben mi?"

Jean-François izlenen,tutuklanan, işkenceden yüzünün biçimi değişen, boğazlanan, kurşuna dizilen arkadaşlarını düşündü. Baltalamaları, öldürmeleri, binlerce dağıtılan gazeteleri, Londra'yla kurulan bağlantıyı, paraşütle inişleri, denizaltıya binişleri, bağlı olduğu, işkenceyle karşı karşıya, ama utku kazanan yeraltı oymağının yarattığı mucizelerle ortaya konulan görkemli başarıları düşündü. Muette sokağındaki küçük otelde orgu ve yaşlı hizmetçisiyle oturan, Jean-François'in hep savunmasız, duygulandırıcı, biraz da gülünç olarak bildiği bu ağabeyden almıştı kaynağını her şey. Ve her buyruk ondan geliyordu. Jean-François için büyük başkan olamıyordu o, ama artık eski Saint-Luc de değildi.

Jean-François kulübeye dek getirdiği adama ne ad vereceğini bilemiyordu artık.

IV.

"- Mathilde'yi konuşmak zorundayız bu akşam" dedi Luc Jardie.

Hem Jardie'ye, hem de örtülü lambadan gelen ışığın dar çemberine çok yakınmışçasına başını geriye attı Gerbier.

"- Bunu yapmak zorundayız" diye tatlılıkla üsteledi Jardie.

"- Ne yapmak için?" diye sordu Gerbier kısa ve düşmanca denecek bir sesle. "Şimdilik söylenecek bir şey yok. Haberleri bekliyorum. Posta nerdeyse gelir."

Luc Jardie lambanın yakınına oturdu. Gerbier de oturdu, ama aydınlık bölgenin dışına. Parmakları dağıttığı iskambillerden birinin köşesini kütleştiriyordu bilinçsizce. Ardından bir sigara aradı, ama kalmamıştı sigarası. Hep posta gelmeden bitirmiş oluyordu tütününü.

Luc Jardie:

"- Haberler geledursun. Ama daha az insancıl sorunlar üzerinde eskiden yaptığımız gibi, bu sorunun tüm verilerini de sizinle önceden bir gözden geçirmek isterdim. Anımsıyor musunuz o günleri?" dedi.

Gerbier anımsadı... Jardie'nin kitabını... Muette sokağındaki küçük oteli.. ortak tasarımlarını... Bilgi ve bilgelik derslerini...

Karartılmış lambanın altında, nemli odada, Jardie'nin yüzü o zamanki gibiydi. Hep o böylesine genç gülüş, ak saçlar. Yine aynı alın çizgileri. Yine o dalgın ve düşünceli gözler.

"- Nasıl isterseniz, büyük başkan" dedi Gerbier. Yeniden kendini çok özgür düşünceli ve her şeyi açıklıkla düşünür durumda buluyordu.

"- İlkin siz anlatın" dedi Jardie.

"- Olaylar şöyle zincirleniyor. Mathilde 27 Mayıs'ta yakalandı. Ona hiçbir kötülük yapılmadı. Bunu bize çok acele olarak bildirme olanağını buldu. Hem de çok sıkı bir biçimde gözetim altında olmasına karşın. Sonra Almanların Mathilde'nin geçmişiyle ilgili araştırma yaptıklarının öğreniyoruz. Gestapo, onun ilk tutuklanmasından sonra alman beden ölçüleri ve parmak izi fişini kolayca ortaya çıkarıyor. Almanlar bu yoldan Mathilde'nin gerçek adını ve ailesinin oturduğu yeri öğreniyorlar. Porte d'Orléans'daki kışlamsı büyük eve giderek onun büyük kızını alıp götürüyorlar.

Luc Jardie alnını biraz öne eğmiş, şakaklarına sarkan ak düşmüş kıvırcık saçlarını parmaklarıyla büküp duruyordu. Onun bakışını göremeyen Gerbier konuşmasını kesti. Jardie başını kaldırdı ama saçlarıyla oynamasını sürdürüyordu.

"- Ayrıca bir de resim sorunu var" dedi.

"- Evet. Güvenlik açısından Mathilde'nin yaptığı tek yanlışlıktı bu. Çocuklarının resimlerini üzerinde saklaması. Onu bulunmayacak bir biçimde sakladığını sanıyordu. Gestapo'nun araştırıcıları buldu resmi. Bu sinirsiz kadındaki çözülme noktasını hemen anladı Almanlar. Öyle ki, Mathilde, hem de bizim bildiğimiz Mathilde, resmin kendisine bırakılması için yalvarmaya başlamış. İnanılacak gibi değil..."

"- Çok güzel bir şey" dedi Jardie.

Arkasından sordu:

"- Siz resmi gördünüz mü?"

"- Mathilde bunu bir kez göstermişti bana. Anlamsız birkaç çocuk yüzü ve fazla bir anlam taşımayan, körpe, tatlı, temiz bir genç kız" dedi Gerbier.

Yeniden durdu.

"- Ya sonra?" diye sordu Jardie.

Çok alçak bir sesle şöyle dedi Gerbier:

"- Mathilde'den bir SOS aldık. Almanlar ona şöyle bir seçim hakkı tanımışlar: Ya bizde tanıdığı bütün önemli kişileri söyleyecek, ya da kızı Rus sınırından gelen askerlerin gittiği Polonya'daki bir geneleve gönderilecek."

Gerbier yeniden bir sigara aradı boşuna. Jardie saçlarıyla oynamayı bırakıp ellerini düz olarak dizlerinin üstüne koydu ve şöyle dedi:

"- Sorunun verileri bunlar. Ben çözüm bulmak için geldim."

Gerbier bir iskambilin köşesini kütleştirdi, arkasından bir başkasını daha. Şöyle dedi:

"- Mathilde kaçabilir."

Jardie başını salladı.

"- Bir şey mi biliyorsunuz?" diye sordu Gerbier.

"- Onun kaçamayacağından ve kendisini öldüremeyeceğinden başka bildiğim hiçbir şey yok. Gestapo rahat, kız her şeyin karşılığı.

"- Mathilde zaman kazanabilir" dedi Jardie'ye bakmadan Gerbier.

"- Ne kadar zaman?" diye sordu beriki.

Gerbier karşılık vermedi. Korkunç derecede sigara içme isteği duyuyordu.

"Posta bu akşam hiç gelmeyecek galiba" dedi öfkeyle.

"- Mathilde'den haberler için mi, yoksa bir sigara için mi sabırsızlanıyorsunuz?" diye iyilikle sordu Jardie.

Gerbier birden ayağa kalktı ve bağırdı:

"- Bu kadını, ne olduğunu, neler yaptığını, nası küçüldüğünü düşündüğüm zaman... düşünmek istemiyorum artık... istemiyorum... Ah namussuzlar, namussuzlar..."

"- Öyle bağırma Gerbier, unutma ki ev boş biliniyor" dedi Jardie.

Yavaşça bileğinden yakaladı Gerbier'i ve yeniden oturttu.

V.

Jean-François görmek ya da işitmekten çok sezinledi Bison'un yaklaştığını.

"- Guillaume" diye fısıldadı Jean-François "hemen girme, işareti beklemek gerekiyor."

Bison, Jean-François'in yanına, duvarın dibine çömeldi.

"- Ne var ne yok?" dedi kulağına genç adam.

"- Şöyle böyle" dedi Bison.

VI.

Gerbier iki dirseğini masaya koymuş, çenesini birleştirdiği ellerinin içine almıştı. Böylece, boğazını sıkan ve alt çenesini kasan öfkeyi hapsettiğini sanıyordu. Uzun süre dalgın dalgın baktı Jardie'nin

aydınlık yüzüne. Sordu:

"- Nasıl, nasıl beceriyorsunuz bu namussuzlara karşı kinle titrememeyi? Mathilde'nin kızının başına gelen türden bir öyküyü öğrendiğinizde bir an olsun bunların tümünü yoketmek, çiğnemek isteği duymuyor musunuz gerçekten?"

"- Hayır, Gerbier, gerçekten hayır" dedi Luc Jardie. "Birazcık düşünsenize, insanlara karşı beslenilen genel duyguyu etkileyeceği bilinen bir düzende, korkunç bile olsa, yeni bir olgu değil bu. Metafizik bir anlayışı değiştirebilecek olan bunun artması ya da eksilmesi değil. Girişimde bulunduğumuz her şey özgür düşünceli insanlar olarak kalmak için yapıldı. Kin özgür düşünmeye karşı bir engeldir."

Jardie gülmeye başladı. Odaya ışık veren kaynak artık lamba değil de onun yüzüymüş gibi oldu.

Yeniden söze başladı Jardie:

"- Yanlışlık yapmak üzereydim. Size az önce söylediğim şey, aklın bir ürünüdür. Her akıl ürünüyse organik bir duyguyu haklı çıkarmak için ortaya konur. Gerçek şu ki, ben insanları yalnızca seviyorum. Bütün bu işlere karışmam, yalnızca, insanların bir kısmındaki insâncıl olmayan duygulara karşı oluşumdandır."

Yeniden güldü Jardie ve şöyle dedi:

"- Siz de bilirsiniz belki, Mozart'ın yada Beethoven'in berbat edildiğini işittikçe, zaman zaman, bunu yapanı öldürme isteği duyduğum olmuştur! Kin midir bu?"

Bir tutam ak saçı parmağına doladı.

Düşünceli düşünceli şöyle dedi Jardie:

"- Metroda duyduğum bir korkuyu anımsıyorum. Çenesinde küçük bir sakalı olan, biçimsiz omuzlu, duman rengi kelebek gözlüklü bir adam gelip karşıma oturmuştu. Bu gözlüğün arkasından inatla ve tuhaf bir biçimde bakmaya başladı bana. Polis beni hiç tasalandırmamıştı. Ne yaptığımı ve gerçek kimliğimi bilen tek sizsiniz. Ama yine de korkmuştum. Hiç belli olmaz... Ara sıra başımı kaldırdığımda bu bakışla karşılaşıyordum. Sonra, bir ara adam bana göz kırptı. O zaman tanıdım Thomas'ı, sevgili Thomas'ımı. Bilirsiniz, sonradan idam edilen ve Sorbonne'de fizikçi olan koruyucum. Evet, evet, savaştan beri görmediğim ve çok ustaca makyaj yapmış olan Thomas'ın ta kendisiydi. Onu kucaklamak için bir davranışta bulundum ama bir parmağını kaldırarak durdurdu beni. Onu tanımamam gerektiğini anladım. Böylece, karşılıklı birbirimize bakmak-

la yetindik. Ara sıra duman rengi camlarının ardından bana göz kırpıyordu. Sonra bir durakta indi. Onu bir daha da görmedim."

Jardie, ellerini yeniden dizlerinin üstüne bıraktı ve gözlerini yarı kapayarak:

"- Belleğimde kalan ilk göz kırpışıdır" diye sözü aldı yeniden. "İki insan arasında her şeyi yeniden yoluna koyan o göz kırpış. Gün gelip, bir Alman'a benim de böyle göz kırpabileceğimi sık sık düşlemişimdir."

Çenesini öfkeyle sıkan Gerbier:

"- Bense gördüğüm son Alman'ın bakışım anımsıyorum" dedi.

"- Peki sonra" diye sordu Jardie.

"- Yılan derisi renginde gözlerdi beni koşmaya zorlayan SS subayının gözleri. İnan olsun, benim yerimde olsaydınız..."

"- Ama sizin yerinizde de olsam, dostum Gerbier, bir saniye duraksamazdım" diye haykırdı Jardie. "Bir tavşan gibi, zavallı bir tavşan gibi kurtulmuş olurdum. Hiçbir utanç duymaksızın hem de. Sizin gibi ne büyük başkanı, ne de Londra'daki mumları görürdüm. Öyle de korkardım ki..."

Jardie yüzünü ergenlik çağındaki bir çocuğunkine benzeten o sessiz gülüşüyle bol bol gülmeye başladı. Ardından ciddi bir biçimde şöyle dedi:

"- Ne denli görkemli olduğunuzu bilemezsiniz, Gerbier."

Gerbier odanın içinde adımlamaya başladı.

"- Sorunumuzun çözümünden ne çok uzaklaştık" dedi birden Jardie.

"- Bu, postaya bağlı" karşılığını verdi Gerbier.

"- Bison gelmiş olmalı. Ama sizinle biraz uzunca konuşma gereksinimi duymuştum" dedi Jardie.

Gerbier giriş aralığına doğru gitti.

"- Burada olduğumu Bison'un bilmesinde bir yarar yok" dedi Jardie. Yan odaya geçip yavaşça kapıyı kapadı.

VII.

Bison içeri girdi, arkasından da Jean-François. Bison bir paket sigara verdi Gerbier'e.

"- Bunun için çıldırıyorsunuz, biliyorum" dedi.

Gerbier karşılık vermedi. Mavimsi kâğıdı açarken biraz titriyordu elleri. Açlık çeken bir insanın oburluğuyla çekti ilk solukları. Sonra sordu: "Mathilde'den ne haber?"

Gerbier'in sigara içişine, iri ve geniş yüzüne yayılan dostça ve kaba bir suç ortaklığı havasıyla bakmakta olan Bison birden katılaştı.

"- Seni dinliyorum" diye sabırsızlıkla üsteledi Gerbier.

"- Bir şey bilmiyorum" dedi Bison.

"- Ya izleme ekibinizden ne haber?"

Bison derin kırışıklarla dolu dar alnını yavaşça yere doğru eğdi.

"- Bir şey bilmiyorum" karşılığını verdi.

Gerbier onun bakışlarını aradı, ama bulamadı.

Bison yumruğunu ezik burnunun altına dayayıp dişlerinin ve sıkılı parmaklarının arasından:

"- Hiçbir şey bilmiyorum, dedi, her şey postada."

Çok ince ve şifreli yazılarla doldurulmuş pelür kâğıtları uzattı ona. Gerbier cebine attığı paketten bir sigara daha yaktı ve işe koyuldu. Jean-François ve Bison karanlıkta ayakta sessizce duruyorlardı. Bu durum uzun sürdü. Sonunda Gerbier başını kaldırdı. Tam lambanın altındaydı.

Işık çemberi birden sertleşen yüzünün çizgilerini tuhaf bir biçimde aydınlatıyordu.

"- Mathilde önceki gün serbest bırakılmış, arkasından Gerbonnel, Arnand ve Roux tutuklanmış" dedi Gerbier.

Bison'a döndü ve sordu:

"- Doğru mu?.."

"- Postada ne varsa doğrudur" dedi Bison.

Sesi her zamarkinden daha bir pürüzlüydü.

Gerbier bu kez Jean-François'e döndü:

"- Bunu biliyor muydunuz?" diye sordu.

"- Rapor işiyle ben görevli değilim" karşılığını verdi Jean-François.

Bu en bağlı, en güvenilir en çetin iki adamın bocaladığını anladı Gerbier. Onların yerinde olsa kendisinin de onlar gibi davranacağını anladı. Bu nedenle de birden tüm iç didişlemelerden, tüm kuruntulardan, tüm acıma duygusundan kurtardı yakasını. Ve ağır ağır, her zaman boyun eğilen bir ses tonuyla şöyle dedi Bison'a:

"- Mathilde en kısa zamanda, tüm olanaklar kullanılarak ortadan kaldırılmalı..."

"- Doğru olamaz bu" dedi Bison. Dar alınlı başını salladı ve bir solukta sürdürdü sözlerini:

"- Hayır, bayan Mathilde'ye dokunmayacağım. Onunla çalıştım. Benim canımı kurtardı o. Makineliyle Gestapo'ları temizlerken gördüm onu. Büyük bir kadın o. Erkeklere gerektiğinde... istediğiniz her şeyi yapabilirim. Ama bayan Mathilde'ye, ölsem hiçbir şey yapamam..."

Gerbier yeniden bir sigara yakıp şöyle dedi:

"- Tartışmak boşuna, onun ortadan kalkması gerek ve kalkacak..."

"- Bunu yapmayacaksınız" dedi Bison.

"- Bu işi sizden başka yapacak adamlarımız var. Gerekirse bu ben de olabilirim" diyerek omuzlarını kaldırdı Gerbier.

"- Bunu yapmayacaksınız" diye fısıldadı Bison. "Hakkınız yok buna... söyleyeyim size. Atış alanında bir şampiyon gibi boşuna koşmuş olurdunuz, şu anda da ortak çukurda olurdunuz üstelik, bayan Mathilde elbombalarıyla atış alanını bombalayarak işe karışmayı düşünmemiş olsaydı."

Gerbier'in yüzü tüm anlamını yitirdi. Bison, Gerbier'e yaklaştı. Korkunç sırtı birden karanlıktan kurtuldu.

"- Bunu yapmayacaksınız" dedi. "Hepimizi satmış olsun isterse. Beni savundu o. Sizi savundu. Şimdi de kızını savunuyor. Onu yargılamak bize düşmez."

Bison çok alçak sesle konuşuyordu. Sesi tehlikeli bir biçimde yalvarıcıydı.

"- Yeter..." dedi Gerbier. "Sorun çözümlenmiştir. Siz istemediğiniz için, postaya bir yazı koyacağım bu işle ilgili..."

Bison yeniden ve daha alçak sesle konuştu:

"- Siz bu işi yapacak kadar alçaksanız, ben sizi daha önce haklarım" dedi.

Gerbier yazmaya koyuldu.

Yanında, lambanın altında Bison'un yüzü öyle bir anlama büründü ki, Jean-François bileğini yakaladı onun.

"- Bir başkana dokunamazsın" diye mırıldandı.

"- Defol, çabuk defol. Hiçbir şey öğretemezsin bana. Ben Lejyonun adamlarını yönetirken sen bilye oynuyordun. Yıkıl gözümün önünden. Sana söylüyorum... Yoksa ikiniz de öteki dünyayı boylarsınız."

Jean-François, Bison'un kaslarının gücünü biliyordu. Geri çekildi ve lastik cobunu aldı. Gerbier'in eli masanın çekmecesindeki tabancanın üstüne gitmişti.

VIII.

"- Sanıyorum, bu oturulmayan evdeki tüm silahlardan habersiz birine gereksinim var" dedi Luc Jardie.

Gerbier yönünü dönmedi. Jean-François şartlanmayla kardeşinin yanına gidip durdu. Bison, karanlığın içine çekildi, Jardie'yi yalnızca bir kez görmüştü, ama onun büyük başkan olduğunu biliyordu.

"- Dostum, oturunuz" dedi ona Jardie, "sen de otur" dedi Jean-François'e.

Jardie bir sandalye alıp sözlerini sürdürdü:

"- Bir sigara yakın. Bunun yararlı olduğu söylenir. Değil mi Gerbier?.."

Sonunda yönünü döndü Gerbier, ve:

"- İşittiniz mi her şeyi?" diye sordu.

Jardie ona karşılık vermedi. Bison'a şöyle söyledi:

"- Haklısınız, Mathilde olağanüstü bir kadındır. Düşünebildiğinizin ötesinde olağanüstü bir kadın... Ama onu öldüreceğiz."

"- Olamaz bu" diye mırıldandı Bison.

"- Olur, olur... Göreceksiniz dostum. Mathilde'yi öldüreceğiz. Çünkü bunu kendisi istiyor" dedi Jardie.

"- Bunu size bildirdi mi?" diye sordu heyecanla Bison.

"- Hayır, ama böyle olduğu besbelli. Birazcık düşününüz. Mathilde yalnızca kızını kurtarmaya çalışsaydı bir ad ve adres listesini kolayca verebilirdi. Bilirsiniz belleğini..."

"- Korkunçtur" dedi Bison.

"- Güzel. Bunu yapacak yerde Mathilde, adamlarımızın durmadan ev değiştirdiği, onlarla yeniden bağlantı kurması gerektiği masalını anlatıyor... bir sürü şeyler. Kısaca, kendisinin serbest bırakılmasını sağlıyor. Bu kısım yeterince açık, değil mi?"

Bison karşılık vermedi. Başını bir sağa bir sola salladı.

"- Mathilde'nin yerinde olduğunuzu, dostlarınızı elevermek zorunda kaldığınızı ve kendinizi öldürme olanağınızın bulunmadığını varsayın..." dedi Jardie.

"- Haklanmamı isterdim, doğru" dedi Bison ağır ağır.

Jardie gülmeye başladı.

"- Öyleyse kendinizin Mathilde'den daha yürekli ve daha iyi olduğunuzu mu düşünüyorsunuz?" diye sordu Jardie.

Bison kıpkırmızı oldu:

"- Beni bağışlayın büyük başkan" dedi.

"- Tamam" dedi Jardie. "Bir Alman arabası alacaksınız, küçük Jean sürecek, arkada ben de sizinle olacağım."

Gerbier öyle sert bir davranışta bulundu ki, lamba titredi.

"- Büyük başkan, nedir bu çılgınlığın anlamı?" diye sordu sertçe.

"- Mathilde'nin beni görmekten hoşnut olacağı kanısındayım" dedi Jardie.

Jean-François mırıldandı:

"- Rica ederim, bu senin için değil Saint-Luc."

Kardeşi eski takma adı kullandığı için Jardie elini onun omuzuna koydu. Her zamankinden daha bir dostça gülerek şöyle dedi:

"- Bu bir buyruk."

"- Buna gerek yok büyük başkan' dedi Bison.

Gerbier postayı yeniden yazdı. Bison onu alıp götürdü. Jean-François kardeşinin işareti üzerine dışarı çıktı.

IX.

"Mathilde konusunda öne sürdüğünüz şeylerden emin misiniz?" diye sordu Gerbier.

"- Bilebilir miyim..." dedi Jardie.

Bir tutam ak saçı parmakları arasında yuvarladı.

"- Bu varsayım doğru olabilir" diye söze başladı yeniden. "Mathilde çocuklarını da görmek istemiş olabilir. Bu iş ona ölmekten daha güç gelmiş olabilir... Öğrenmek istediğim de bu."

Gerbier titredi ve çok alçak bir sesle şöyle dedi:

"- Siz, o infazcıların arabasında... Bu dünyada kutsal bir şey kalmadı artık."

Alt çenesinin titremesini gizlemeyi bile düşünemiyordu.

"- Daha önemli bir şey için kaldım burada sizinle. Birkaç şeyi danışmak için Londra bizden bir adam istiyor. İlk yolculuğunuz olacak bu..." dedi Jardie.

Gerbier bir iskambilin köşesini kütleştirdi.:

"- Bu bir iyileşme izni mi?" diye sordu.

Jardie gülmeye başladı ve şöyle dedi:

"- Hâlâ mı koşmak istemiyorsunuz, Gerbier?.."

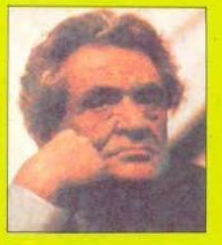
"- Oh, çok istiyorum bu kez" karşılığını verdi Gerbier.
Buruk ama güçlü bir sevincin tüm bedenini dolaştığını duydu.

X.

Mathilde infazcıların arabasını gördüğünde ona yaklaştı. Jardie onun yüzünün taşıdığı anlamdan hiçbir şey çıkaramadı.
Bison her zamanki gibi, kusursuzca çekti tetiği.
Jean-François de peşlerine takılanları şaşırtmayı başardı.

*
* *

Gerbier Londra'da üç hafta kaldı.
Çok sağlıklı ve dinlenmiş olarak döndü Fransa'ya.
Yarı-gülümseme alışkanlığını kazanmıştı yeniden.

"Etkileme adına bir söz yok bu kitapta, düzmece olay da. Hiçbir ayrıntı zorlanmadı. Hiçbir şey uydurulmadı. Yalnızca, gerçekliği belgelenmiş, denenmiş, denetlenmiş, kısacası, gündelik olayların tasarlanmadan, genellikle rastgele toplandığı görülecektir burada. Fransız yaşamının günlük olaylarıdır bunlar.

Kaynaklar pekçok ve güvenilir. Karakterler, durumlar, en yalın acı, en basit yüreklilik konusunda yalnızca içburkucu bir seçim kaygısı vardı. Bu koşullardaki bir girişim çok kolay gibi görünüyordu.

Oysa, uzun sayılan yaşamım boyunca yazabildiğim yapıtlardan hiçbiri bunun kadar güçlük vermedi bana. Hiçbiri beni böylesine hoşnutsuz bırakmadı.

Ne denli çok şey anlatmak istiyorduysam, o denli az şey anlatabildim.

Doğal olarak güvenlik sorunu ilk engeldi. Direnişçinin büyük hakları, romansı olmayan bir anlatımla, imgeye bile kaçmadan direnişi anlatmak isteyeni kıskıvrak bağlıyordu. Romanın ya da şiirin gerçeğe bağlı bir öyküden daha az doğru olması demek değildir bu. Daha çok bunun karşıtına inanırım ben. Ama korkunç olaylar içinde sımsıcak kanın orta yerindeyiz biz. Tarih olguları notlarının yalınlığını, belgelerin alçakgönüllülüğünü aşma hakkını ya da gücünü bulamadım kendimde.

Böylece, her şeyin doğru, hem de en titiz, en sofu bir biçimde doğru olması gerekliydi. Her şeyin doğru olması gerektiği gibi, hiçbir şeyin de tanınmaması gerekiyordu."